

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Elke Joosep

**BALTI RIIKIDE ENERGIAJULGEOLEKUALANE KOOSTÖÖ
REGIONAALSE ENERGIAJULGEOLEKU KOMPLEKSI
STRUKTURAALSE MUUTUSE KONTEKSTIS**

Magistritöö

Juhendaja: Andres Kasekamp, Ph.D

Tartu 2014

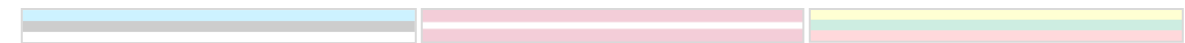

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....

/töö autori nimi/

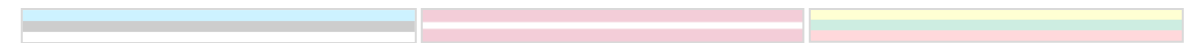
SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
OSA I – Regionaalne energiajulgeoleku kompleks	8
1.1. Laiem lähenemine julgeolekule – julgeoleku erinevad sektorid	8
1.1.1. Energiajulgeolek – energiaspektori julgeolekustamine	10
1.2. Regionaalne energiajulgeoleku kompleks	12
1.2.1. Postmodernse julgeolekukeskkonna mudelid	12
1.2.2. Regionaalne lähenemine julgeoleku kompleksile	14
1.2.3. Postmoderne julgeolekuvõimalus – regionaalne energiajulgeoleku kompleks	17
1.2.3.1. Energiajulgeoleku kompleksi moodustavad muutujad	20
1.3. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealne muutus	22
1.3.1. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi analüüsitasetid	22
1.3.2. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealse muutuse suunad	23
1.3.2.1. Energiajulgeoleku kompleksi liigid	26
1.4. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudeli relevantsus ja teooria kriitika	27
OSA II – Balti riikide regionaalne energiajulgeoleku kompleks	29
2.1. Energiajulgeoleku kontseptsioon Balti regioonis	29
2.1.1. Sarnasused Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeoleku maastikul	31
2.1.2. Erinevused kolme riigi lõikes – erinevad energiaprofiilid ja turureeglid	34
2.1.2.1. Eesti ja põlevkivi	35
2.1.2.2. Läti ja maagaas	36
2.1.2.3. Leedu ja tuumaenergia	38
2.1.2.4. Energiaturgude liberaliseerimine ja turureeglite ühtlustamine	40
2.1.2.4.1. Elektriturg	42
2.1.2.4.2. Gaasitururg	44
2.2. Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudeli kujunemise alused	45
2.2.1. Venemaa faktor	48
2.2.1.1. Baltikum kui transiitregioon	53
2.2.1.2. Maagaasi torujuhe Nord Stream	54
2.2.2. Balti regionaalse koostöö väljundid	56
2.2.2.1. Balti riikide organisatoorne koostöö	57

2.2.2.1.1. Põhja-Balti koostöö dimensioon	61
2.2.2.2. Balti riikide valitsuste energiapoliitika	63
2.2.2.2.1. Eesti Valitsuse energiapoliitika.....	63
2.2.2.2.2 Läti Valitsuse energiapoliitika	65
2.2.2.2.3. Leedu Valitsuse energiapoliitika.....	67
2.2.2.3. Balti riikide koostööprojektid ja –initsiatiivid	69
2.2.2.3.1. Balti riikide valitsustevahelised kohtumised.....	69
2.2.2.3.2. Balti regiooni infrastruktuuriprojektid	71
2.2.3. Euroopa Liidu roll Balti energiajulgeolekualase koostöö suunamisel	74
2.2.3.1. Euroopa Liidu energiapoliitika	76
2.2.3.2. Balti regionaalse piirkonna Euroopaga ühendamise projekt - BEMIP	78
2.2.3.3. Euroopa Liidu ja Venemaa energiadialoog.....	82
2.2.3.4. Balti riigid Euroopa Liidu eesistujatena.....	84
2.3. Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku mudeli muutus.....	85
2.3.1. Balti riikide energiaprofiilide alusel kujunev energiasõltuvuse dünaamika	86
2.3.2.1. Visaginase tuumaelektrijaam	90
2.3.2.1.1. Kaliningradi tuumaelektrijaam.....	92
2.3.2.2. Baltikumi LNG-terminal ja Balticconnector.....	93
2.3.2.2.1. Klaipėda ja Kaliningradi LNG-terminalid	96
OSA III Balti regionaalse energiajulgeolekualase koostöö strukturealne muutus	98
3.1. Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku kompleksi analüüs.....	100
3.1.1. Balti riigid kui tegutsejad neljal tasandil.....	102
3.1.2.1. Energiajulgeolekualane koostöö vahetult pärast taasiseseisvumist	105
3.1.2.2. Energiajulgeolekualane koostöö taasiseseisvumise teisel kümnendil.....	106
3.1.3. Domineeriva analüüsisitasandi dünaamika.....	108
3.2. Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealse muutuse suund	111
3.2.1. Kompleksi sisemine ja väline transformatsioon	113
3.2.2. Regionaalne transformatsioon – strukturealse muutuse suundade põimumine.....	114
3.2.3. Baltikumi regionaalse energiakoostöö edasise liikumise suund	116
3.2.3.1. Positiivse ja negatiivse sõltuvussuhte dünaamika.....	117
3.2.3.2. Kompleksi strukturealsete liikide dünaamika	119
3.2.3.2.1. Homogeenne vs heterogeenne energiajulgeoleku kompleks	119

3.2.3.2.2. <i>Regionaalsete energiajulgeoleku blokkide formuleerumise dünaamika</i>	121
3.3. Energiajulgeoleku komplekside põimumine – uus Balti energiakoostöö mudel	122
3.3.1. Balti riikide energiajulgeolekualase koostöö tulevik	125
LISAD	128
KASUTATUD KIRJANDUS	131
VÕÕRKEELNE RESÜMEE	146

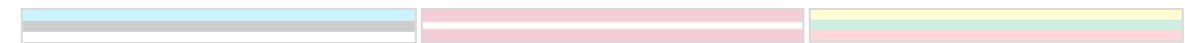
SISSEJUHATUS

Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolek seisab vastamisi strateegiliste energiavaldkonda puudutavate valikutega, mis seab nende ette mitmed energiajulgeolekuga seotud dilemmad. Mitmetahuline energiajulgeoleku probleem Baltimaade jaoks seisneb eelkõige sõltuvuses monopolistlikust välistarnijast ning oluliste energiaühenduste puudumises Euroopa Liidu liikmesriikidega (projektid on hetkel projekteerimise faasis).

Energiajulgeoleku küsimus on olnud ühendavaks faktoriks Balti riikide energiaalase koostöö arendamisel. Eesti, Läti ja Leedu regionaalne energiaalane koostöö tugineb energiapoliitikat mõjutavale ühisele ohutunnetusele (kujuneb energiasõltuvussuhte alusel Venemaast), seotusele regionaalsete energiaühenduste alusel, sarnastele energiajulgeoleku kindlustamise alastele eesmärkidele, ühiste investeeringute mõttekusele jt alustele. Baltimaade energiakoostöö motiveerituse varieeruvus on tingitud aga erinevustest kolme riigi energiaprofiilides ja muudest lahkarvamustest alustatud projektide elluviimisel. Regionaalse koostöö on tõstnud teisele tasemele ka liikmesriiklik staatus Euroopa Liidus – nt on koostöös liiduga algatatud mitmeid regionaalse tähtsusega infrastruktuuriprojekte.

Energiajulgeolekualase koostöö analüüs annab aluse Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi konstrueerimiseks. Mudeli moodustumise aluseks on geograafiline ja geopoliitiline kontekst, milles mängivad rolli regiooni välised ja sisemised muutujad (*external and internal set of variables*). Peamised faktorid, mis on hakanud mõjutama Balti riikide energiakoostööalaseid initsiatiive, on Balti-Venemaa suhete dünaamiline iseloom ning koostöö tihenemine Euroopa Liiduga. Muutused Balti regioonis on omakorda kaasa toonud regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuuralse muutuse.

Töö lisaväärtuseks on regionaalse energiajulgeolekualase koostöö analüüs läbi erinevate tegevustasandite ning energiajulgeoleku kompleksi struktuuralse muutuse uurimine dominantse analüüsis tasandi dünaamika alusel. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi analüüsis tasandid võimaldavad seostada kompleksi liikmesriikide sisepoliitilisi suundi, kompleksi riikide omavahelist interaktiivsust (vajadus koostöö arendamiseks), naaberregioonide mõju ning regionaalse energiajulgeoleku dünaamika suhestumist

globaalsete muutustega energiapoliitika maastikul. Nimetatud faktorite alusel aitavad analüüsis tasandid selgitada regionaalse energiajulgeoleku kompleksi tunnuste võimalikku muutumist ning läbi selle ka võimalikku struktuurilist muutust kompleksi energiajulgeolekualases koostöös. Kompleksi edasise staatuse, arengusuuna ja toimemehhanismid määrab ära konkreetsel ajahetkel dominantset positsiooni omav (analüüsi-)tasand. Viimase alusel on võimalik jõuda energiajulgeoleku kompleksi struktuurilise muutuse suuna määramiseni.

Energiajulgeoleku kompleksi struktuuriline muutus on tingitud Balti regioonis esile kerkinud muutustest energiasõltuvuses (liikumisel kontinuumil negatiivse ja positiivse energiasõltuvussuhte) ning vastastikustes energiakoostöö motiivides (infrastruktuuriprojektide ja muude koostööinitsiatiivide arengute dünaamilisus). Struktuurilise muutuse tulemusena kujunenud uut Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudelit iseloomustavad tunnused on regionaalse faktori olulisuse püsimine ning energiakoostöö alane sümbioos naabruskonna energiajulgeoleku kompleksi/kogukonnaga (dega).

Töö uurimisküsimuse saab tõstatada alljärgnevalt: „Kuidas energiajulgeoleku kompleksi struktuuriline muutus viitab Balti regioonis esile kerkinud muutustele energiasõltuvuses ja vastastikustes energiakoostöö motiivides?“ Töö metodoloogiliseks suunaks on võrdlev kvalitatiivne analüüs, kus Balti riikide energiajulgeolekualane koostöö on vaatluse all erinevate tegevustasandite lõikes. Energiakoostöö kvalitatiivse muutuse analüüs tugineb teoreetilise mudeli rakendusele ja mudeli struktuurse teisenemise uurimisele. Kujuneb uus mudel, mille alusel saab kirjeldada Eesti, Läti ja Leedu hetke energiakoostöö olukorda ning arenguid tulevikus¹.

¹ Töö teine osa tugineb esmastele (riiklikud julgeolekustrateegiad, energiajulgeolekut ja –majandust puudutavad arengukavad ning strateegiad jne) ning teisestele allikatele (teadusartiklid, uurimused, analüüsid, ajaleheartiklid jne).

OSA I – Regionaalne energiajulgeoleku kompleks

Töö esimene osa annab ülevaate regionaalse energiajulgeoleku kompleksi kujunemise teoreetilisest käsitlest ning mudeli strukturealse muutuse aluseks olevatest analüüsitasetest. Vaatluse all on energiajulgeoleku kontseptsioon ja selle rakendus regionaalsele energiajulgeoleku kompleksile.

1.1. Laiem lähenemine julgeolekule – julgeoleku erinevad sektorid

Julgeolekualased uuringud on oma olemuselt mitmetahulised, hõlmates erinevaid julgeoleku sfääre ja nende tahke. Julgeolekukäsitluse traditsioonilise vaate pooldajad lähtuvad julgeoleku analüüsil riigikesksest jõukasutusele tuginevast perspektiivist (realismile omaste seisukohtadega ning sõjalis-poliitilistele aspektidele tuginev lähenemine)². Tegemist on käsitlusega, mis keskendub riigi suveräänsuse printsiibile ning tõstab esile julgeoleku militaarse vaatenurga. Viimase on tinginud anarhiline rahvusvaheline süsteem ning riikide ratsionaalsuse printsiibile tuginev käitumine püüdlustes võimule ning oma julgeoleku kindlustamisel³.

Julgeolekuprobleemid laiemalt, st lisaks militaar-poliitilisele lähenemisele, ilmusid rahvuslikus ja rahvusvahelises julgeolekus päevakorraile 1990ndatel aastatel⁴, mil tähelepanu hakati pöörama uutele majandus-, ühiskonna- ning keskkonnajulgeoleku ohtude tüüpidele. Julgeolekualastes uurimustes on seega lähtuvalt laialdasest julgeoleku kontseptsioonist eristatud järgmisi julgeoleku sektoreid: militaar-, poliitiline-, majanduslik-, keskkonna- ja ühiskonnasektor⁵. Olulise panuse julgeoleku kontseptsiooni laiendamisse on

² Keohane, Robert O. 1989. *International Institutions and State Power. Essays in International Relations Theory*. Westview Press, Boulder, Colorado; lk 38-39.

³ Smith, Steve. 2005. *The Contested Concept of Security, in Critical Security Studies and World Politics*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

⁴ Kaski, Antti. 2001. *The security complex : a theoretical analysis and the Baltic case*. Turku : Turun yliopisto; lk 31.

⁵ Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-Cold War era*. 2nd edition. Harvester Wheatsheaf, Worcester; lk 116.

andnud Kopenhaageni koolkond, tuues samuti esile julgeolekuanalüüsi sektorიაalse tähenduse ning regionaalse lähenemise⁶ (regioon kui analüüsisitasand sektoripõhistes julgeolekualastes uuringutes).

Julgeolekusektorite dünaamiline iseloom viitab julgeolekukeskkonna erinevate probleemküsimuste tugevale seotusele ja omavahelisele vastastikusele mõjule⁷. Tänu julgeolekukeskkonna vastastikuse mõju elementidele saab erinevad julgeolekukeskkonna analüüsisitasandid paigutada ka ühe kontseptsiooni (raamistiku) alla, mistõttu on kõik julgeolekusektorid ühe ja sama julgeolekukeskkonna (kompleksi) vastastikuse sõltuvuse regionaalse süsteemi osad. Tulenevalt viimasest saab sektoriaalsete tasandite dünaamilisuse alusel analüüsida ka kompleksi liikmete koostöösuundade kujunemist.⁸ Käesoleva töö eesmärgiks ei ole aga sektorიაalsuse alusel kujunevate koostöömotiivide uurimine, mistõttu keskendutakse julgeolekukeskkonna sektoripõhisele⁹ lähenemisele minimaalselt.

Samas ka:

Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, London.

Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press.

⁶ Mcsweeney, Bill (1996); „Identity and security: Buzan and the Copenhagen school“; *Review of International Studies*, Vol 22:1; lk 81-93.

Lisaks laiendamised ja Kopenhaageni koolkonnast:

Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, London.

McDonald, Matt (2008); „Securitisation and the Construction of Security“; *European Journal of International Relations*, Vol 14:4.

⁷ Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, London; lk 7.

⁸ Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, London; lk 8.

⁹ Sektoreid eraldi käsitledes on eesmärgiks analüüsida mõne konkreetse vastastikuse mõju aspekti ning selle alusel kujunevaid koostöömotiive ja nende muutumist. Julgeolekuküsimuste defineerimine kindla sektori põhiselt tuleneb ka regiooni vastastikuse sõltuvuse määrast (kujunenud näiteks ajaloolise kogemuse alusel). Julgeolekukeskkonna sektorიაalsust rõhutab ka energiajulgeoleku mitmemõõtmeline staatus – energiajulgeolek hõlmab, läbib ja põimib mitmeid julgeolekusektoreid (super sector, cross-sectoral and inter-sectoral position for energy security). Bieleck, K. Jan (2002); „Energy Security: is the wolf at the door“; *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol 42:2.

1.1.1. Energiajulgeolek – energiasektori julgeolekustamine

Energiajulgeolekualased küsimused on tõusnud poliitikaagendade päevakorda koos majandusarengu ja keskkonnakaitse probleemidega, haarates seega eelkõige majandus- ja keskkonnasektorit puudutava tegevuse. Kujunedes üheks oluliseks sisendiks ja peamiseks mõjuteguriks majandusprotsesside juhtimisel, sai energiajulgeolekualasest kindlustatusest ka mõjuvõimu allikas, mis muutis energeetilise varustuskindluse paratamatuks julgeolekuküsimuseks modernsete riikide funktsioneerimisel¹⁰. Tuginedes viimasele leidis aset energiaküsimuste julgeolekustamine ning strateegilise ressursina sai energiast mitmedimensiooniline poliitikakujundaja¹¹. Energiajulgeoleku päevakajalisus ongi seotud olukorraga, kui esile on tõusnud küsimused energiavarustuse kindlusest (tarnekindlus kui füüsiline tegur ehk energiaressursside olemasolu), energiaressursside kättesaadavusest (kas suudetakse tagada püsiv varustuskindlus) ning keskkondlikust jätkusuutlikkusest (keskkonnakaitsealased küsimused)¹².

Energia on riikide jaoks majanduslikust seisukohast esmatähtis ja strateegiline ressurss, mis on paasteguriks ja aluseks riikliku majandustegevuse tasanditele ning nendest tulenevatele poliitilistele otsustele. Energiajulgeolekualased küsimused on seega tihedalt seotud poliitiliste ja majanduslike põhjus-tagajärgede kontiiniumiga, mistõttu ei saa energiajulgeolekut käsitleda ainult ühe sektori raames¹³. Goldthau ja Sovacool on defineerinud energia neljadimensioonilise iseloomu – tugev vertikaalne ja horisontaalne kompleksus (läbi erinevate majandus- ja poliitilise tegevuse tasandite ja toimijate) ning energiainvesteeringute kõrge väärtus ja vähene laveerimisvõimalus (energia kui

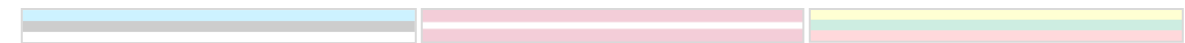
¹⁰ Bieleck, K. Jan (2002); „Energy Security: is the wolf at the door“; *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol 42:2; lk 236.

¹¹ Sovacool, Benjamin K. 2011. *The Routledge Handbook of Energy Security*. Abington, England; New York: Routledge.

¹² Dubash, K. Navroz; Florini, Ann (2011); „Mapping Global Energy Governance“; *Global Policy* 2, sept; lk 6-18.

¹³ Gulbinaite, Simona; Nissen, Mark; Valciukaite, Silvestra. 2013. *Energy Security in the Baltic States*. Roskilde University; supervisor: Torben Dyrberg.

<http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/11480/1/Full%20project,%20final.pdf> (12.04.2014)

majandusprotsesside toimimise alus)¹⁴. Energiajulgeoleku sektoriaalne staatus on tihedalt seotud lisaks majanduslikele ja poliitilistele küsimustele ka keskkonnakaitse probleemidega, mis on esile tõusnud just viimase aja energiapoliitiliste otsuste raames.

Lähtudes majanduslikest aspektidest võib energiajulgeolekuna defineerida nt riikide vajadust tagada energiaressursside kättesaadavus, energiavarustuse stabiilsus võimalikult pika aja vältel ning mõistlik energia hind, et kindlustada riigi majanduskasv ja jätkusuutlikkus¹⁵. Tegemist on riigi võimaluste ning suutlikkusega kasutada ja varustada elanikkonda ja majandust selle toimimiseks vajalike energiaressurssidega (nt elektrienergia, kütus jne) ning anda pidevalt hinnanguid riigi energiavarustuskindlusele ja seda ohustatavatele faktoritele. Viimane eeldab ka riigi võimekust võtta vajadusel kasutusele vastumeetmeid energiajulgeolekualaste ohtude elimineerimiseks.

Energeetilise julgeoleku mõiste laiemalt haarab enda alla ka poliitilised aspektid, millel on näiteks otsene mõju energia varustuskindlusele. Energiajulgeoleku poliitiline käsitlus toob julgeolekumaastikule mitmed riikidevahelised energiajulgeolekualased sõltuvussuhted ja teised uued energiajulgeolekualased väljakutsed – energiaressurss kui poliitiline mõjutusvahend. Energia mitmenäoline iseloom annabki lähtepositsiooni energiajulgeoleku poliitiliste alustalade kujundamiseks, mis on ühtlasi seotud ka geopoliitiliste väljakutsetega – energia kui kaup (*commodity*) ja energia kui reguleeriv mõjuvõimu vahend. Energiajulgeoleku poliitiline aspekt on eelkõige seotud nende riikidega, kes on tugevalt sõltuvad ühepoolsetest energiatarnetest ja on samal ajal ka nõrgal kauplemispositsioonil ning seega haavatavad kõikvõimelike poliitiliste surveavalduste suhtes, mida monopoolsel positsioonil olev energiatarnija võib ära kasutada¹⁶.

Energiajulgeoleku olulisus ja aktuaalsus on esile kerkinud just viimastel aastakümnetel, kui on hakatud tähelepanu pöörama keskkonnakaitse küsimustele ning täiendavate kodumaiste

¹⁴ Goldthau, Andreas; Sovacool, Benjamin K (2012); „The Uniqueness of the Energy Security, Justice and Governance Problem“; *Energy Policy* 41, February.

¹⁵ Eng, Gary & Bin Haji Mohamad, Ahmed & Konishi, Shiro & Singam Rajoo, Java & Sinyugin, Oleg & Lin, Chung-Yang (2003): *Energy Security Initiative: Some Aspects of Oil Security*. Asia Pasific Energy Research Centre. Tokyo; lk 4.

¹⁶ Klare, Michael T. 2008. *Energy Security*. In: Paul D. Williams, ed. 2008. *Security Studies: An Introduction*. London: Routledge. Ch. 32; lk 488.

energiaressursside otsimise võimalustele. Energiaallikate mitmekesistamine sai Euroopa Liidu poliitilises agendas olulise koha 1990ndatel aastatel ning pärast 2005. aasta Venemaa-Ukraina gaasikonflikti hakati enam tähelepanu pöörama ka poliitilistele energiafaktorile, mis kiirendas energiaküsimuste julgeolekustamist Euroopa Liidus¹⁷. Energiajulgeoleku kontseptsioon laieneb nüüd kõikidele energia tootmise, tarne ja tarbimise aspektidele, sealjuures ka näiteks energiavarustuse infrastruktuurile¹⁸. Samuti on energiajulgeoleku käsitlusse lisandunud energiaressurssidega varustamise kindlus riigi eluliste vajaduste tagamiseks ka kriisiolukorras¹⁹.

Energiajulgeoleku sektoriaalne staatus ja dünaamiline iseloom ning energiajulgeoleku alaste küsimuste olulisuse kasv riiklikes poliitikaagendades, on viinud energiaküsimuste julgeolekustamiseni. Samade energiapoliitiliste küsimuste julgeolekustamine on aluseks ka regionaalsele energiajulgeoleku alasele koostööle²⁰, millest tuleb pikemalt juttu järgmistes peatükkides. Käesoleva uurimustöö eesmärgiks ei ole aga käsitleda energiaküsimuste julgeolekustamise ja julgeolekutustamise protsesse süvitsi. Tegemist on regionaalse julgeoleku kompleksi mudeli uuringuga, mille struktuuralse muutuse kontekstis on hetkel oluline teadvustada teatud energiajulgeolekualaste küsimuste tõusetumist poliitikaagendade etteotsa ehk nende julgeolekustamist kui protsessi (kulgu) iseeneses.

1.2. Regionaalne energiajulgeoleku kompleks

1.2.1. Postmodernse julgeolekukeskkonna mudelid

Postmodernses julgeolekukeskkonnas saab eristada nelja peamist julgeoleku mudelit: julgeoleku kogukonnad (*security communities*), kollektiivse julgeoleku korraldused

¹⁷ European Union, energy, http://europa.eu/pol/ener/index_en.htm (20.03.2014)

¹⁸ Yergin, D. 2012. *The Quest: Energy, Security, and the remaking of the modern world*. London: Penguin Books.

¹⁹ Klare, Michael T. 2008. *Energy Security*. In: Paul D. Williams, ed. 2008. *Security Studies: An Introduction*. London: Routledge. Ch. 32; lk 484.

²⁰ Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, London.

(*collective security arrangements*), koostöö julgeoleku korraldused (*cooperative security arrangements*) ja julgeoleku kompleksid (*security complexes*)²¹.

Julgeolekukogukonnad moodustuvad liikmesriikide poolsete ühiste väärtuste, poliitiliste institutsioonide, kõrgel tasemel majanduslike ja teiste vastastikuste sõltuvuse vormide jagamise tulemusena²² (nt Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon). Kollektiivse julgeoleku korralduse eesmärgiks on kindlustada julgeolek suveräänsete riikide grupi sees, kus aktsepteeritakse erinevaid väärtusi ning mille moodustumise aluseks on laiem julgeoleku keskkond²³ (nt Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon). Julgeolekukogukondade ja kollektiivsete julgeoleku korralduste puhul on tegemist riikide vahelise koostöö organiseerimisega laiemas geograafilises mastaabis. Julgeoleku koostöö korraldused on valdavalt institutsionaliseeritud riikide moodustised, mis panevad riigid vastastikusesse sõltuvusse läbi julgeoleku- ja kaitsekoostöö²⁴, millel on kitsamalt piiritletud eesmärk ning teatav ajaline periodiseeritus (nt NATO programm Partnerlus rahu nimel; Euroopa Liidu naabruspoliitika jne).

Julgeoleku kompleksid on julgeolekualase koostöö vormid, mis keskenduvad regionaalsele või *sub*-regionaalsele koostööle selliste riikide vahel, keda seob ühine ohutunnetus (peamiselt) kompleksi väliste tegutsejate poolt²⁵ (nt Balti riigid, Balkani piirkond, Visegrádi grupp, Läänemere regioon jne). Tegemist on mudeliga, mida iseloomustab regionaalne lähenemine ning mille puhul on koostöö motiivid leitavad eelkõige naaberriikide vahel. Mudel tugineb ajaloolis-kultuurilistele sidemetele ning kompleksi

²¹ Julgeolekukeskkonna mudelid on süvitsi käsitlenud sellised autorid nagu Barry Buzan ja Karl Deutsch. Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press.

Deutsch, Karl W. 1957. *Political Community and the North Atlantic Area*. Princeton University Press, Princeton.

²² Deutsch, Karl W. 1957. *Political Community and the North Atlantic Area*. Princeton University Press, Princeton; lk 6.

²³ Cohen, Richard. Mihalka, Michael. (2001). *Cooperative Security: New Horizons for International Order*. The Marshall Centre Papers, No 3; lk 6

²⁴ Mölder, Holger (2006). *NATO's Role in the Post- Modern European Security Environment, Cooperative Security and the Experience of the Baltic Sea Region*. *Baltic Security & Defence Review*. Vol. 8; lk 14

²⁵ Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-Cold War era*. 2nd edition. Harvester Wheatsheaf, Worcester; lk 190.

riikide sarnasele piirkondlikule geopoliitilisele olukorrale, mille kujundavad nii majanduslikud kui ka poliitilised aspektid.²⁶

1.2.2. Regionaalne lähenemine julgeoleku kompleksile

Laienev julgeolekukäsitlus on andnud olulise panuse julgeoleku kompleksi arengule tõstes esile julgeolekualaste küsimuste regionaalse aspekti. Regionaalse julgeoleku kompleksi teooria (*regional security complex theory*) analüüsib ja selgitab julgeolekualaseid arenguid kindla piirkonna ehk regiooni sees²⁷. Kompleksi moodustavad grupp riike, kelle peamised julgeolekualased küsimused on omavahel tugevalt seotud, mistõttu osapooled peavad vajalikuks panustada omavahelisele koostööle²⁸.

Vastastikuse julgeolekualase sõltuvuse ja mõju faktorid on kõige tõenäolisemalt leitavad naaberriikide vahel²⁹, mistõttu defineerib julgeoleku kompleks olulised julgeoleku küsimused ja osalised ning võimalikud sõltuvuse klastrid just naaberriiklikus julgeoleku agendas. Regionaalset lähenemist julgeolekule toetab ka Kopenhaageni koolkond, mis leiab, et rahvusvaheline julgeolekustamine mingites kindlates sektorites on kõige tõenäolisemalt juhtuv ja selgelt eristatav regionaalsel tasandil³⁰. Regionaalse julgeoleku

²⁶ Regionaalne julgeolekukompleksi mudel on käsitletud selliste autorite poolt nagu Barry Buzan, Antti Kaski, Farkas Attila ja Mikhail Zelensky.

Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press.

Kaski, Antti. 2001. *The security complex : a theoretical analysis and the Baltic case*. Turku : Turun yliopisto.

Attila, Farkas. 2012. *Energy Security from a Regional Perspective – the Concept of Regional Energy Security Complexes*. Central European University. Hungary.

Zelensky, Mikhail, 2009; *Changing the Energy Security Balance in the Baltic Sea Region: Building Regional Energy Security Complex and Community*. Nord Stream gas pipeline case study. University of Tampere. Master's Thesis.

²⁷ Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press; lk 40.

²⁸ Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press; lk 44

²⁹ Kaski, Antti. 2001. *The security complex : a theoretical analysis and the Baltic case*. Turku : Turun yliopisto; lk 11

³⁰ Attila, Farkas. 2012. *Energy Security from a Regional Perspective – the Concept of Regional Energy Security Complexes*. Central European University. Hungary; lk 33.

kompleksi puhul saab regioonist oluline julgeolekusuhete *sub*-süsteem, mis tõstab riikidevahelises koostöös esile geograafilise faktori³¹.

Regionaalse julgeoleku kompleksi karakteristikud ongi määratletud eelkõige regionaalsete terminitega – piirkondlikkuse dünaamika ning geopoliitika roll. Regiooni olemus võib olla nii funktsionalistlik (ühistel eesmärkidel või probleemidel põhinev ehk funktsioonipõhine) kui ka homogeenne (üldistel sarnasuse printsiipidel põhinev, näiteks ühised ajaloolised kogemused)³² või nende kahe muutuja koostoimel moodustunud piirkond. Regionaalne koostöö on määratletud kindlate indikaatoritega, mis tõusevad esile tulenevalt konkreetse piirkonna iseärasustest ja vajadustest (ehk mõjuteguritega, mille alusel kujuneb piirkonna koostöö). Regioonide uurimine nende majandusliku, poliitilise ja organisatsioonilise siduvuse terminites ning regionaalse vastastikuse mõju aspektist, annab lähtetingimused ja aluse ka riikidevaheliste koostöömotiivide kujunemisele³³.

Geopoliitika on teine geograafiline faktor julgeoleku kompleksi indikaatorina, mis viitab julgeolekupoliitika iseloomule konkreetse geograafilise ruumi sees³⁴. Geopoliitiline lähenemine haarab endasse ressursside alusel kujuneva sõltuvussuhete dünaamika ning selle varal tehtavad poliitilised otsused, millel on mõju julgeolekupoliitilisele tegevusele. Regiooni geopoliitiline tasand on määratletav nii piirkonda kuuluvate riikide kui ka naaberriikide (naaberpiirkonna) poliitiliste otsuste koosmõjuna. Geopoliitilised otsused omavad seeläbi ka otsest ja kaudset mõju regiooni koostöö arendamisel ning suunamisel.

Regionaalne vastastikune seotus julgeolekualastes küsimustes lähtub ka ajaloolistest kogemusest ning selle alusel moodustuvast julgeoleku kontekstist ja tunnetusest. Vaenlaste ja koostööpartnerite ajalooliselt kujunenud suhetemuster paneb paika kompleksse

³¹ Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-Cold War era*. 2nd edition. Harvester Wheatsheaf, Worcester; lk 188.

³² Srarosciak, J. 2000. *Cooperation in the Council of the Baltic Sea states*. I. Petovka and E.Markova (Eds.) *Regional Cooperation in Central and Eastern Europe*. Economic Policy Institute. Sofia; lk 86

³³ Hurrell, Andrew. 1995. *Explaining the resurgence of regionalism in the world politics*. *Review of international Studies*, 21; lk. 333

³⁴ Weiser, Dieter. 1994. „Geopolitik“ – Renaissance eines umstrittenen Begriffs. *Aussenpolitik*, Vol 45, No 4; lk 403, 408.

regionaalse julgeolekualase käitumise³⁵, mis omab mõju regiooni praegustele ja tulevikus tehtavatele julgeolekupoliitilistele otsustele. Ajaloolised sõprus- ja vaenusuhted (*amity-enmity pattern*)³⁶ on seega määravaks regionaalse kompleksi liikmete koostöösuhete iseloomustamisel, kui regiooni riikide ajalooline kogemus on sarnane ning omab mõju hetkel aset leidvate koostöö initsiatiivide formuleerimisel ja arengul.

Regionaalse julgeoleku kompleksi sõprus- ja vaenusuhte muster omab mõju ka asjaolule, kuidas kompleksi riigid tajuvad moodustunud sõltuvussuhet nii omavahelises kontekstis kui ka naaberriikide ja/või naaberregioonidega. Tegemist on faktoritega, mis seletavad osaliselt, miks teatud julgeolekualased sõltuvussuhted on politiseeritud ja julgeolekustatud ning teised mitte. Positiivse sõltuvussuhte (*positive dependency*) puhul on tegemist osapoolte vahelise vastastikusel kasulikkusel põhineva suhtega, kus riigid panustavad omavahelisele koostööle, mille tulemuseks on kõikidele osapooltele tulutoov sümbioos³⁷. Negatiivne sõltuvussuhe (*negative dependency*) väljendab riikide vahelist ebavõrdset ja ühele osapooltele (pooltele) ohustavat sõltuvussuhet³⁸. Analüütilise vahendina aitab regionaalne julgeoleku kompleks konstrueerida vastastikuse sõltuvuse võrgustiku ning luua seeläbi regionaalse julgeoleku struktuuri ja dünaamika erinevate julgeolekukeskkonna toimijate vahel. Vastavalt sõltuvussuhte iseloomule – positiivne või negatiivne – kujuneb ka ohutunnetus riigi/kompleksi julgeolekule. Ohutunnetuslik ning julgeolekualase sõltuvuse aspekt on järgmises võrdelises seoses: ohutunnetus tuleneb julgeolekualase sõltuvuse määrast. Nimetatud faktorite alusel kujunevad ka kompleksi riikide omavahelise koostöö põhimõtted ja intensiivsus.

³⁵ Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-Cold War era*. 2nd edition. Harvester Wheatsheaf, Worcester

³⁶ Kaski, Antti. 2001. *The security complex : a theoretical analysis and the Baltic case*. Turku : Turun yliopisto; lk 11; 31; 47-49; 56; 58; 75; 79; 81; 83; 92- 95; 98.

³⁷ Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, London; lk 21-45.

Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press; lk 71-73.

³⁸ Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, London; lk 21-45.

Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press; lk 71-73.

1.2.3. Postmoderne julgeolekuvõimalus – regionaalne energiajulgeoleku kompleks

Julgeolekuküsimuste amplituuda ning julgeolekustatavate teemade ringkonna suurenemine andis olulise panuse julgeoleku kompleksi arengule, mis on otseselt seotud julgeolekukäsitluse laienemisega. Püüdes seletada julgeolekuprobleemide mitmetahulist tagamaad ning jõuda julgeoleku kompleksi toimemehhanismide tegeliku tuumani, tuli laiendada ka julgeoleku mudelite teemadepõhist rakenduspinda. Energiajulgeoleku muutumisega oluliseks osaks riikide poliitikastrateegiate koostamisel ning majandusotsuste langetamisel, hakati senisest rohkem tähelepanu pöörama energiapoliitiliste otsuste langetamise tulemustele ja tagajärgedele.

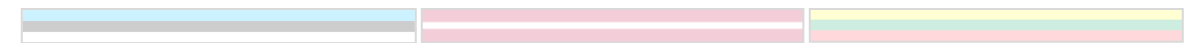
Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustumise aluseks on regionaalne energiajulgeolekualane vastastikune seotus riikide vahel, kes kuuluvad sarnasesse energiasõltuvussuhete raamistikku – nii positiivsete kui ka negatiivsete suhete kontiiniumil. Energiaalane vastastikune seotus ja mõju avaldub eelkõige riikide vahelistes kaubandussuhetes – energia import-eksport ja transiit. Energiajulgeoleku kompleksi kujunemisel ongi oluline määratleda kujunenud sõltuvussuhte tugevus, pöörates tähelepanu sellistele faktoritele nagu energiakaubanduse tasakaal, kodumaiste energiaressursside osakaal ja võimalused energiaallikate mitmekesistamiseks³⁹. Energiasõltuvusest tõusvad ohud ning negatiivne sõltuvussuhe on kõige paremini tajutav just regionaalsel tasandil, mistõttu on energiajulgeoleku komplekside kujunemine selgesti määratletav naaberriiklikus kontekstis⁴⁰.

Regionaalseid energiajulgeoleku komplekse saab defineerida, kui omavahel seotud edukalt julgeolekustatud energiaküsimustega klastrid, mis on piiratud spetsiifilise geograafilise alaga⁴¹. Buzani järgi on regionaalse julgeoleku kompleksi moodustumise aluseks just

³⁹ Kara, Mikko et. All (2004): *Energia Soumessa – Tekniikka, talous ja ympäristövaikutukset*. Edita. Helsinki; lk 64, 68-69.

⁴⁰ Mitmeid kilomeetreid pikad nafta- ja gaasitorud võivad sealjuures kujundada sõltuvussuhte ka riikide vahel, mis asuvad üksteisest kaugel.

⁴¹ Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, London; lk 21-45.

samade küsimuste julgeolekustamine, kuna kindlate majanduslike, geopoliitiliste või muude küsimuste julgeolekustamine loob regionaalse energiajulgeoleku kompleksi koostöö põhimõtted ja põhielemendid⁴². Energiajulgeolekualane koostöömuster ongi peamiseks aluseks regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuuri kujundamisel. Eelnevalt kirjeldatud protsessi tulemusena kujutavadki regionaalsed energiajulgeoleku kompleksid endast julgeoleku probleemi(de) kogumit ja edukalt toimunud julgeolekustamise protsessi kindla territooriumi piires, mille julgeolekukäitumuslik praktika on riikide vahel seotud⁴³. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi energiaküsimuste julgeolekustamine keskendub eelkõige piisava varustuskindluse ja mõistliku hinnapoliitika tagamisele.

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustumise aluseks on ka kujunenud piirkondlik energeetilise sõltuvussuhe (nii positiivse kui ka negatiivse energiasõltuvuse alusel – *positive energy dependency and negative energy dependency*). Sõltuvussuhe on mõjutatud ka mitmetest võimalikest kompleksi väliste muutujate ilmnemisega – nt energiapoliitilised konfliktid ja vaidlused. Kompleksi riikide omavaheline interaktiivsus (valdavalt positiivne sõltuvussuhe) ja kujunenud suhtlusraamistik naaberregioonidega (nii positiivse kui ka negatiivse sõltuvussuhte alusel) on vaadeldav geograafilist dimensiooni ühtsustava faktorina ja diskursiivse praktikana energiakoostöö intensiivsuse määramisel⁴⁴. Viimases avaldub ka energiajulgeoleku kompleksi suhteline iseloom – ühelt poolt on geograafiline faktor intensiivse koostöö soodustaja energiapoliitikas, teiselt poolt sõltub koostöö intensiivsuse määr energeetiliste teemade ja huvide kattuvusest kompleksi riikide energiapoliitilistes agendades.

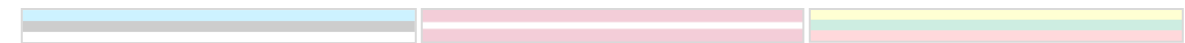
Analüütilise vahendina saab energiajulgeoleku komplekside konstrueerimisel põhineda kas koondunud energiasõltuvussuhte üldisele raamistikule või tugineda sõltuvussuhtele kindla

Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press; lk 71-73.

⁴² Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press.

⁴³ Zelensky, Mikhail, 2009; *Changing the Energy Security Balance in the Baltic Sea Region: Building Regional Energy Security Complex and Community. Nord Stream gas pipeline case study*. University of Tampere. Master's Thesis. Zelensky; lk 22-23.

⁴⁴ Zelensky, Mikhail, 2009; *Changing the Energy Security Balance in the Baltic Sea Region: Building Regional Energy Security Complex and Community. Nord Stream gas pipeline case study*. University of Tampere. Master's Thesis; Zelensky, lk 21.

energiaressursi põhiselt (naturaalne gaas, nafta jne; tulenevalt nt nende erinevatest transpordivõimalustest ja turustruktuurist). Üldjuhul on energiajulgeolek riiklikus poliitilistes otsustes vaatluse all siiski tervikuna ja mitte sektoripõhiselt. Energiasõltuvusest tekkiva suhte dünaamika on määratletav mitmete faktorite alusel: millised on hetke poliitilised suhted energiat eksportivate ja importivate riikide vahel, milline on energiat eksportiva riigi nõ liidrite retoorika ja poliitilised signaalid ning näiteks meedia roll energiasõltuvuse iseloomustamisel⁴⁵.

Sõltuvussuhtest saab üldjoontes aluse ka ohutunnetuse maatriksi, mis on samuti kompleksi riikide vahelise koostöö soodustajaks. Kompleksi sisene energiajulgeolekualane ühine ohutunnetus kujuneb energiajulgeolekualase vastastikuse sõltuvuse tulemusena kindla geograafilise ala piires (lühikeste vahemaade taga ja eeldatavasti grupi riikide vahel)⁴⁶. Sõltuvussuhte positiivne ja negatiivne iseloomu ning ohutunnetuse määra omavaheline seos annab aluse regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustumisele – negatiivne energiasõltuvus ja sellest tulenev ohutunnetus ning ühine huvi energiajulgeoleku kindlustamisel on peamised tunnused regionaalse energiajulgeoleku kompleksi loomisel⁴⁷.

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuur ja muster on seotud ka ajalooliste sõprus- ja vaenusuhete koosmõjuga. Vaenu- ja sõprussuhete muster energiajulgeolekus viitab ajaloolistele energia transiidi teedele, aga ka üldistele aegade jooksul kujunenud ja kinnistunud poliitilistele ning majanduslikele sidemetele kompleksi riikide endi vahel ja suhetes naaberregioonidega. Taoline kompleksi muster annab kas positiivse või negatiivse mõju energiajulgeolekualasele suhete dünaamikale.

⁴⁵ Hadfield, Amelia, 2008. *Energy and foreign Policy: EU-Russia Energy Dynamics*; in Steve Smith, Amelia Hadfield, and Tim Dunne, eds, *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, Oxford University Press, Oxford; lk 322.

⁴⁶ Zelensky, Mikhail, 2009; *Changing the Energy Security Balance in the Baltic Sea Region: Building Regional Energy Security Complex and Community. Nord Stream gas pipeline case study*. University of Tampere. Master's Thesis; lk 22-23.

⁴⁷ Zelensky, Mikhail, 2009; *Changing the Energy Security Balance in the Baltic Sea Region: Building Regional Energy Security Complex and Community. Nord Stream gas pipeline case study*. University of Tampere. Master's Thesis; lk 6.

Regionaalsed energiajulgeoleku kompleksid järgivad üldjuhul ka juba eksisteerivaid institutsionaliseeritud koostöö või integratsioonisüsteemi regioonis⁴⁸, mille kontekstis viiakse läbi ka energiapoliitilisi diskussioone. Esile kerkivad energiajulgeolekualased küsimused võetakse seega samuti päevakorda juba eksisteeriva regionaalse koostöö mehhanismide kaudu – riikideüleised foorumid ja teised julgeolekualased dialoogid.

1.2.3.1. Energiajulgeoleku kompleksi moodustavad muutujad

Peamised faktorid, mis determineerivad regionaalse energiajulgeoleku kompleksi olemasolu ning tunnused on seotud ajalooliste sõprus- ja vaenusuhetega antud regioonis ning sõltuvussuhte kujunemise ja ohutunnetuse määraga (mis tuleneb monopolistliku tegutseja domineerimisest kindla geograafilise territooriumi üle ehk sellise tegutseja mõju määra⁴⁹). Kõige selle aluseks on aga energiajulgeoleku kompleksi moodustumisel rolli mängiv regionaalsus ja sellest tulenev geopolitiiline mõju.

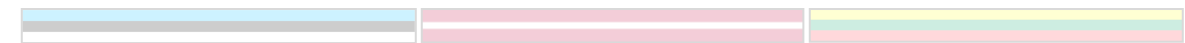
Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi tunnused võib rühmitada järgnevalt:

- 1) kompleksi suurus (liikmeskond);
- 2) kompleksi liikmete aktiivsuse taseme (sõltuvussuhte tajumine ja ohutunnetuse tase);
- 3) piirkondlik dünaamika (naaberregioonide – ja riikide aktiivsus).

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustumisel mängivad tulenevalt eelnevast rolli kompleksi välised ja sisemised muutujad (*external and internal set of variables*). Nimetatud muutujad mõjutavad mitmete faktorite alusel ka regionaalse energiajulgeoleku kompleksi energiajulgeolekualase koostöö intensiivsust ja suundi.

⁴⁸ Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press; lk 45-51.

⁴⁹ Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press; lk 35.

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustavad välised muutujad (*external set of variables*):

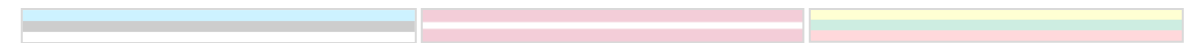
- 1) Aluseks on regiooni ühine ajalooline kontekst (sisemine faktor)
 - > kujundab regionaalsed sõprus- ja vaenusuhted (väline faktor) – >
 - > tekitab ohutunnetusliku energiasõltuvussuhte (väline faktor) – >
- 2) Geograafilisest asendist tulenev geopoliitiline olukord (kujuneb 1.punkti alusel):
 - a) domineeriv kompleksi väline tegutseja/toimija, kes omab negatiivset mõju kompleksile;
 - b) domineeriv kompleksi väline tegutseja/toimija, kes omab positiivset mõju kompleksile;

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustavad sisemised muutujad (*internal set of variables*)*:

- 1) füüsiline faktor – nt regiooni seotus energiainfrastruktuuri näol;
- 2) poliitiline faktor – ühiste energiajulgeoleku alaste eesmärkide olemasolu või kujunemine;
- 3) kompleksi sisesed puudused energiajulgeolekualases tegevuses, mille kõrvaldamise parim lahendus on sarnaste koostöömotiivide leidmine – nt koostöö energiajulgeoleku ekspertide vähesuse tõttu;
- 4) kompleksi sisesed tugevused energiajulgeolekualases tegevuses, mis näitavad senise koostöö edukust – nt senised algatused projektide näol.

* sõltuvad konkreetse regiooni liikmete iseärasustest ning piirkonna iseloomust

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi kujunemisele avaldavad mõju mitmed välised ja sisemised muutujad, mille iseloom on tõlgendatav nii negatiivsete kui ka positiivsete terminite alusel. Kompleksi väliste ja sisemiste muutujate alusel ning ajaloolise sõprus- ja vaenusuhete kontekstis kujuneb vastavalt kas positiivne või negatiivne sõltuvussuhe ning negatiivse sõltuvuse korral avaldub ka ohutunnetus. Antud näitajad on olulised kompleksi energiajulgeolekualase koostöö edaspidisel suunamisel (soodustamisel), sest vastavalt sõltuvussuhte tajumisele ja ohutunnetusele kujuneb koostöö soov ja vajadus.

1.3. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealne muutus

Regionaalses energiajulgeoleku kompleksis toimuvad muutused on kõige paremini iseloomustatavad kompleksi analüüsis tasandite alusel. Tasandite muutuv roll, varieeruvus ja osatähtsus mõjutab kompleksi strukturealse muutuse suunda, mille lõpliku iseloomu määrab domineeriva positsiooni omandanud tasand.

Energiajulgeolekualase koostöö intensiivsuse ja probleemide analüüsi saab laiemas mastaabis läbi viia kompleksi toimijate tegevuspõhiste perspektiivide alusel, mis toimub läbi mitme tasandi (nt riigi keskne, regionaalne ja globaalne lähenemine⁵⁰). Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi liikmete tegevus erinevatel tasanditel on aluseks ka analüüsis tasandite kujunemisel. Energiajulgeolekualase koostöö formuleerumise tasandite põhise tegevuse alusel on järgnev:

- 1) kompleksi liikmed kui tegutsejad riiklikul tasandil;
- 2) kompleksi liikmed kui tegutsejad regionaalsel (kompleksi sisesel) tasandil;
- 3) kompleksi liikmete tegevus suhetes naaberregioonide/riikidega;
- 4) kompleksi liikmete tegevus rahvusvaheliste organisatsioonidega.

1.3.1. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi analüüsis tasandid

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi analüüsis tasandid võib jagada neljaks:

- a) kompleksi riikide sisepoliitilised suunad;
- b) kompleksi riikide omavaheline interaktsioon
(regiooni ning regionaalse koostöö loomise alus);
- c) suhted naaberregioonidega;

⁵⁰ International Energy Agency 2006. *World Energy Outlook*. IEA Publications. Paris Cedex; lk 313-314.

d) suhted rahvusvaheliste organisatsioonidega (energiajulgeoleku kontekstis).⁵¹

Antud tasandid aitavad kategoriseerida kompleksi riikide sisepoliitilisi tingimusi, nende omavahelisi regionaalseid suhteid, naaberregioonide mõju ning regionaalse dünaamika suhestumist rolli mängivate rahvusvaheliste organisatsioonide poliitikaga. Süsteemne analüüs võimaldab määratleda domineeriva tasandi ja selle rolli kompleksi koostöö arengusuundadele. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi puhul on määrav mõju regionaalsetel muutujatel (ehk kahel esimesel analüüsitasandil), mille positiivne sümbioos kujundab regionaalse energiajulgeoleku kompleksi. Järgmised kaks tasandit kaasavad juba kompleksi välised muutujad, mille mõju alusel võib alguse saada kompleksi strukturealne muutust, sest tegemist on kompleksile mõju avaldavate oluliste väliste teguritega. Kõigi nelja tasandi samaaegne figureerimine ja mõju annabki aluse kompleksi strukturealse muutuse analüüsile.

Energiajulgeoleku kompleksi strukturealne muutus lähtuvalt kompleksi tunnustest kajastub võimalikus kompleksi liikmelisuse ja/või aktiivsuse taseme muutuses ehk siis selles, kuidas muutub sõltuvusmäär ja ohutunnetuse vahekord. Viimasega on seotud ka piirkondlik dünaamika, mille osas hakkavad rolli mängima naaberregioonid – nt kompleksi väliste võimalike partnerlussuhete tekkimine.

1.3.2. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealse muutuse suunad

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuur on üldjoontes püsiv, mis tuleneb tema geograafilisest iseloomust ning ajaloolisest raamistikust. Muutused kompleksi struktuuris on põhjustatud uute muutujate esilekerkimisega, mis hakkavad oluliselt mõjutama kompleksi regionaalset koostööd. Mõjuteguritena toimivad sisemised faktorid on näiteks muutused siseriiklikus poliitikaagendas või energiabilansis, mis sunnib riike üle vaatama

⁵¹ Analüüsitasandite jaotus on kujundatud Barry Buzan'i ja Ole Wæver'i julgeolekukompleksi analüüsi tulemusena. Kasutatud on ka määratlusi ja kohandusi tulenevalt praktilisest vajadusest Balti regionaalse energiakoostöö uurimisel.

Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press; lk 51.

Wæver, Ole. 1989. 'Conflict of Vision – Vision of Conflict', in Wæver et al. 1989; lk 283-325.

senise energiakoostöö praktika. Väliste faktoritena saab esile tuua aga näiteks naaberregioonide ja/või rahvusvaheliste organisatsioonide mõju, mille positiivse ja soodustava rolli alusel kujunevad uued võimalused energiajulgeoleku kindlustamiseks.⁵²

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuur avaldub kompleksi moodustavate elementide põhiseoses. Taoliste elementide alla kuuluvad kompleksi kujundavad välised ja sisemised muutujad, millest oli juttu eelmises peatükis. Regionaalse kompleksi liikmeskond, nende energiajulgeolekualane aktiivsus (energiasõltuvussuhte tajumise kontekstis) ning suhestumine piirkondliku energiapoliitilise dünaamikaga (energiajulgeolekualased suhted naaberregioonide ja organisatsioonidega) on faktorid, mille muutuv iseloom on aluseks struktuuralse muutuse analüüsimisel. Struktuurne muutus on seega seotud uue energiakoostöö vormi kujunemisega, mis näeb ette näiteks kompleksi lagunemise, ühinemise uue kogukonna/kompleksiga või mõne muu protsessi (samuti nende omavahelise koostoime). Kompleksi struktuurse muutuse tingivad üldjoontes seega eelkõige muutused regionaalses energiapoliitilises jõutasakaalus, mis on tulenenud energiasõltuvussuhte muutumisest (eelkõige negatiivse sõltuvussuhte osas) ja nt uue kompleksi välise energiakoostöömudeli kujunemisest (muutuvad senised koostööalased eelistused). Kompleksi struktuuralse muutuse intensiivsus on määratletav näiteks kujunenud energiasõltuvussuhte (nii positiivse kui ka negatiivse) dünaamilise iseloomuga, mis muudab dünaamiliseks ka kompleksi enda. Struktuurane muutus seisnebki selles, et seni valdavalt regionaalsetel alustel toiminud energiajulgeoleku kompleks omandab uued põhimõtted energiakoostöö kontekstis, et tagada energiajulgeolek.

⁵² Muutujate kontseptsioon on tulnud sellistelt autorilt nagu Barry Buzan ja Elmar Römpczyk ja Ahto Oja. Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press.

Römpczyk, Elmar; Oja, Ahto; 2008. *Energy policy dialogues in the Baltic Sea Region : do we face a failed debate on energy policy in the Baltic Sea region? : Riga: nuclear - energy - out? : Tallinn: bio - energies - in? Friedrich Ebert Stiftung Baltics, Riga-Tallinn.*

Rahvusvaheline Aatomienergia agentuur, IAEA, (2007), *Analyses of Energy Supply Options and Security of Energy Supply in the Baltic States (co-ordinated, March 2005; February 2007etc.)*, Viin, lk 8.

Võimalikud energiajulgeoleku kompleksi struktuurse muutuse suunad saab kategoriseerida järgnevalt⁵³:

- a) *Status quo* alalhoidmine – energiajulgeoleku kompleksis ei toimu suuremaid muutusi; olukorra muutmiseks ei nähta põhjusi või ei leita energiaressursse;
- b) *Internal transformation* – toimub muutus regionaalses energiajulgeoleku kompleksis endas (nt lisanduvad olulised uued ühisprojektid või kaovad senised ühisalgatused, kuna ilmnevad olulised lahkavamused koostöö osapoolte vahel);
- c) *External transformation* – muutused energiajulgeoleku kompleksis on tingitud välistest muutujatest (nt regionaalne kompleks kaotab oma senised piirid, kuna toimub muutus kompleksi liikmelisuses ja/või muutuvad oluliseks uued kompleksivälised koostööpartnerid; oma osa mängivad ka mitmed muud kompleksivälised tegurid – nt uued strateegilised energiainfrastruktuuri projektid piirkonnas);
- d) *Overlay* – ühest energiatarnijast sõltuvuse kinnistumine ja/või kaotab energiajulgeoleku kompleks oma senise funktsiooni, kas osaliselt või täielikult (lakkab toimimast regionaalse koostöö korraldusena), kuna liigutakse näiteks mõne teise energiajulgeoleku kompleksi või kogukonna alla/koosseisu⁵⁴;
- e) Leiab aset mitme eelpoolmainitud suuna koostoimimine/põimumine.

Sõltuvalt regionaalse energiajulgeoleku kompleksi iseloomust ja domineeriva analüüsisitasandi rollist, on kompleksi struktuurse muuduse korral võimalik ka mitme suuna koosesinemine ning omavaheline põimumine.

⁵³ Struktuurse muutuse suundade kategoriseerimine tugineb autorile Barry Buzan ja täiendustele, mida on teinud Ole Wæver. Kategooriate laiendamine on tulnud praktilisest vajadusest kohandada julgeoleku kompleksi mudel Balti riikide energiakoostööle.

Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, London.

Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers. The structure of International Security*. Cambridge University Press; lk 51-53.

⁵⁴ Analüüsi raamidest jääb hetkel välja terminoloogia teistpidine rakendusvõimalus – ehk kompleksi sisene „overlay“ kontseptsioon, mille kohaselt võib ühes regiooni liikmesriikidest hakata omandama teiste üle domineerivat positsiooni.

1.3.2.1. Energiajulgeoleku kompleksi liigid

Tulenevalt regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustavate väliste ja sisemiste muutujate esinemistugevusest ning mõjust, saab välja tuua erinevad energiajulgeoleku kompleksi tüübid. Regionaalne energiajulgeolek on määratletav mitmete regionaalsete energiajulgeoleku kompleksi liikide kujunemise ning nende vastastikuse dünaamilise iseloomu alusel. Viimane faktor on aluseks ka võimalikule struktuuralse muutuse suuna määramisele kompleksi transformatsiooni kontekstis. Energiajulgeoleku kompleksi liikumine ühest liigist teise, aitab jõuda võimalike muutuste selgitamiseni regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuuri muutumisel, mistõttu on kompleksi tüüpide dünaamilisus aluseks kompleksi struktuuralse muutuse analüüsimisel.

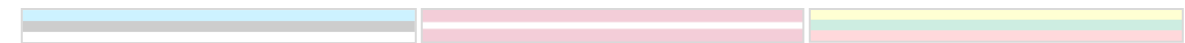
Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuuralsed liigid on alljärgnevad:

- 1) homogeensed ja heterogeensed energiajulgeoleku kompleksi mudelid;
- 2) energiajulgeoleku struktuuralse blokkide formuleerumise dünaamika.

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi koostöö dünaamilisus on määratletav eelkõige läbi kahe võrdleva lähenemise – homogeense ja heterogeense energiajulgeoleku kompleksi mudeli⁵⁵. Energiajulgeoleku kompleksi koostöö avaldumisvormid on seotud nimetatud kahe kompleksi tüübi kujunemise ning omavahelise dünaamilisusega. Homogeenses energiajulgeoleku kompleksis on erinevad julgeolekuküsimused funktsioneerivad ühe spetsiifilise sektori raames, tõstes esile ühe prioriteetse julgeolekutoimija (kompleksile enim mõju omava). Heterogeenne julgeoleku kompleks näeb regionaalsel tasandil erinevate julgeolekuprobleemide interaktsiooni erinevate sektorite vahel ning toob kompleksi energiajulgeolekulisse konteksti uusi tegutsejaid/toimijaid.⁵⁶ Kahe erineva energiajulgeoleku kompleksi mudeli iseloom avaldub seega energiaküsimuste sektoriaalsel struktuuril ning energiajulgeoleku toimijate muutuva arvulise määraga. Käesoleva töös

⁵⁵ Gulbinaite, Simona; Nissen, Mark; Valciukaite, Silvestra. 2013. *Energy Security in the Baltic States*. Roskilde University; supervisor: Torben Dyrberg.
<http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/11480/1/Full%20project,%20final.pdf> (12.04.2014)

⁵⁶ Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security. A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, London; lk 8, 16-17.

tuleb vaatluse alla regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealne muutus lähtuvalt toimijate/tegutsejate muutusest energiajulgeoleku keskkonnas.

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealse muutuse suuna määramisel mängib rolli ka regionaalsete energiajulgeoleku strukturealsete blokkide formuleerumise dünaamika. Siinkohal on määravaks asjaolu, milliste regionaalsete blokkide sünteesina toimub energiajulgeoleku kompleksi funktsioneerimine. Blokkide dünaamilisuse protsessi alusel saab aga selgitada energiajulgeoleku kompleksi strukturealset muutust ja edasise koostöö liikumise suunda.

Energiajulgeoleku kompleksi funktsioneerimist saab eristada alljärgnevate blokkide alusel:

- 1) kompleksi liikmed kui tarbijad (*consumer block*);
- 2) kompleksi liikmed kui tarnijad/varustajad (*supplier block*)⁵⁷;
ning
- 3) kompleksi liikmed kui transiitteenuse osutajad (*transit block*).

1.4. Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudeli relevantsus ja teooria kriitika

Regionaalne energiajulgeoleku kompleksi mudeli teooria hõlmab laienenud julgeoleku käsitluse ja regionaalsed analüüsisitasandid, mis sobivad kompleksi riikide energiajulgeolekualase koostöö analüüsimiseks. Regionaalse julgeoleku kompleksi mudel kõrvaldab ka mitmed puudused, mis tõusetuksid teiste julgeolekumudelite rakendamisel – st rõhutab regionaalsuse tähtsust ning sellest tuleneva geopoliitika mõjukat rolli. Samuti on regionaalse julgeoleku kompleksi analüüsisitasandid kõige relevantsemad käesoleva uurimisprobleemi lahendamisel (regionaalsus kui kõige asjakohasem aspekt uurimise all oleva piirkonna julgeoleku probleemide ning koostöö perspektiivide analüüsimiseks). Regionaalse kompleksi mudeli valimise põhjendus tuginebki regionaalse tasandi ja (piirkondliku) ajaloolise kogemuse tähtsusele ning nimetatud faktorite mõjule piirkondlike

⁵⁷ Attila, Farkas. 2012. *Energy Security from a Regional Perspective – the Concept of Regional Energy Security Complexes*. Central European University. Hungary; lk 41.

toimijate tegevuses ehk siis lokaalsete faktorite mõju esiletõstmises. Julgeoleku kompleksi mudeli teooria täidab lüngad nende teooriate kõrval, mis keskenduvad liialt nt globaalse tasandi uurimisele või materiaalsele väärtustele ning riikidele kui ainsatele tegutsejatele julgeolekukeskkonna analüüsimisel (realism).

Mudeli nõrgad küljed tulevad välja aga mõistete lünkliku iseloomu alusel. Mõningane problemaatika võib tõusetuda regiooni kui mõiste defineerimisel. Uurides koostöömudeleid erinevate regioonide põhjal on teoreetikutel tulnud välja töötada lai terminoloogiline aparatuur. Viimane toob esile mitmed empiirilised probleemid regioonide määratlusel nende omavahelise kattumise ja ristumise alusel – selle alusel tulevad esile kontseptualiseerimise puudused, klassifikatsiooni suur määr ja võimalik sellega kaasnev segadus⁵⁸. Mudeli teine puudus seisneb energiajulgeoleku mõiste mitmetähenduslikkuses ja suhteliselt uuenduslikus terminoloogias. Mõiste täpse tõlgendamise muudab keeruliseks energiajulgeoleku reflektiivsus ning mõiste totaalsus, mis avaldub omakorda mõistete „energia“ ja „julgeolek“ mitmetähenduslikkuses. Kahe niivõrd laia amplituudiga mõiste rakendamine ühte mudelisse – regionaalne energiajulgeoleku kompleks – nõuab tähelepanelikkust terminite klassifikatsiooni osas ja paneb proovile mudeli väärtuse selle painduvuse osas.

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudeli rakenduse sobivusest energiajulgeolekualastes uuringutes annab tunnistust edasiste uurimisteede lai valik – energiajulgeoleku sektoriaalsuse põhiste lähenemiste süstemaatilisem kaasamine (nt kuidas sektoripõhine energeetika julgeolekustamine mõjutab kompleksi koostöömotiivide kujunemist); esinevate energiajulgeolekualaste dilemmaide ja nende muutuse mõju energiapoliitilistele otsustele ja tegevusele; objektiivse ja subjektiivse ohutunnetuse eristamine koostöömotiivide intensiivsuse hindamisel; riiklike energiaprofiilide analüüs energiajulgeoleku blokkide formuleerumisel; muude regionaalsete komplekside/kogukondade mõju; regionaalse energiajulgeoleku analüüs standartse ja tsentraalse energiajulgeoleku kompleksi kontekstis jne.

⁵⁸Zelensky, Mikhail, 2009; *Changing the Energy Security Balance in the Baltic Sea Region: Building Regional Energy Security Complex and Community. Nord Stream gas pipeline case study. University of Tampere. Master's Thesis; lk 21.*

OSA II – Balti riikide regionaalne energiajulgeoleku kompleks

Töö teine osa annab ülevaate energiajulgeoleku kontseptsiooni kujunemisest Balti regioonis ning Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustumise alustest (sarnasuste alusel Eesti, Läti ja Leedu energiapoliitilisel maastikul). Vaatluse all on Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolekualase koostöö alused ning erinevad energiaprofiilid. Viimased on aluseks ka muutustele Balti regionaalses energiakoostöö mudelis.

2.1. Energiajulgeoleku kontseptsioon Balti regioonis

Energiajulgeolekualaste küsimuste tõusetumine ja püsimine Balti riikide poliitilises agendas, on eelkõige seotud mitmete energiakatkestusega (monopoolse energiatarnija poolt), mis on regiooni tabanud pärast Balti riikide iseseisvumist 1990ndatel aastatel⁵⁹. Energiasaare staatus Euroopa Liidus tõstatas julgeolekualase ohu mitte ainult Balti riikide energiajulgeoleku jaoks, vaid ka riikliku julgeoleku jaoks üldiselt⁶⁰.

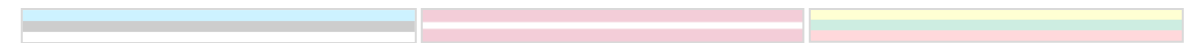
Energiajulgeoleku kontseptsiooni areng Balti regioonis on valdavalt seotud energiasõltuvuse mõistega, mis avaldub sõltuvuses Venemaa energiaressurssidest. Energiajulgeolekust sai Eesti, Läti ja Leedu jaoks oluline küsimus pärast Nõukogude Liidu lagunemist 1991. aastal, mil energiavarustuse probleemid hakkasid mõjutama Balti regiooni majanduslikku ja poliitilist ellujäämist⁶¹. Võimalikest energiablokaadidest ja nendega ähvardamisest sai Venemaa peamine relv mõjutamaks äsja iseseisvunud Balti riikide majanduspoliitilisi otsuseid – toimunud on mitmed Venemaa poolsed

⁵⁹ Spruds, A. 2009. *Latvia's Energy Strategy: Between Structural entrapments and policy choices*. in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): *Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart*. Riga: Latvian Institute of international affairs; lk 223-249.

Bryza, Matthew J. 2012. *Baltic Energy Security: Today's Historic Opportunity*. Tallinn: International Centre for Defence Studies. <http://www.diplomaatia.ee/en/article/baltic-energy-security-todays-historic-opportunity/> (14.03.2014)

⁶⁰ Bryza, Matthew J; Tuohy, Emmet C. 2013. *Connecting the Baltic States to Europe's Gas Market*. Tallinn: International Centre for Defence Studies; lk 2.

⁶¹ Gulbinaite, Simona; Nissen, Mark; Valciukaite, Silvestra. 2013. *Energy Security in the Baltic States*. Roskilde University; supervisor: Torben Dyrberg. <http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/11480/1/Full%20project,%20final.pdf> (12.04.2014)

energiakatkestused ja näiteks gaasihinna tõstmised. Näidetena võib siinkohal tuua 1990nda aasta blokaadi Leedule, mil riik lõigati ära Venemaa poolsetest energiavarustusliinidest ja nt 2004. aasta Valgevene ja Venemaa vahelise konflikti, mis mõjutas samuti gaasitarneid Leetu. Energiakatkestuse näitena on päevakajaline ka 2006. aasta sündmus, mil Venemaa sulges Druzhba õlijuhtme haruosa, mille kaudu varustati Mažeikiai (Mazeikiu) nafta rafineerimistehast (kuna Mažeikiu Nafta – nüüd ORLEN Lietuva – osakud müüdi Poola ja mitte Vene ettevõtetele)⁶².

Venemaa on omanud monopolistlikku naturaalse gaasi Balti riikidesse eksportija staatust juba pikka aega. Balti riikide energiapoliitiline ebakindlus ja ühepoolne energiavarustuse sõltuvus Venemaast on viimasele andnud mõjuvõimu poliitiliste ja majanduslike äriala otsuste tegemisel. Kujunenud energiasaare⁶³ staatus tekitas Eesti, Läti ja Leedu jaoks olukorra, kus lihtsam oli edasi liikuda ühiste koostööinitsiatiivide alusel. Energiajulgeolekust sai Balti riikide laiema julgeoleku võtmeküsimus, mis tõi päevakorda nii sisemised kui ka välised majanduslikud, poliitilised ja tehnilised energiaprobleemid.

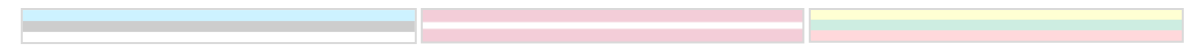
Baltikumi energiastrateegia kujunemisel ja elluviimisel mängivad rolli mitmed faktorid: Balti riikide energiapoliitika ühisosa ning erihuvid (majandus ja poliitilised huvid), pikaajaline riiklik energia tootmise traditsioon, ajalooliselt väljakujunenud transiitvõrgud ning infrastruktuur jne. Energiajulgeoleku kontekstis on nimetatud aspektidel roll nii Eesti,

⁶² Janeliunas, Tomas (2009): "Lithuanian energy strategy and its implications on regional cooperation." in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): *Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart*. Riga: Latvian Institute of international affairs; lk 190-191, 195. <http://www.janeliunas.lt/files/energy.pdf> (18.03.2014)
Klaipeda Sea Port. Review of cargo turnover in Klaipeda and neighbouring ports.
<http://www.portofklaipeda.lt/> (20.03.2014).

Leedu leidis koos erainvestoritega võimaluse kasutada Mažeikiai ekspordiks mõeldud torujuhet teistpidi, et toimetada selle kaudu mujalt kui Venemaalt pärit toornaftat Būtingė terminalist tehasesse
Bryza, Matthew J. 2012. *Baltic Energy Security: Today's Historic Opportunity*. Tallinn: International Centre for Defence Studies. <http://www.diplomaatia.ee/en/article/baltic-energy-security-todays-historic-opportunity/> (14.03.2014)

⁶³ Maigre, Merle (2010) *Balti energia ja julgeolek. Praeguseid energiapoliitilisi otsuseid tuntakse alles ülejäärmiste valimiste ajal. Diplomaatia, aprill*; <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/balti-energia-ja-julgeolek/> (12.02.2014)

Gulbinaite, Simona; Nissen, Mark; Valciukaite, Silvestra. 2013. *Energy Security in the Baltic States*. Roskilde University; supervisor: Torben Dyrberg.
<http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/11480/1/Full%20project,%20final.pdf> (12.04.2014)

Läti ja Leedu vahelise energiajulgeolekualase koostöö õhutajatena kui ka takistajatena. Viimaste aastate Balti regiooni jaoks oluliste energiajulgeolekut puudutavate sündmuste raames võib välja tuua kahe elektriühenduskaabli valmimise Eesti ja Soome vahel ning mitmete teiste regiooni puudutavate projektide kavandamise. Oma osa on ka Euroopa Liidu energiapoliitilistel regulatsioonidel, mis on mõjutanud Balti riike tegema muudatusi oma energiabilanssides ning energiapoliitilistes otsustes. Negatiivse dünaamika tekitajaks on olnud aga näiteks Nord Stream projekt.

2.1.1. Sarnasused Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeoleku maastikul

Balti riikide ühtne positsioon energiajulgeolekulises kontekstis tõuseb esile sarnase geograafilise asendi ja geopoliitilise olukorra tõttu, mille on tinginud energiaühenduste vähesus Euroopa Liiduga ning sõltumine monopoolsest maagaasi välistarnijast – Venemaast. Ühised julgeolekualased eesmärgid (nt energiaallikate mitmekesistamine), energiavarustuse mudelid (energiasõltuvuse maatriks), ajalooliselt kujunenud transiidisuhted (seotus Venemaa gaasitarnetega), probleemid (energiaekspertide puudus), investeeringud (energiaühenduste loomisel), Euroopa Liidu energiapoliitika ning väikeriiklik staatus on ühendavad motiivid Balti riikide regionaalse energiajulgeolekualase koostöö tähtsustamisel ja vajalikkusel. Nimetatud eesmärkide saavutamise ning energiajulgeoleku kindlustamise nimel lähtutakse koostöövajadusest. Järgnevalt mitmetest regiooni välistest ja sisemistest teguritest, mis loovad Eesti, Läti ja Leedu jaoks energeetilise koostöövajaduse.

Energiasõltuvusliku teguri põhjal kujuneb Balti riikide jaoks sarnane energiajulgeolekualane ohutunnetus. Ühine ohumääratlus tuleneb asjaolust, et Balti riikide gaasivõrku on tarned võimalikud ainult Venemaalt ning viimasega on ühendatud ka suur osa Balti riikide elektrisüsteemist (loodud on aga näiteks veealused elektriühendused Eesti ja Soome vahel ning avatud on regiooni elektriturud). Julgeolekuohuna tõusetub Balti riikide energiapoliitikas esile eelkõige Venemaa eemaldumine turumajanduse praktikast,

mistõttu suurendab Balti regiooni ebakindlust Venemaa monopolistlik staatus ja suhtumine energiapoliitiliste küsimuste lahendamisel. Samuti on murettekitavaks faktoriks asjaolu, et Venemaal on suured gaasivarud, kuid gaasitootmise infrastruktuuri tehtavad investeeringud ei ole piisavad, et rahuldada kasvavat sise- ja ekspordinõudlust⁶⁴. Ohutunnetus saab veelgi suurema kaalu lähtuvalt maagaasi füüsilistest omadustest, mis muudab gaasituru tarnijate ja tarbijate vahelised suhted regionaliseerituks (tarbijad jäävad seotuks torujuhtmetest). Tulenevalt eelnevast on maagaas ka energiaressurss, mida kasutatakse enim poliitiliste eesmärkide saavutamiseks (naturaalsel gaasil ei ole globaalset turgu ja globaalset hinda, kui võrrelda näiteks naftaga, mistõttu tõusevad esile maagaasi regionaliseerivad faktorid).

Balti riikide energiajulgeolek seisab silmitsi ka sellise probleemiga nagu kodumaise energiaekspertiisi nappus, mis seab Eesti, Läti ja Leedu sarnasele lähtepositsioonile oma energiajulgeoleku kindlustamise valikutes. Regiooni sisemine energiajulgeolekualane problemaatika seisneb puudustes strateegilise kompetentsuse ja strateegilise planeerimise vallas⁶⁵, kuna kõigis kolmes Balti riigis napib energiavaldkonna spetsialiste, kes eviksid ühekorraga nii tehnilist teavet kui ka strateegilisi energiapoliitilisi vaatenurki⁶⁶. On märgata energiajulgeolekualaste teemade aktualiseerumist, kuid vajaka jääb kodumaiste energiaekspertide olemasolu. Kohaliku kompetentsi nappus energiaalastes küsimustes suunab Balti riigid aga ühe võimaliku koostöösuuna poole – koondada olemasolevad spetsialistid ning leida energiajulgeolekupoliitilisi lahendusi ühtse meeskonnana. Osalisi edusamme on teinud Leedu, kus on hakanud toimima agentuuridevaheline energiaküsimuste koordineerimine⁶⁷.

⁶⁴ Eesti energiajulgeolek Euroopa Liidu energiapoliitika kontekstis, Toim: Mäe, A., 2006, Eesti Välispoliitika Instituut; lk 7.

⁶⁵ Maigre, Merle; 2010; Energy Security Concerns of the Baltic States. Analysis. International Centre for Defence Studies, lk 9 http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf (15.02.2014)

⁶⁶ Maigre, Merle; 2010; Energy Security Concerns of the Baltic States. Analysis. International Centre for Defence Studies, http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf (15.02.2014)

⁶⁷ Maigre, Merle; 2010; Energy Security Concerns of the Baltic States. Analysis. International Centre for Defence Studies, lk 11 http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf (15.02.2014)

Baltimaade omavaheline koostöövajadus tuleneb ka juba loodud energiaühenduste varal, mis eeldavad nii gaasi- kui ka elektriühenduste moderniseerimist ning täiendusi uute projektide varal. Läti 2,5 miljardi kuupmeetrisel mahuga maagaasihoidla Inčukalnsis, mis tagab gaasivarud kõigile kolmele Balti riigile (ja ka Pihkva regioonile Venemaal)⁶⁸, on oluline tegur energiavarustuskindluse tagamisel, kuid nõuab ka arendamist ning uusi investeeringuid. Samuti täiendavad teineteist Eesti ja Läti energiasüsteem: Eesti ekspordib suure osa Lätile vajalikust elektrist, Läti hüdrojaamad aitavad aga Eesti elektrisüsteemil hakkama saada kiirete tarbimise muutustega⁶⁹. Tulenevalt viimasest peab Balti regioon tähtsustama ka energiaühenduste moderniseerimist.

Eesti, Läti ja Leedu julgeolekualase koostöö tugipunktiks on ka nende ühised väärtused ja suundumused energiajulgeoleku tagamisel – ühinemissoov Põhjamaade ja Mandri-Euroopa energiaturgudega (ehk laiemalt siis Euroopa Liidu ühisturuga), mis kujundavad lõpptulemusena lõimunud ja harmoniseeritud Balti energiaturu⁷⁰. Alus on pandud Balti riikide ühisele energiasstrateegiale ning toimunud on mitmed ministrite vahelised energiapoliitikat puudutavad ümarlauad ja arutelud.

Balti riikide vahelist koostööd soodustavaks faktoriks on saanud ka Euroopa Liit (EL), mille laiemateks eesmärkideks energiajulgeolekus on varustuskindluse suurendamine ning konkurentsivõime ja keskkonnasäästlikkuse kasv liidu territooriumil. Senisest enam pöörab liit tähelepanu ka nendele regioonidele, mis eksisteerivad energiasaarte ning isoleeritud võrkudena. EL on suunanud tegevusi ühtse Läänemere regiooni elektri- ja gaasituru loomiseks, mille üheks väljundiks on Baltimaade energiaturgude ühendamise plaan⁷¹ (*Baltic Energy Market Interconnection Plan, BEMIP*). Uute energiaühenduste projektidena on näiteks ELi poolset toetust saanud hetkel toimivad Eesti ja Soome vahelised alalisvoolu

⁶⁸ Maigre, Merle; 2010; *Energy Security Concerns of the Baltic States. Analysis. International Centre for Defence Studies*, lk 3 http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf (15.02.2014)

⁶⁹ Kisel, E. (2007) *Läti meie omast erinev energeetika*, *Diplomaatia* nr. 47 <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/lati-meie-omast-erinev-energeetika/> (26.03.2014)

⁷⁰ *Balti Energiastrateegia – Baltic Energy Strategy*. 1999. *Baltic Council of Ministers – Energy Committee*. April, 1999. Vilnius, Riga, Tallinn; <http://www.ena.lt/pdfai/BES.pdf> (09.12.2013)

⁷¹ Elering'i kodulehekülge. *Balti regionaalse piirkonna Euroopaga ühendamise projekt*. <http://elering.ee/bemip/> (09.11.2013)

kaablid – EstLink-1 ja EstLink-2. Mitmed Euroopa Liidu poolsed energiaalased projektid mõjuvad seega soodustavalt Balti riikide koostööle, kuna juhivad tähelepanu regiooni siseste energiaühenduste loomisele ning koostööpanuse vajalikkusele. Suunavat rolli mängivad ka ELi regulatsioonid ja direktiivid, mille täitmine on Eesti, Läti ja Leedu kui liikmesriikide jaoks kohustuslik.

Balti riikide väiksed majandused tingivad olukorra, kus suurtesse infrastruktuuri projektidesse on kasulikum investeerida ühiste hangete alusel⁷². Eesti, Läti ja Leedu finantsilisi ühisinitsiatiive toetab ka Euroopa Liit, kelle eesmärgiks on Balti regiooni ühendamine Euroopa energiaturuga. Väikeriiklik staatus paneb Balti riigid olukorda, kus energiajulgeoleku kindlustamise üheks aluseks ning parimaks võimalikuks lahenduseks on regionaalne koostöö – ühiste reservide loomine, ühised hoiustamise tingimused ja võimalused ning ühised investeringuprojektid⁷³. Tegevus ühte meeskonnaga parandab ka väikeriikide kauplemispositsiooni oma energiapoliitika elluviimisel.

2.1.2. Erinevused kolme riigi lõikes – erinevad energiaprofiilid ja turureglid

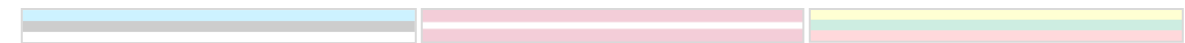
Balti riikide peamiseks energiajulgeolekualaseks erinevuseks on nende erinevad energiaprofiilid – eelkõige esmaste energiaallikate osakaalu ja päritolu erinevus. Eesti on ainuke riik maailmas, mille peamine energiaallikas on põlevkivi⁷⁴, Läti energiabilansist moodustab aga ühe kolmandiku maagaas⁷⁵ ning Leedu energiapoliitika on traditsiooniliselt tugevalt seotud tuumaenergia tootmise sooviga. Erinevate esmaste energiaallikate osakaal tingib ka erinevused energiasõltuvussuhte tajumises ja selle mõjus energiapoliitilistele otsustele. Eesti on näiteks tänu põlevkivienergeetikale kogu kasutatava energia osas hetkel Vene impordist vähem sõltuv kui näiteks Läti. Leedu seisab aga silmitsi uute

⁷² Elletson, Dr H. 2006, *Baltic Independence and Russian Foreign Energy Policy. Report of Global Market Briefings Series on Russian foreign energy policy*; lk 27.

⁷³ Elletson, Dr H. 2006, *Baltic Independence and Russian Foreign Energy Policy. Report of Global Market Briefings Series on Russian foreign energy policy*; lk 27.

⁷⁴ Eesti Energia kodulehekül. Mis on põlevkivi? <https://www.energia.ee/polevkivi> (09.12.2013)
Raukas, Anto (2004), "Opening a new decade", *Oil Shale. Estonian Academy Publishers, Vol.21 (1)*, lk.1.

⁷⁵ Maigre, Merle; 2010; *Energy Security Concerns of the Baltic States. Analysis. International Centre for Defence Studies*, lk 3. http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf (15.02.2014)

energiaallikate leidmise ja –strateegiate kujundamisega, mis toob riigi energiapoliitiliste valikute ette uued võimalikud sõltuvussuhted ja komistuskivid. Lähtuvalt eelnevast on kolmel riigil erinevad energiapoliitilised arenguperspektiivid, mille tingib esilekerkivate energeetiliste probleemide erinevus. Viimane on kaasa toonud ka riigiti erineva arengukiiruse ühtse energiaturu loomisel – elektri- ja gaasiturgude liberaliseerimise ja turureeglite ühtlustamise valdkonnas. Energiaturgude liberaliseerimine (nii elektri- kui ka gaasiturul) on Euroopa Liidu kolmanda energiapaketi eesmärgiks.

2.1.2.1. Eesti ja põlevkivi

Eesti energiajulgeolekus on oluline koht põlevkivil, mis moodustab ligikaudu kaks kolmandikku riigi energeetikast ehk umbes 70% kütuste lõpptarbimisest on põlevkivi baasil. Oluline väärtus ja osa energiabilansis on ka küttepuidul, mis moodustab ligi 20% lõpptarbimisest. Maagaasi kasutamine kütusena jääb 5% juurde.⁷⁶

Eesti suhtelise energeetilise sõltumatuse tagabki peamiselt primaarenergia kodumaine päritolu – põlevkivi, küttepuit, turvas⁷⁷ – mistõttu võib hetkeolukorda Eesti energiamaastikul pidada stabiilseks. Viimast kinnitab ka asjaolu, et viimastel aastatel ei ole põlevkivitoodangumaht muutunud – suuremas osas tarbitakse põlevkivi elektrijaamades ning kasutatakse toorainena. Suurenenud on põlevkivi tarbimine õlitööstuses ning ligi 80% kütteõlist läheb näiteks ekspordiks. Märgata on turbakütuse toodangu vähenemist, kuid viimastel aastatel on jälle puidugraanulitest saanud energiaturu üks olulisemaid kütuseliike, (millest ligi 90% läheb ekspordiks).⁷⁸

Positiivse margina võib välja tuua ka asjaolu, et kasvanud on elektri tootmine taastuvatest energiaallikatest – näiteks on suurenenud tuule- ja hüdroenergia tootmine. Juba praegu on

⁷⁶ Kütuse tarbimine – peamiselt elektrienergia ja soojustootmiseks.

Eesti Statistika, *Energia*. <http://www.stat.ee/energy> (12.03.2014)

Truuts, Helle, *Energy, Statistical Yearbook of Estonia 2013*; 313. <http://www.stat.ee/65374> (17.03.2014)

U.S. Energy Information Administration. *Estonia*. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=EN> (15.05.2014)

⁷⁷ Eesti energiajulgeolek Euroopa Liidu energiapoliitika kontekstis, Toim: Mäe, A., 2006, Eesti Välispoliitika Instituut, lk 5.

⁷⁸ Truuts, Helle, *Energy, Statistical Yearbook of Estonia 2013* pp 311-315. <http://www.stat.ee/65374> (17.03.2014)

Eesti ületanud 2020.aastaks seatud eesmärgi, viia taastuvenergiaallikate osakaal 25 %-ni energiatarbimise kogumahust. Elektri kogutoodang on võrreldes eelmiste aastatega aga vähenenud, mille põhjuseks on olnud ekspordi vähenemine ja soodsad võimalused eksportida elektrienergiat Põhjamaadest.⁷⁹ Eesti elektrienergia import-eksport toimub Soome ja teiste Balti riikidega, kusjuures suurenenud on eksport Lätti ja Leetu⁸⁰.

Sisemaiseks vajaduseks imporditakse maagaasi, vedelkütuseid, kivisütt ja koksi. Maagaasi import on suurenenud ligikaudu 5% seoses keemiatööstuse ja kodumajapidamiste tarbimise kasvu tõttu.⁸¹ Eestisse jõuab maagaas torutranspordiga Venemaalt ja Läti Inčukalnsi maa-alusest gaasihoidlast⁸².

Eesti energeetikas on eesootavad muudatused seotud eelkõige põlevkivienergiaga. Tulenevalt Euroopa Liidu ettekirjutustest ning keskkonnakaitsega seotud asjaoludest, tuleb Eestil keskenduda põlevkivist energia tootmise ümberkorraldamisele – tegeleda tuleb uute energiaallikate leidmisega ning arvestada võimalusega, et põlevkivi tuleb esmase energiaallikana kasutuselt kõrvaldada⁸³. Tuleviku väljavaadeteks võib saada ka võimalik tuumaenergia kasutusele võtmine. Ees seisavad mitmed elektrivõrgu edasiarendamisega seotud projektid, Eesti gaasivõrgu omandiline lahutamine ning teised energiaallikate mitmekesistamisega seotud initsiatiivid.

2.1.2.2. Läti ja maagaas

Läti energeetikat iseloomustab maagaasi suur osakaal energiabilansis, mis moodustab ligi ühe kolmandiku⁸⁴. Viimane tendents tuleneb asjaolust, et riik kasutab nii elektri- kui ka

⁷⁹ Truuts, Helle, *Energy, Statistical Yearbook of Estonia 2013*; lk 311-315. <http://www.stat.ee/65374> (17.03.2014)

⁸⁰ Truuts, Helle, *Energy, Statistical Yearbook of Estonia 2013*; lk 31. <http://www.stat.ee/65374> (17.03.2014)

⁸¹ Truuts, Helle, *Energy, Statistical Yearbook of Estonia 2013*; lk 311-315. <http://www.stat.ee/65374> (17.03.2014)

⁸² Eesti Gaas <http://www.gaas.ee/maagaas/maagaas-eestis/> (24.04.2014)

⁸³ Sööt, P-M., Aeg uuteks tarneallikateks, *Postimees*, 11.04.2012.

<http://arvamus.postimees.ee/804786/peet-mati-soot-aeg-uuteks-tarneallikateks> (19.05.2014)

⁸⁴ Maigre, Merle (2010) Balti energia ja julgeolek. Praeguseid energiapoliitilisi otsuseid tuntakse alles ülejäärmiste valimiste ajal. *Diplomaatia*, aprill; <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/balti-energia-ja-julgeolek/> (12.02.2014)

küttevajaduste tagamiseks peamiselt maagaasi⁸⁵. Läti energiasüsteeri erilises seisundis ka 2,5 miljardi kuupmeetri suuruses maagaasihoidlas Inčukalnsis, mille rajamise on teinud võimalikuks Läti geoloogiline eripära – hoidla on rajatud soolaladestustesse⁸⁶. Tulenevalt eelnevast on maagaasil Läti regioonis suur roll, mida selgelt teadvustatakse ja arendada soovitakse.

Läti põhiliseks energeetiliseks probleemiks ongi liigne sõltuvus Venemaa gaasitarinetest – maagaasi osas ollakse sõltuvuses sellistest tarnijatest nagu Gazprom ja „Itera-Latvija“ Ltd⁸⁷. Läti energeetikat iseloomustav sõltuvus imporditavast energiast ei näita tulevikuperspektiive arvestades ka langustrende. Näiteks seoses Ignalina tuumaelektrijaama sulgemisega Leedus ning uue elektrijaama käikuandmisega Riias, kasvas Lätis maagaasi vajadus veelgi⁸⁸.

Läti energeetika plusspunktiks on aga asjaolu, et hüdrojaamad muudavad elektrienergia toomise paindlikuks, sest nende koormust on võimalik reguleerida vastavalt nõudluse muutumisele⁸⁹. Ligikaudu pool riigi elektritootmisest põhineb hüdroenergeetikal⁹⁰. Positiivse trendina tulebki Läti energeetikas esile taastuvenergiaallikate kasutamise suur osakaal, mis on üks suurimaid Euroopa Liidus - taastuvenergiat kasutatakse ligi kolmandiku ulatuses tarbitud energiast (ligikaudu 33% ulatuses)⁹¹.

Läti energiabilansis on kütusena suur osa ka naftal ja naftasaadustel (ligikaudu 30%) ning märgatava osa kütuse lõpptarbimises moodustab ka kivisüsi (u 2%). Muude energiaallikatena on Lätis kasutusel näiteks puidu biomass.⁹²

⁸⁵ Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States*. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona; lk 15.

⁸⁶ Maigre, Merle (2010) *Balti energia ja julgeolek. Praeguseid energiapoliitilisi otsuseid tuntakse alles ülejäärmiste valimiste ajal*. Diplomaatia, aprill; <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/balti-energia-ja-julgeolek/> (12.02.2014)

⁸⁷ *Baltic Energy Market Profile*. 2013 September. By ERRA, ECA, PUC and NCC; lk 15.

⁸⁸ *Rahvusvaheline Aatomenergia agentuur, IAEA, (2007), Analyses of Energy Supply Options and Security of Energy Supply in the Baltic States (co-ordinated, March 2005; February 2007 etc.)*, Viin, lk 8.

⁸⁹ Kisel, E. (2007) *Läti meie omast erinev energeetika*, Diplomaatia nr. 47 <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/lati-meie-omast-erinev-energeetika/> (26.03.2014)

⁹⁰ Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States*. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona; lk 15.

⁹¹ Eurostat – *Your key to European statistics*; European Commission; Estonia; Latvia; Lithuania. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (07.02.2014)

⁹² *Latvias Statistika, Energy, Key Indicators, 2013, Production, imports, exports and consumption*.

Läti tulevikuplaanid energeetikas on seotud maagaasi hoidlate projektide arendamisega, kuna Lätis leidub hoidlate rajamiseks sobivaid geoloogilisi kohti. Nt on käidud välja ideed rajada Dobelesse maailma suurim, isegi kuni 50 miljardit kuupmeetrit mahutav maagaasihoidla⁹³. Läti energiapoliitika kohaselt võiks maa-aluses hoidlas hoiustada suure osa Euroopa Liidule vajalikust maagaasist, kui oleks olemas vajalikud ühendusteed Lääne-Euroopaga⁹⁴ ning rajataks uusi hoidlaid. Riigi energiapoliitiliseks prioriteediks on kujunenud ka maagaasi infrastruktuuri arenguga seotud projektid.

2.1.2.3. Leedu ja tuumaenergia

Leedul on olemas pikaajaline rahvuslik energiapoliitika planeerimise strateegia (traditsioon), mis määrab riigi pikemaajalise perspektiiviga energeetilised tegevussuunad ja sellest tulenevalt energiapoliitilised otsused. Taasiseseisvumisest alates oli Leedu peamine energiaallikas Ignalina tuumaelektrijaam, mis tootis enne kinnipanekut peaaegu 70% Leedu elektrist⁹⁵ (teine reaktor suleti 2009. aasta lõpus). Tuumaelektrienergia pikaajaline tootmiskogemus kujundas viimasest ka olulise osa leedu energiapoliitilises mõtlemises. Ignalina tuumajaama sulgemine oli seotud Euroopa Liiduga liitumisel antud keskkonna- ja ohutuspoliitikaga seotud lubadustega ning tekitas Leedu jaoks tõsiseid raskusi riigi edaspidise energiajulgeoleku tagamisel. Peamise elektrienergiaressursi kadumisega muutus Leedu elektrienergiasüsteem eksportivast importivaks ning elektrivarustuse osas sõltuvaks teistest riikidest⁹⁶ - ligikaudu 60% elektrist imporditakse Venemaalt⁹⁷. Elektrienergia

<http://www.csb.gov.lv/en/statistikas-temas/energy-key-indicators-30736.html> 24.04.2014.

Energy Delta Institute, Latvian Gas profile,

<http://www.energydelta.org/mainmenu/energy-knowledge/country-gas-profiles/latvia> 24.04.2014.

Latvian energy in figures, 2013, Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija.

[http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Brosura_Latvijas_energetika_skaitlos_2013\(1\).pdf](http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Brosura_Latvijas_energetika_skaitlos_2013(1).pdf) 24.04.2014.

U.S. Energy Information Administration, Latvia. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=LG> (23.04.2014)

⁹³ Ministry of economy, Latvia, working areas, energy, <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30166> (27.03.2014)

⁹⁴ Kisel, E. (2007) Läti meie omast erinev energeetika, Diplomaatia nr. 47

<http://www.diplomaatia.ee/artikkel/lati-meie-omast-erinev-energeetika/> (26.03.2014)

⁹⁵ Annual Report on Electricity and Natural Gas Markets of the Republic of Lithuania to the European Commission, National Control Commission for Prices and Energy, Vilnius, 2011, lk 15.

⁹⁶ Baltic Energy Market Profile. 2013 September. By ERRA, ECA, PUC and NCC; lk 21.

⁹⁷ U.S. Energy Information Administration, Lithuania. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=LH> (12.05.2014)

defitsiidi katmiseks oli Leedu sunnitud 2010. aastal käivitama maagaasil töötava soojuselektrijaama Elektrenais.

Pärast tuumajaama sulgemist sai maagaas üheks oluliseks energiaallikaks Leedus⁹⁸. Riigi energiabilansis moodustavad hetkel tähtsa koha naturaalne gaas (umbes 40% kogu tarbimisest), nafta ja naftasaadused (samuti umbes 40% kogu tarbimisest) ning tahked kütused⁹⁹.

Positiivse määrgina võib Leedu energiabilansis märgata taastuvate energiaallikate osakaalu pidevat tõusu, mis on hetkel jõudnud 21%-ni¹⁰⁰. Leedu energiastruktuuri erilisus seisneb aga näiteks Mažeikiai nafta rafineerimistehases, mis on Baltikumis ainulaadne. Naftasektori arendamine on seega omanud Leedu julgeolekut tugevdavat rolli ja olnud kasulik ka majanduslikult (Butinge naftaterminali ehitamine tõi kasu Leedu majandusele ning samuti muutus naftasektor atraktiivseks välisinvestoritele)¹⁰¹. Samuti on Leedu tänu oma naftasektori arendamisele seotud naftatransiidiga, mis samuti tugevdab majandust.

Leedu energeetilised tulevikuplaanid on seotud eelkõige aga uue (Ignalina) tuumaelektrijaama rajamisega, mille projekti kaasatakse ka teised Balti riigid. Leedu energiapoliitika kohaselt on uue tuumaelektrijaama ehitamine võtmetähtsusega projekt, mille heakskiitmine annab positiivse sõnumi investoritele ning tähistab olulist poliitilist otsust Baltikumi energiajulgeoleku kindlustamisel. Uus energiapoliitika näeb ette ka veeldatud maagaasi terminali rajamist ja elektrijaamade võrgustiku uuendamist¹⁰².

⁹⁸ Dudzinska, Kinga (2012) *Energy Policy in the Baltic States – United or Separate? The Polish Institute of International Affairs*, No. 37. Sept 2012.

⁹⁹ *Lithuania Energy efficiency report*.

[http://www.05.abb.com/global/scot/scot316.nsf/veritydisplay/a3c71b29cf91b0b2c12578c300485fd0/\\$file/lithuania.pdf](http://www.05.abb.com/global/scot/scot316.nsf/veritydisplay/a3c71b29cf91b0b2c12578c300485fd0/$file/lithuania.pdf) (24.04.2014)

Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States*. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona; lk 15.

¹⁰⁰ *Baltic Energy Market Profile*. 2013 September. By ERR, ECA, PUC and NCC; lk 27.

¹⁰¹ Janeliunas, Tomas (2009): "Lithuanian energy strategy and its implications on regional cooperation." in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): *Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart*. Riga: Latvian Institute of international affairs; lk 190-192, 195; 200. <http://www.janeliunas.lt/files/energy.pdf> (18.03.2014) Lk 190 – 192; 200.

¹⁰² U.S. Energy Information Administration, Lithuania. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=LH> (12.05.2014)

2.1.2.4. Energiaturgude liberaliseerimine ja turureeglite ühtlustamine

Euroopa Komisjon on välja töötanud regulatsioonide kogumiku, mis on tuntuks saanud kolmanda energiapaketina (Euroopa Liidu kolmas energiapakett) ning mis jõustus 2009.aastal¹⁰³. Regulatsioonide eesmärgiks on luua Euroopas energia ühisturg, kus hinnad kujunevad paljude pakkujate vahel toimivas konkurentsisis. Kolmanda energiapaketi peamised kohustused ELi liikmesriikidele on järgmised:

- 1) eraldada maagaasi ja elektri tootmine ja tarnimine ülekande- ja jaotusvõrkudest;
- 2) mitmekesistada maagaasi ja elektri tarneallikaid;
- 3) ühendada omavahel ELi liikmesriikide gaasi- ja elektrivõrgustikud;
- 4) laiendada maagaasi kauplemisskeskusi;
- 5) loomida gaasihoidlad likviidseteks kauplemisskeskustel põhinevateks süsteemideks.¹⁰⁴

Euroopa Liidu energeetikapaketi keskmeks on luua ühine Euroopa energiaturg, mille jaoks tuleb ühendada ka Eesti, Läti ja Leedu energiavõrgud Põhjamaade, Poola ja ülejäänud Euroopa võrkudega. Lähtuvalt Euroopa Liidu kolmandas energiaturu pakettis sätestatule peavad 2014. aastast toimima Euroopa ühtsed elektri- ja gaasiturud.¹⁰⁵ Ühtse energiaturu reeglid võimaldavad hoida hindu võimalikult madalana, kuid samas tõsta varustuskindlust ja teenuse osutamise standardeid. Kolmas energiapakett annab selliste reeglite väljakujundamiseks õigusliku aluse ning institutsionaalse raamistiku¹⁰⁶, kuna Euroopa Liidu liikmetena on ka Eestil, Lätil ja Leedul kohustus järgida ELi seaduseid ja korraldusi energiasektoris. Tulenevalt Balti energiaturgude ühendamise plaani kohaselt (BEMIP) tuleb

¹⁰³ European Commission, *Single market for gas and electricity*.

http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/legislation/legislation_en.htm (12.05.2014)

¹⁰⁴ Bryza, Matthew J; Tuohy, Emmet C. 2013. *Connecting the Baltic States to Europe's Gas Market*. Tallinn: International Centre for Defence Studies.

¹⁰⁵ European Commission, *Single market for gas and electricity*.

http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/legislation/legislation_en.htm (12.05.2014)

¹⁰⁶ Elering, Euroopa ühtne elektritur, <http://elering.ee/euroopa-uhne-elektriturg/> (14.05.2014)

Balti elektriturg avada aastaks 2015¹⁰⁷. Gaasituru avamine on seoses pikaajaliste tarnelepingutega saavutanud eristaatuse, kus turgude avamine ja omandisuhete lahutamine on lükkunud kaugemasse tulevikku¹⁰⁸.

Elektrituru liberaliseerimine on oma olemuselt lihtsam kui gaasituru liberaliseerimine, kuna elektriturg on dünaamilisem ja mitmekülgsem ning suurema hulga energiavarustajatega¹⁰⁹. Põhjamaade kogemus on näidanud, et avatud turg hakkab toimima ka hoolimata erinevustest riiklikes elektriseadustes, kohalike omavalitsuste seadustes, konkurentsiseadustes jne, mistõttu saab turureeglite ja –seaduste harmoniseerimisega alustada ka pärast turgude käivitamist¹¹⁰. Oluline on sealjuures erinevate riikide omavahelise kogemuse vahetamine, subsiidiumite süsteemide ülevaatamine ja muude näitajate ühtlustamine.

Balti elektri- ja gaasiturge võis varasemalt iseloomustada monopolistiku struktuuri alusel, kuhu olid tarded võimalikud ainult Venemaalt¹¹¹. 2011. aastal jõustas Leedu esimese ELi liikmesriigina kolmanda energiapaketi¹¹², mis andis eeskuju ka Eestile ja Lätile. Energiasektoris läbiviidavad muudatused tuginevad turgude avamisele; tootmise, ülekande ja jaotusvõrkude funktsioonide omavahelisele lahutamisele ning uute energiaühendusprojektide käivitamisele. Hetkel on Balti riikides elektrienergia hetketuru areng kulgenud kiiremini kui maagaasi puhul. Järgnevalt ülevaade elektri- ja gaasituru liberaliseerimisest ning turureeglite ühtlustamisest Balti riikides.

¹⁰⁷ European Commission, *Baltic Energy Market Interconnection Plan, Final report, 2009*, http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm (21.02.2014)

¹⁰⁸ Koranyi, David; Sprüds, Andris. *Natural Gas and Energy Security in the Visegrad and the Baltic States*. Center for Transatlantic Relations. http://transatlantic.sais-jhu.edu/partnerships/Cornerstone%20Project/cornerstone_project_koranyi_spruds_paper.pdf (03.03.2014)

¹⁰⁹ Koranyi, David; Sprüds, Andris. *Natural Gas and Energy Security in the Visegrad and the Baltic States*. Center for Transatlantic Relations. http://transatlantic.sais-jhu.edu/partnerships/Cornerstone%20Project/cornerstone_project_koranyi_spruds_paper.pdf (03.03.2014)

¹¹⁰ Baltic Council of Ministers, *Report by The Committee on Energy; Issues in the Baltic energy market, 2005*, Kuressaare.

¹¹¹ Noël, Pierre; Findlater, Sachi; Chyong, Chi Kong. (2012) *The Cost of Improving Gas Supply Security in the Baltic States*. University of Cambridge Working Paper in Economics. EPRG Working Paper. <http://www.econ.cam.ac.uk/dae/repec/cam/pdf/cwpe1204.pdf> (20.05.2014)

¹¹² European Commission, *Baltic Energy Market Interconnection Plan, Final report, 2009*, http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm (21.02.2014)

2.1.2.4.1. Elektriturg

Elektrituru avamise eesmärk on konkurentsi tekitamine võimalikult mitmes elektrienergia tarbimise lülis. Turu avamisega tekivad turuosalistele uued tegutsemise võimalused ning luuakse konkurents elektritootmises ja elektrikaubanduses. Samal ajal jäävad aga võrkude infrastruktuuride ja süsteemiteenustega seotud funktsioonid monopoolseteks. Elektrituru avamise puhul elektri kui kauba hinda ei reguleerita ning hind tekib konkurentsis ostu- ja müügipakkumiste vahel. Elektri turuhinna läbipaistvuse tagab elektribörs, kus nõudluse ja pakkumise põhjal kujuneb igapäevaselt elektrienergia börsihind.¹¹³ Balti riikide eesmärgiks sai ühtlasi ka maailma vanima ja suurima elektribörsi Nord Pool Spot-ga liitumine. Nord Pooli ülesandeks on toimida tehingute vahendajana ning jälgida elektri ülekandevõimsusi eri piirkondades, informeerides ostjaid ja tagamaks hindade stabiilsuse.¹¹⁴

Alates 1. aprillist 2010 kuni 31. detsembrini 2012 oli Eestis elektriturg suurtarbijatele (vabatarbijatele) 35% ulatuses avatud¹¹⁵. Elektrituru täies mahus avamine kõikidele tarbijatele toimus 1. jaanuaril 2013. aastal.¹¹⁶ Läti on elektrituru täielikku avamist – st ka kodumajapidamistele – mitmeid kordi edasi lükanud ning praeguseks tähtajaks on püstitatud 2015. aasta algus¹¹⁷. Leedu alustas elektrituru avamisega 2010.aastal ning peaks

¹¹³ Elering, Mida tähendab avatud elektriturg?, <http://elering.ee/elektrituru-avanemine/> (04.05.2014)

¹¹⁴ Nord Pool Spot, <http://www.nordpoolspot.com/About-us/> (21.03.2014)

¹¹⁵ Vabatarbijad on ettevõtted, mis tarbivad ühes tarbimiskohas enam kui 2 GWh elektrienergiat aastas. See tähendab, et vabatarbijatel on õigus ja kohustus valida endale elektrienergia müüja. Seda võib teha kahepoolsete lepingute alusel või ostes otse või läbi maakleri Põhjamaade elektribörsi Nord Pool Spot Eesti hinnapiirkonnast.

Soome seadis EstLink 2 merekaabli rajamise eelduseks 35%lise elektrituru allutamise vabaturu reeglitele.

Elering, Mida tähendab avatud elektriturg?, <http://elering.ee/elektrituru-avanemine/> (04.05.2014)

¹¹⁶ Elering, Mida tähendab avatud elektriturg?, <http://elering.ee/elektrituru-avanemine/> (04.05.2014)

¹¹⁷ BNS, Läti peaminister tegi ettepaneku elektrituru avamine edasi lükata, Postimees, E24, 5.veebruar 2014. <http://e24.postimees.ee/2686124/lati-peaminister-tegi-ettepaneku-elektrituru-avanemine-edasi-lukata> (15.02.2014)

BNS, Läti lükkab elektrituru lõpliku avamise edasi, Postimees, E24, 3.märts 2014, <http://e24.postimees.ee/2715896/lati-lukkab-elektrituru-lopliku-avamise-edasi> (07.03.2014)

sellega lõpule jõudma 2015.aastal¹¹⁸. Elektrisüsteemide omandiline lahutamine toimub samuti koos turgude täieliku avamisega, millega on hetkel lõpule jõudnud Eesti¹¹⁹.

Elektriturgude täieliku ja osalise avamisega seoses on kõik kolm Balti riiki liitunud ka elektribörsi Nord Pool Spot-ga, kus Soome, Eesti, Läti ja Leedu moodustavad ühe hinnapakumise piirkonna (*bidding area*)¹²⁰. 2010.aasta kevadel laienes Põhjamaade elektribörs Eestisse, Leedu andis oma energiasüsteemi opereerimise üle 2012. aasta juunis¹²¹ ning Läti liitus 2013.aasta juunis¹²².

Ühtse ja avatud elektrituru toimimist ei taga aga mitte niivõrd allkirjastatud paberid, kuivõrd füüsilised ühendused, mille kaudu elekter liigub¹²³. Baltikumi vaatevinklist on elektrienergia tarnimiseks vajalik infrastruktuur siiski veel poolik – vajalik oleks luua ja uuendada mitmeid veealuseid kaableid ja maismaaühendusi. Hetkel on Baltikumi elektrisüsteemid sünkroniseeritud aga Venemaa, mitte Euroopa süsteemidega¹²⁴. Viimase aja edukate koostööprojektidena on valminud aga näiteks Eesti ja Soome vahelised elektrikaablid EstLink-1 ja 2.

Ühtse elektrituru toimimist ja Balti riikide omavahelisi hõõrdumisi põhjustavad ka piirkonniti erinevad elektrihinnad. Ühelt poolt ei suuda Balti regiooni tootmisjaamad konkureerida Skandinaavia moodsate hüdrojaamadega, teiselt poolt on hindu mõjutavaks teguriks hooldustööd ning puudulik infrastruktuur¹²⁵. Riigiti erineb ka legaalne raamistik,

¹¹⁸ BaltPool Energy Exchange, *Electricity Market in Lithuania*, <http://www.baltpool.lt/en/electricity-market-in-lithuania> (11.05.2014)

¹¹⁹ Kukke, Moonika (2011), *Energiaturukorraldus. Kirjastus Äripäev*.

¹²⁰ Nord Pool Spot, *bidding areas*; <http://www.nordpoolspot.com/How-does-it-work/Bidding-areas/> (12.05.2014)

¹²¹ BaltPool Energy Exchange, *Electricity Market in Lithuania*, <http://www.baltpool.lt/en/electricity-market-in-lithuania> (11.05.2014)

¹²² Latvian Transmission System Operator. *Electricity Market in Latvia*, http://www.ast.lv/eng/electricity_market/ (17.03.2014)

¹²³ Alliksaar, Kaisa (2013), *Ühe elektribörsi anatoomia. Diplomaatia, veebruar 2013*. <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/uhe-elektroborsi-anatoomia/> (04.03.2014)

¹²⁴ BaltPool Energy Exchange, *Electricity Market in Lithuania*, <http://www.baltpool.lt/en/electricity-market-in-lithuania> (11.05.2014)

¹²⁵ Elering, *elektrisüsteem*, <http://elering.ee/elektrisusteem/> (12.04.2014)
Nord Pool Spot, <http://www.nordpoolspot.com/About-us/> (21.03.2014)

mis defineerib peamised printsiibid kasutamaks energiaülekandesüsteeme. Balti riikide eesesisvaks ülesandeks on seadusandluse harmoniseerimine ning seoses sellega ka turureeglite ühtlustamine.¹²⁶ Viimane protsess on oluline ka edasiste Euroopa Liidu toetuste saamiseks energiaühenduste loomisel ning Baltikumi turgude ühendamisel.

2.1.2.4.2. Gaasiturg

Leedu alustas gaasituru liberaliseerimisega kolmest Balti riigist kõige varem. 2011. aasta juunis tehti parandusettepanekuid riigi maagaasi seadusesse, millega nähti ette senise gaasituru omandisuhete lahutamine. Vilnius teatas plaanist mitmekesistada maagaasitarnete allikaid, milleks rajatakse näiteks 2014. aastal Klaipedasse vedelgaasiterminal. Samuti sooviti lõpetada Gazpromi kontroll kogu Leedu gaasitransiidivõrgu üle, lahutades sisemaise gaasi jaotusvõrgu ülekandevõrgust, mis impordib eranditult Venemaa gaasi. Leedu gaasijuhtme seaduse kohaselt peaks maagaasi tarne-, jaotus- ja ülekandeoperatsioonid olema täielikult lahutatud 2014.aasta lõpuks ning avatud gaasiturg alustas tegevust 2012. aastal.¹²⁷

Eesti maagaasi siseturg oli Eestis seadusandluse järgi täielikult avatud 1.juulist 2007.aastast, kui gaasiturg avati kõigile tarbijatele¹²⁸. Eesti gaasivõrgu omandiline lahutamine peaks valmis saama aastal 2015, mil Eesti Gaas peab müüma oma jaotusinfrastruktuuri¹²⁹.

Kolmest Balti riigist kõige keerulisemas olukorras on Läti, sest pikaajalised lepingud Gazpromiga ei võimalda gaasituru liberaliseerimisel astuda otsustavaid samme. Tulenevalt pikaajalistest lepingutest on Lätile antud ka nõ üleminekuperiood kuni aastani 2017, et

Reinap, Aivar. *EstLink-2 annab Eestile ligi 50 miljonit eurot kasu aastas*. E24. 08.02.2014. <http://e24.postimees.ee/2690554/veskimagi-estlink-2-annab-eestile-ligi-50-miljonit-eurot-kasu-aastas> (13.03.2014)

¹²⁶ *Baltic Energy Market Profile. 2013 September. By ERRA, ECA, PUC and NCC; lk 28.*

¹²⁷ *BaltPool, The Gas Exchange*, <http://www.baltpool.lt/en/the-gas-exchange> (14.04.2014)

¹²⁸ *Maagaasi siseturu direktiiv 2003/55/EÜ*, <http://www.mkm.ee/elektri-ja-gaasi-siseturg/> (12.04.2014)
Eesti gaasituru avamine toimus 1.juulil 2003 jõustunud maagaasiseaduse alusel.

¹²⁹ *Maagaasi siseturu direktiiv 2003/55/EÜ*, <http://www.mkm.ee/elektri-ja-gaasi-siseturg/> (12.04.2014)

leida alternatiivseid gaasitarve võimalusi¹³⁰. 2017. aastal peaks toimima ka Läti gaasituru avamine¹³¹. On võimalik, et Läti eelistab nõ “status quo plus” olukorda, kus temast saab „iseseisev ülekande operaator“¹³². Gaasituru omandisuhete lahutamine on aga Läti jaoks veelgi kaugem tulevik.

2.2. Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudeli kujunemise alused

Balti riike on käsitletud ühtse regioonina tulenevalt ajaloolisest pärandist ning sarnasest majanduslikust dünaamikast ja poliitilistest valikutest omariikluse ülesehitamisel¹³³. Hilisemad arenguteed on näidanud Eesti, Läti ja Leedu erinevaid majanduspoliitilisi jm otsuseid, eesmärgi ja suundumusi, kuid Balti regiooni käsitus on jäänud püsima. Balti riikide paigutamine ühte regiooni on laialt levinud ka Euroopa Liidu poliitilistes initsiatiivides – näiteks on Eesti, Läti ja Leedu käsitledavad ühtse regioonina Balti regionaalse piirkonna Euroopaga ühendamise projekti (BEMIP) raames, kus üheks saarpiirkonnaks on defineeritud Baltimaade regiooni¹³⁴.

Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudeli kujunemise aluseks on mitmed sarnasused Balti riikide energiajulgeoleku maastikul – geograafiline eraldatus teistest energiaallikatest ja sõltuvus Venemaa gaasitarvetest ning sellest tulenev geopoliitiline kontekst energiaalaste majandus-poliitiliste otsuste langetamisel. Balti riikide regionaalse koostöö aluseks olev energiajulgeoleku geograafiline ning geopoliitiline

¹³⁰ Koranyi, David; Sprüds, Andris. *Natural Gas and Energy Security in the Visegrad and the Baltic States*. Center for Transatlantic Relations. http://transatlantic.sais-jhu.edu/partnerships/Cornerstone%20Project/cornerstone_project_koranyi_spruds_paper.pdf (03.03.2014)

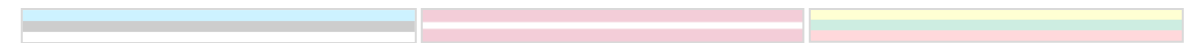
¹³¹ Baltic News Network, *Latvia's gas market to be opened no sooner than three years from now*. 6.märts 2014. <http://bnn-news.com/latvias-gas-market-opened-sooner-years-111032/> (24.04.2014)

Kukke, Moonika (2011), *Energiaturukorraldus*. Kirjastus Äripäev.

¹³² Koranyi, David; Sprüds, Andris. *Natural Gas and Energy Security in the Visegrad and the Baltic States*. Center for Transatlantic Relations. http://transatlantic.sais-jhu.edu/partnerships/Cornerstone%20Project/cornerstone_project_koranyi_spruds_paper.pdf (03.03.2014)

¹³³ FOI issues report on security and defence policy in the Baltic region; Swedish Defence Research Agency; 2012. <http://www.foi.se/en/Top-menu/Pressroom/News/2012/FOI-issues-report-on-security-and-defence-policy-in-the-Baltic-region/> (14.04.2014)

¹³⁴ Euroopa Komisjon, *2.strateegiline energiaülevaade*, http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008_11_ser2_en.htm (27.04.2014)

kontekst loovad koostöövajaduse lähtuvalt regiooni välistest ja sisemistest energiajulgeolekualastest muutujatest (*external and internal set of variables*)¹³⁵, mis koondavad mitmed piirkonna jaoks olulised faktorid – sh ühised energiapoliitilised eesmärgid, saavutatud edusammud, probleemid ja ohud. Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudeli moodustavad tunnused ning välised ja sisemised muutujad on välja toodud alljärgnevalt.

Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi tunnused võib rühmitada järgnevalt:

- 1) liikmeskonna moodustavad Eesti, Läti ja Leedu;
- 2) Eesti, Läti ja Leedu koostöö aktiivsuse tase on seotud energiasõltuvussuhte tajumisega ning selle varal tekkinud ohutunnetuse taseme hindamisega (Venemaa faktor);
- 3) Balti energiajulgeoleku kompleksi naaberregioonide ja – riikide soodustav mõju julgeolekualase koostöö toimimisele (Euroopa Liidu faktor).

Tulenevalt sarnastest energiajulgeolekualastest eesmärkidest ning ajaloolisest kontekstist saab Balti regionaalset kompleksi kirjeldada ka kui funktsionalistlikku ja homogeenset. Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeoleku kompleksi tunnuste alusel kujunevad aga välised ja sisemised muutujad, mille põhjal ja mõjutustel areneb ja muutub Balti regiooni energiajulgeolekualane koostöö.

Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustavad välised muutujad:

- 1) Aluseks on Balti regiooni ühine ajalooline kontekst
 - > kujundab regionaalsed sõprus- ja vaenusuhted – >
 - > tekitab ohutunnetusliku energiasõltuvussuhte.
- 2) Geograafilisest asendist tulenev geopoliitiline olukord (kujuneb 1.punkti alusel):

¹³⁵ Maigre, Merle; 2010; *Energy Security Concerns of the Baltic States. Analysis. International Centre for Defence Studies*. http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf (15.02.2014)

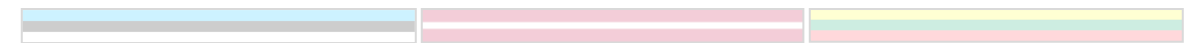

- a) Venemaa lähinaabrus ja Baltikumi sõltumine monopoolsetest gaasitarnetest – ehk domineeriv kompleksi väline toimija, kes omab negatiivset mõju kompleksile;
- b) Euroopa Liidu suunav roll energiajulgeolekualases tegevuses – ehk domineeriv kompleksi väline toimija, kes omab positiivset mõju kompleksile (lisandub ka energiajulgeolekualane dimensioon energiakoostöö kontekstis Põhjamaade ja Poolaga);

Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustavad sisemised muutujad:

- 1) füüsiline faktor – Balti regiooni seotus energiaühenduste (-infrastruktuuri) olemasolu alusel (vt ka lisa 1);
- 2) poliitiline faktor – ühised eesmärgid energiaallikate mitmekesistamiseks ning tarnekindluse tagamiseks jne; koostöömotivatsioon ühiste finantsinvesteeringute (hangele) alusel (poliitilise ja finantsilise faktori omavaheline sidumine);
- 3) kompleksi sisesed puudused energiajulgeolekualases tegevuses:
 - i. puudulik energiajulgeolekualane institutsionaalne raamistik/ekspertide vähesus (kodumaise energiaekspertiisi nappus);
 - ii. nõrk kauplemisspetsioon oma energiajulgeoleku kindlustamiseks (näiteks väikeriiklik staatus ja noore riigi positsioon);
- 4) kompleksi sisesed tugevused energiajulgeolekualases tegevuses:
 - i. Balti riikide koostöö institutsionaalsel tasandil (nt tegevus Balti Assamblee raames ja loodud Balti riikide ühine energiastrateegia);
 - ii. Balti riikide koostööprojektid- ja initsiatiivid.

Kompleksi väliste muutujate alusel kujuneb Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi energiakoostöö ja suhtlus Venemaa ning Euroopa Liiduga. Kompleksi sisemiste muutujate alusel aga koostöö Eesti, Läti ja Leedu vahel. Ajalooliste sõprus- ja vaenusuhete dünaamika on kujundanud olukorra, kus Balti regiooni jaoks ilmnevad negatiivsed hoiakud just suhetes Venemaaga ning positiivsem suhtumine on võetud näiteks Lääneriikide suunal. Tulenevalt eelnevast moodustuvad negatiivse sõltuvussuhte alused suhetest Venemaaga – kujuneb

ohutunnetus, mis on ühendavaks faktoriks Balti regiooni energiakoostöö suunamisel. Positiivne sõltuvussuhe on aga aluseks koostööle Baltikumi regionaalsel tasandil (Eesti, Läti ja Leedu omavahelised koostöö initsiatiivid) ning Euroopa Liiduga – kujuneb positiivsete ja vastastikku kasulikke väärtustega koostöö.

Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi kujunemise alused on seega valdavalt seotud ajalooliste sõprus- ja vaenusuhete ning positiivse ja negatiivse energiasõltuvussuhte määraga. Nimetatud muutujate kooslus ja dünaamika kujundab ka Eesti, Läti ja Leedu vahelise energiajulgeolekualase koostöö iseloomu ja intensiivsuse määra.

Väliste ja sisemiste kompleksi muutujate põhjal sobib Balti riikide energiajulgeolekualase koostöö analüüsiks kõige paremini regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudel. Ühendades ajaloolised, geograafilised ja geopoliitilised faktorid, annab mudel hea ülevaate ning lähtepositsiooni Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolekupoliitiliste koostöö initsiatiivide seniste ning edaspidiste arengusuundade analüüsiks.

Balti regiooni väliste ja sisemiste kompleksi muutujate ja tunnuste koostoimel saab välja tuua kolm kategooriat, millest lähtuvad Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi kujunemise alused:

- 1) Venemaa factor (mõju);
- 2) Balti regionaalse koostöö väljundid (organisatoorsel ja valitsuste tasandil ning praktiliste koostööprojektide tulemusena)
- 3) Euroopa Liidu roll energiakoostöö suunajana.

2.2.1. Venemaa faktor

Venemaa lähinaabrus ja Baltikumi sõltumine idanaabri monopolsetest gaasitarnetest, muudab Venemaa mõju ning rolli Eesti, Läti ja Leedu regionaalses energiajulgeoleku kompleksis märkimisväärselt suureks. Balti riigid on 100%liselt sõltuvad idanaabri

gaasitarnetest ning 70% ulatuses teistest energiavarudest nagu nt nafta¹³⁶. Lisaks sellele, et Balti riigid ajalooliselt integreeritud Venemaa elektrivõrkudesse, mille turg ja süsteemi juhtimine ei ole kooskõlas Euroopa Liidu nõudmistega.

Sõltuvus ühest monopoolses seisus olevast müüjast omab Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku kompleksile nii majanduslikku kui ka poliitilist mõju (vt ka lisa 2). Energiasõltuvuse all mõistetakse ulatust, mil määral riigi majandus on seotud imporditavate ressurssidega, et tagada oma esmased energiavajadused (indikaator arvutatakse neto import jagatuna bruto riikliku tarbimisega ja liidetakse varud)¹³⁷. Energiajulgeolekualane ebakindlus avaldubki näiteks tehniliste riskide alusel¹³⁸. Viimased on seotud tarnekindluse ebamäärasusega, kuna energiaallikaid on vähe ning võimalikud katkestused olulise energiaressursiga varustamises ei ole tagatud dubleeriva tarnevõimalusega (puudub ressursside omavaheline kattevõimalus). Tehniliste riskide teine pool seisneb Venemaa infrastruktuuride vananemises ning rekonstrueerimiseks tehtavate investeeringute ebamäärasuses ning vähesuses¹³⁹.

Teised energiajulgeolekualased riskid on seotud poliitilise faktoriga, kuna monopoolne energiatarnija omab positsiooni mõjutamaks tarbijate energiajulgeolekualast käitumist. Oluline on siinkohal asjaolu, et Venemaa energiamajanduse eripära seisneb energiasektori politiseerituses ning kaldumises kõrvale turumajanduse praktikast. Energiasektori politiseeritus avaldub Venemaa poliitikute ja kõrgete riigiametnike otsesidemetes energiamajanduses (nt aktsiad) ning riigi ja ettevõtete vastastikustes huvides¹⁴⁰. Poliitiliste

¹³⁶ Gulbinaite, Simona; Nissen, Mark; Valciukaite, Silvestra. 2013. *Energy Security in the Baltic States*. Roskilde University; supervisor: Torben Dyrberg.

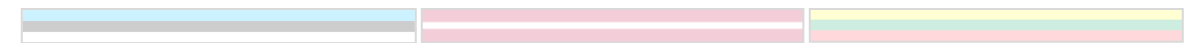
<http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/11480/1/Full%20project,%20final.pdf> (12.04.2014)

¹³⁷ Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States*. Universitat Pompeu Fabra, Barcelone; lk 11.

¹³⁸ Malmlof, Tomas. 2011. *Nordic-Baltic Security in the 21st Century: The Regional Agenda and the Global Role*. *Baltic Energy Markets: The Case of electricity*; lk 30. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?ord633=grp1&ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=132980> (12.05.2014)

¹³⁹ Malmlof, Tomas. 2011. *Nordic-Baltic Security in the 21st Century: The Regional Agenda and the Global Role*. *Baltic Energy Markets: The Case of electricity*. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?ord633=grp1&ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=132980> (12.05.2014)

¹⁴⁰ Eesti Riigikogu, Uuringud, Eesti energiajulgeoleku analüüs, EVI, 2006. http://www.riigikogu.ee/?rep_id=577301 (14.02.2014)

mõjuhoobadena võivad kasutusele tulla näiteks katkestused gaasitarnetes ning ühepoolsed hinnatõusud. Poliitiliste riskide avaldumistugevus on seda suurem, kuna Balti riigid on monopoolses sõltuvuses maagaasist – maagaasil on regionaalne turg, sest gaasi transporditakse valdavalt mööda torujuhtmeid. Sõltuvuse regionaalsus muudab Balti riigid haavatavamaks, sest alternatiivsete energiaressursside leidmine on raskendatud – maagaasi transport võib toimuda ka tankeritega (kui gaas on vedeldatud), kuid vedeldamistehnikad nõuavad suuri investeeringuid (samamoodi nagu uute gaasijuhtmete rajamine).

Venemaa riiklik maagaasi kaevandamis-, tööstus- ja tarneettevõtte Gazprom on oma valdusesse võtnud ka Balti regiooni energiakompaniide aktsiate kontrollpakid ja/või olulise mõjujõuga osalused. Nende ettevõtete hulka kuuluvad nii Eesti Gaas, Latvijas Gaze kui Inčukalnsi gaasihoidla ning Lietuvos Dujos. Gazpromi tegevusest Eestis, Lätis ja Leedus annab ülevaate alljärgnev tabel:

Tabel nr 1. Gazprom-i tegevus Balti riikides

Riik ja ettevõtte	Osalus aktsiakapitalis	Tegevusvaldkond
Eesti Eesti Gaas	37% Gazprom 34% E.ON Ruhrgas 18% Fortum 10% Itera Latvija 2% Väikeaktsionärid	Gaasiga kauplemine ja transport
Läti Latvijas Gāze	47% E.ON Ruhrgas 34% Gazprom 16% Itera Latvija 3% Väikeaktsionärid	Gaasiga kauplemine ja transport
Leedu Stella Vitae	30% Gazprom	Gaasiga kauplemine
Lietuvos Dujos	39% E.ON Ruhrgas 37% Gazprom 18% Riik 6% Väikeaktsionärid	Riigi gaasimonopol gaasi jaotusvõrkude osas
Kaunas Heat & Power Plant	99,5 % Gazprom	Elektrienergia tootmine

Allikad: Kompaniide veebilehed.

Venemaa poliitilised mõjuhoovad Baltikumis avalduvad kõige selgemini maagaasi tarnetega seotud intsidentide alusel. Idanaaber on eelkõige Läti ja Leedu vastu kasutatud põhiliselt infrastruktuuri ja tarnekanalitega blokeerimisega seonduvaid energiahoobasid. Näiteks kasutas Gazprom 2012. aastal oma monopolistlikku positsiooni ja nõudis Leedult maagaasi tarnete eest enam kui 15% kõrgemat hinda kui näiteks Saksamaalt. Leedu oli sel hetkel asunud jõustama Euroopa Liidu direktiive, mille eesmärgiks oli kärpida Gazpromi monopoli tiibu ja teha ettevalmistusi ELi ühtse energiaturu tekkeks 2014.aasta lõpuks¹⁴¹. Gazpromi esindajate sõnul oli hinnatõusu põhjuseks Vilniuse ebaadekvaatse käitumine gaasisektori restruktureerimisel – püüd lahutada maagaasi torujuhtmestik SC Lietuvos Dujost, Leedu gaasikompaniist, mille aktsiate enamus kuulub Gazpromile¹⁴². Energiamonopolisti survetaktika näiteid (nii gaasi- kui ka naftatarnete katkestamisest) on veel teisigi, näiteks aastatest 2004 ja 2006, mille analüüsil peatuti juba töö eelnevates peatükkides.

Venemaa lähinaabus ja Baltikumi sõltumine monopoolsetest gaasitarnetest on Venemaast kujundanud Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi domineeriva välise toimija (ohu), kes omab kompleksile negatiivset mõju. Negatiivne sõltuvussuhe väljendab Venemaa, Eesti, Läti ja Leedu vahelist ebavõrdset ja Balti riikidele ohustavat sõltuvussuhet – energiasõltuvus näitab imporditavate energiaallikate suurt osakaalu Balti regiooni energiabilansis.

Baltikumi sõltuvusregiooni kujunemise aluseks on seega:

- 1) Venemaa vahetu lähedus;
- 2) Venemaa monopoolne roll maagaasi tarnimisel;
- 3) Venemaa turumajanduslikust praktikast kõrvale kalduv tegevus.

¹⁴¹ Bryza, Matthew J; Tuohy, Emmet C. 2013. *Connecting the Baltic States to Europe's Gas Market*. Tallinn: International Centre for Defence Studies.

¹⁴² Алексей Грибач [Aleksi Gribach], “Зампред правления «Газпрома» Валерий Голубев: «Цена газа для Литвы не зависит от состава правления Lietuvos Dujos» [Gazprom deputy chairman Valery Golubev: “The price of gas for Lithuania does not depend on the composition of the board of Lietuvos Dujos”], *Московские Новости* [Moskovskie Novosti], <http://www.mn.ru/business/20110211/300430801.html> (14.05.2014)

Sõltuvussuhte negatiivse iseloomu alusel kujuneb ka ohutunnetus Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi julgeolekule. Tegemist on faktoritega, mis soodustavad kompleksi riikide omavahelise koostöö intensiivsust (negatiivne mõju kui koostööd soodustav faktor). Negatiivne sõltuvussuhe ja selle alusel kujunev ohutunnetus ongi aluseks Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi koostöö initsiatiivide tugevdamisel, sest julgeoleku kindlustamise eesmärk ja ohu elimineerimise soov on ühendavad faktoriks nii Eesti, Läti kui ka Leedu energiapoliitilise käitumise puhul. Energiasõltuvuse dünaamilisusest lähtuvad aga muutused Baltikumi regionaalses energiajulgeoleku kompleksis, millest tuleb juttu järgmistes peatükkides (Baltikumi energiasõltuvuse dünaamika).

Venemaa energiasektor mõjutab Balti regiooni mitmel moel¹⁴³:

- 1) Baltikumi monopolne sõltuvus Venemaa gaasitarnetest – kujuneb energiasõltuvussuhe ja selle alusel ohutunnetus;
- 2) Baltikumi roll transiitregioonina;
- 3) Idanaabri energiajulgeolekualased projektid Läänemere piirkonnas – nt Nord Stream*.

* Taolise negatiivse dünaamikaga infrastruktuuri- projekte on Venemaal teisigi – nt Kaliningradi regiooniga seonduvad LNG-terminal ja tuumaelektrijaam. Viimased tulevad vaatluse alla, aga töö teistes peatükkides.

Baltikumi transiitregiooni muutuv roll ja Läänemere piirkonnas aset leidvad Venemaa energiajulgeolekualased projektid omavad Eesti, Läti ja Leedu regionaalsele energiajulgeoleku kompleksile negatiivset mõju. Balti riikide vähenev roll transiitregioonina ning Venemaa energiajulgeolekualased infrastruktuuriprojektid (nagu Nord Stream), mis jätavad Balti regiooni kõrvalseisjaks, suurendavad Eesti, Läti ja Leedu ohutunnetust idanaabri energiapoliitilise tegevuse suunal ning võivad tekitada/süvendada energiasaare staatust Balti regiooni jaoks. Taaskord omab taoline ohutunnetus aga Balti regiooni jaoks ka koostööd intensiivistavat rolli.

¹⁴³ *The Effects of the Russian Energy Sector on the Security of the Baltic States, 2006, Russian Energy Sector and Baltic Security, lk 77.*

Viimased kaks Venemaa mõju aspekti (Baltikumi transiitregioon ja Nord Stream) tulevad vaatluse alla alljärgnevalt.

2.2.1.1. Baltikum kui transiitregioon

Balti riigid ei ole olnud ainult Venemaa energiatarnete lõpptarbijad, vaid mänginud olulist rolli ka Venemaa energiaressursside edasikandmisel ehk transiidil. Näiteks moodustas nafta eksport kolmest Balti sadamast – Ventspils, Butinge ja Tallinn – ligikaudu 16% Venemaa toornafta ekspordist¹⁴⁴. Balti riikide sadamate asend on sobiv suurte vedelkütusekoguste transiidiks Venemaalt Euroopasse ja muudesse riikidesse¹⁴⁵. Balti riikidest kujunes transiitregioon Venemaa nafta ekspordiks Lääne-Euroopasse, kuna Balti regiooni oli rajatud sadamaid ja muu infrastruktuur, läbi mille toimus suur osa Venemaa energiakaubandusest¹⁴⁶.

Nn „Balti koridor“¹⁴⁷ transiitroll hakkas aga muutuma, kui Gazprom hakkas otsima uut väljapääsu Lääne turgudele. Venemaa astus samme oma ekspordivõimaluste laiendamiseks ning nt selle asemel et kasutada Baltikumi sadamaid, hakati rajama ja kasutama enda omasid¹⁴⁸ - nt Primorsk. Näiteks oli Läti võtmeriigiks Venemaa nafta ekspordil Euroopasse läbi Ventspilsi naftaterminali, mis asub Läänemere kaldal. Primorski sadama avamine vähendas aga Läti rolli Venemaa toornafta ja vedelkütuste ekspordis dramaatiliselt (maagaasi transiidi osas on Läti roll siiski säilinud)¹⁴⁹. Venemaa energiatransiidi

¹⁴⁴ Grigas, Agnia. 2012. *Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States*. Chatham House.

http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_grigas.pdf (14.05.2014)

¹⁴⁵ Crandall, Matthew, 2012. *Russian energy transit in the Baltic Sea Region*, ECPR Graduate Conference.

<http://www.ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/926ae37c-0145-4b92-8b9b-1bcb34561c3e.pdf> (19.02.2014)

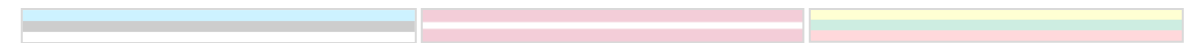
¹⁴⁶ Elletson, Dr H. 2006, *Baltic Independence and Russian Foreign Energy Policy*. Report of Global Market Briefings Series on Russian foreign energy policy.

¹⁴⁷ Gulbinaite, Simona; Nissen, Mark; Valciukaite, Silvestra. 2013. *Energy Security in the Baltic States*. Roskilde University; supervisor: Torben Dyrberg; lk 25.

<http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/11480/1/Full%20project,%20final.pdf> (12.04.2014)

¹⁴⁸ Elletson, Dr H. 2006, *Baltic Independence and Russian Foreign Energy Policy*. Report of Global Market Briefings Series on Russian foreign energy policy.

¹⁴⁹ U.S. Energy Information Administration, Latvia. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=LG> (23.04.2014)

strateegilisi samme näitavad ka 2003.aasta sündmused, kui suleti Ventspils sadamasse minev nafta torujuhe ning 2006.aasta juhtum, kui suleti Leedu naftajuhe¹⁵⁰.

Olulise transiitpiirkonna roll Venemaa ekspordisüsteemis andis Eestile, Lätile ja Leedule teatava paindlikkuse kahepoolsetes suhetes oma idanaabriga. Balti riikide transiitriikliku staatuse vähenemine (ja sealjuures ka majanduslike sissetulekute vähenemine) süvendas aga ohutunnetuse tajumist Venemaa energiapoliitiliste sammude astumisel. Mitmed infrastruktuurilised muutused transiidisektoris on teiselt poolt aga Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolekualase diskussiooni algatajateks ja seega energiajulgeolekualase koostöö intensiivistajateks (ohutaju suurendab vajadust koostööks).

Transiitregiooni olulise vähenemine on aluseks ka Baltikumist energiasaare kujundamise tendentsile. Energiasaare staatuse kahemõõtmelisus avaldub ühtel poolt energiaühenduste puudumises Euroopa Liiduga, aga teiselt poolt ka aspektis, et Venemaa soovib kindlustada energiaühenduste ühepoolsuse Balti regioonis – st piirkonda toimuvad Venemaa monopoolsed energiatarned, kuid transiidirool on minimaalne.

Baltikumi kui transiitregiooni muutuv roll on kaudselt seotud ka Venemaa energiajulgeolekualaste projektidega, mille ilmekaks näiteks on Nord Stream torujuhe. Kuigi Baltikum ei oma määravat rolli Venemaa gaasitransiidis, tekitab uue torujuhme rajamine Eesti, Läti ja Leedu vaatenurgast olukorra, kus kujunema/süvenema võib hakata energiasaare staatuse tendents. Järgnevalt peatükk annab täpsema ülevaate projekti iseloomust ja mõjust.

2.2.1.2. Maagaasi torujuhe Nord Stream

Läänemerre rajatav Nord Stream torujuhe toob kaasa muutuse juba kujunenud regionaalses energiajulgeolekualases tasakaalus – mitmetasandiline mõju on seotud energiajulgeolekuga (Balti riikide ohutunnetuse suurenemine) ning majanduslike ja ökoloogiliste (Läänemere

¹⁵⁰ Crandall, Matthew, 2012. *Russian energy transit in the Baltic Sea Region*, ECPR Graduate Conference; lk 7. <http://www.ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/926ae37c-0145-4b92-8b9b-1bcb34561c3e.pdf> (19.02.2014)

keskkonna negatiivsete mõjudega) põhjustega. Nord Stream on seega projekt, mis mõjutab kõiki Läänemereäärseid riike ja nende energiajulgeolekut¹⁵¹.

Maagaasi torujuhe Nord Stream on tähtsaks infrastruktuuriprojektiks eelkõige Venemaa jaoks, mis toob kaasa olulisi muutusi gaasitransiidi sektoris. Investeeringute mahuka projekti eesmärgiks on luua Venemaa otseside oluliste energia lõpptarbijatega ning transiitregioonide kujunemise vältimine¹⁵². Seni on maagaasi transportimine Lääne-Euroopasse toimunud põhiliselt läbi Valgevene ja Ukraina. Torujuhtme ehitamise projekt viib kokku aga kaks tugevat ja mõjukat riiki (majanduslikus ja poliitilisest vaatenurgast lähtudes), Saksamaa ja Venemaa, samal ajal kui projekti ei ole näiteks kaasatud Eestit, Lätit ja Leedut¹⁵³.

Balti riikide jaoks on olukord aktuaalne seoses kahe aspektiga. Esiteks suureneb riikide ohutunnetus, kuna ollakse monopoolses sõltuvuses Venemaa maagaasi tarnetest. Teiseks on Nord Stream vaadeldav näitena Venemaa uuest energia(jaotus)poliitikast, mis jätab Balti regiooni isolatsiooni otsestest energiajaotuskanalitest¹⁵⁴. Taoline olukord tekitab Balti regiooni jaoks energiasaare uue formeeringu ning teatava negatiivse varjundi suhetes Euroopa Liiduga (sest nt üks projekti oluline koostööpartner on Saksamaa, EL liikmesriik).

Eesti puhul oli uue maagaasi torujuhtme ehitamisele vastuseismine seotud ökoloogiliste (merepõhja eripära) ja poliitiliste (Venemaa kui ainus gaasitarnija) tagajärgedega, mida juhtme rajamine kaasa toob¹⁵⁵. Läti viitas samuti ökoloogilistele tagajärgedele ning tõi välja gaasijuhtme rajamisega seotud majanduslikud tagajärjed. Läti on seotud pikaajaliste Gazpromi lepingutega, mis muutis riigi paindlikumaks võrreldes teiste Balti riikidega

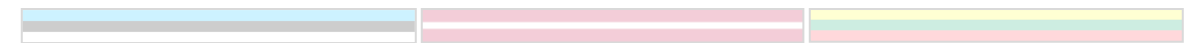
¹⁵¹ Whist, Bendik Solum. (2009) *Nord Stream: A litmus test for intra-EU Solidarity? Estonian Foreign Policy Yearbook 2009*. www.evi.ee (20.05.2014)

¹⁵² Crandall, Matthew, 2012. *Russian energy transit in the Baltic Sea Region*, ECPR Graduate Conference; lk 4. <http://www.ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/926ae37c-0145-4b92-8b9b-1bcb34561c3e.pdf> (19.02.2014)

¹⁵³ Mälik, Raul. (2006) *Estonia and energy security*. Estonian Ministry of Foreign Affairs Yearbook 2006, lk 72.

¹⁵⁴ *The Effects of the Russian Energy Sector on the Security of the Baltic States*, 2006, Russian Energy Sector and Baltic Security, lk 76.

¹⁵⁵ Faser, Cameron. 2007. *The Nord Stream Gas Pipeline Project and Its Strategic Implications*. A briefing note, Brussels, European Parliament (Dec), lk 4-5.

kriitikaga uue torujuhtme rajamisel¹⁵⁶. Leedu oli samas Nord Stream-i kritiseerimisel kõige aktiivsem, kuna uus gaasijuhe puudutas otseselt riigi energiatasakaalu (mis oli päevakajaline seoses Ignalina tuumaelektrijaama sulgemisega). Puudutati nii negatiivset mõju keskkonnale, kui ka projekti mõju terve Balti regiooni julgeolekule¹⁵⁷.

Nord Stream-i projekt kujunes samas ka ühendavaks lüliks Balti riikide energiajulgeoleku alaste diskussioonide alustamisel ning regionaalse koostöö vajaduse tähtsustamisel energia- ja julgeolekupoliitikas¹⁵⁸. Balti koostöö vajadust demonstreerisid ka Läti ja Leedu alternatiivsed ettepanekud maapealse transiidi jaoks¹⁵⁹. Eesti, Läti ja Leedu koostööle mõjub projekt seega soodustavalt – elavnes nt koostöö Balti Assamblee ning valitsusjuhtide kohtumiste raames (millest tuleb lähemalt juttu alljärgnevates peatükkides).

2.2.2. Balti regionaalse koostöö väljundid

Eesti, Läti ja Leedu regionaalse koostöö väljundid on seotud Balti riikide organisatoorse koostööga Balti Assamblee ja Balti Ministrite Nõukogu raames, Balti riikide valitsuste energiapoliitika ühissuundadega ning ühiste koostööprojektide ning –initsiatiividega (viimane on seotud energiakoostöö praktilise väljundi poolega). Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustumisel mängivad siinkohal rolli kompleksi sisesed muutujad ning kompleksi kujunemise alused on seotud positiivse energiasõltuvussuhtega.

¹⁵⁶ *Upstream, Latvia to pitch Nord Stream alternative*, <http://www.upstreamonline.com/live/article176161.ece> (10.02.2014)

¹⁵⁷ *President Adamkus discussed important Baltic and Eastern European issues with Finnish Prime Minister and MPs; Mr. Adamkus's speech at the Baltic Sea Round Table, Helsinki, 23 April 2008; Speech of V. Adamkus at the meeting with the Finnish Foreign Minister Alexander Stubb, 30.March 2008* <http://www.president.lt/> (14.03.2014)

¹⁵⁸ *President Adamkus discussed important Baltic and Eastern European issues with Finnish Prime Minister and MPs; Mr. Adamkus's speech at the Baltic Sea Round Table, Helsinki, 23 April 2008; Speech of V. Adamkus at the meeting with the Finnish Foreign Minister Alexander Stubb, 30.March 2008* <http://www.president.lt/> (14.03.2014)

¹⁵⁹ *Vitautas Landsbergis's interview to Rosbalt news agency, 20 April 2009* <http://www.rosbalt.ru/2009/04/20/634800.html> (15.05.2014)

2.2.2.1. Balti riikide organisatoorne koostöö

Eesti, Läti ja Leedu energiaalane koostöö organisatoorsel tasandil toimub eelkõige Balti Assamblee ning Balti Ministrite Nõukogu raamistikus. Tegemist on peamiste Balti riikide koostööd institutsionaliseerivate koostöö vormidega. Olulised pingutused regionaalse koostöö suunal tehti 1990ndatel, mil sõlmiti mitmeid kokkuleppeid tehnilise koostöö ja vastastikuse teadmiste vahetamise suunal.

Balti Assamblee valdkondlikud prioriteedid on muutunud Balti riikide riikluse tugevdamise käigus. Algsed eelkõige välispoliitilise kaaluga koostööprioriteedid täienesid 1990ndate keskel praktiliste piiriületusega seotud probleemide lahendamisega. Teisteks Balti Assamblee tegevusvaldkondadeks on olnud infrastruktuuride ja energeetika arendamine ning nt organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemine (jne).¹⁶⁰

Balti Assamblee tööstruktuuri moodustavad 6 valdkondlikku komiteed, millest üks on majandus-, energia- ja innovatsioonikomitee. Viimases arutatakse lisaks majanduskoostöö küsimustele ka regionaalse energiaturu arenguga seotud aspekte: energiaallikate mitmekesistamine ning taastuvate energiaallikate ühisprojektid (võimalikud investeeringud elektrijaamade rajamisse).¹⁶¹ Balti Assamblee tegevussuundade analüüsimisel on näha, et majandus- ja energiapoliitika on omavahel tihedalt seotud. Liikmesriikide koostöö koordineerimiseks korraldatavad komitee kohtumised keskenduvad eelkõige ühiste investeerimisprojektide edendamise abinõude väljaselgitamisele ning Balti riikide koostöö tugevdamisele ühise majandus- ja energiapoliitika vallas¹⁶².

Oma tegevusaja jooksul on Balti Assamblee puutunud kokku suure hulga erinevate valdkondadega, sealhulgas ka koostöö küsimustega ühise energiastrateegia

¹⁶⁰ Ribulis, Aili. (2005), *Balti parlamentaarne koostöö: minevikust tulevikku*; Eesti Välispoliitika Instituut. file:///C:/Users/Elke/Downloads/Balti_koostoo.pdf (14.05.2014)

¹⁶¹ Balti Assamblee, *Committees of the Baltic Assembly*. <http://baltasam.org/en/structure/comitees> (14.03.2014)

¹⁶² BNS, *Tööandjate Keskliit, Balti Assamblee soovib koordineerida liikmesriikide majanduskoostööd*, 08.02.2013. <http://www.tooandjad.ee/ru/2014-01-20-08-34-27/2014-01-20-08-33-26/uudised/16384-balti-assamblee-soovitab-koordineerida-liikmesriikide-majanduskoostoeod> (15.02.2014)

arendamiseks¹⁶³. Järgnevalt on välja toodud dokumendid, mis puudutavad energiapoliitilisi küsimusi Balti regioonis.

Tabel nr 2. Balti Assamblee poolt vastuvõetud energeetikat puudutavad dokumendid¹⁶⁴

1992	- soovitus energiavarusid puudutava koordineeritud tegevuse kohta
1994	- resolutsioon energeetika kohta
	- resolutsioon Balti riikide integratsioonist energeetika valdkonnas
1996	- resolutsioon energia ratsionaalse kasutamise ning taaskasutatavate energiaallikate potentsiaali kasutamise kohta
1999	- resolutsioon Balti energeetikastrateegia kohta
2005	- resolutsioon Läänemere ehitatava gaasitoru ohtlikkusest
2006	- resolutsioon Balti riikide energiapoliitikast - deklaratsioon energiavarustuskindlusest ja ühisest Euroopa energiapoliitikast *
2007	- ülevaade energiakomitee kaastööst energiastrateegia arendamisel - uus energiastrateegia *
2009	- resolutsioon energiaefektiivsuse tõstmise, energia säästmise ja kliimamuutustega kohanemise osas

* tegemist on eelnõudega

Balti Assamblee põhimääruse kohaselt toimub ühel korral aastas korraline istungjärk koos Balti Ministrite Nõukoguga¹⁶⁵. **Balti Ministrite Nõukogu (BMN)** on Eesti, Läti ja Leedu valitsustevaheliseks koostöövormiks, mis töötab allkirjastatud põhikirja alusel ning mille otsused on Balti riikide jaoks siduvad. BMN-i alla on loodud 5 vanemametnike komiteed, mis jagunevad järgnevalt: energia-, transpordi-, kaitse-, keskkonna- ja siseküsimuste komitee.¹⁶⁶

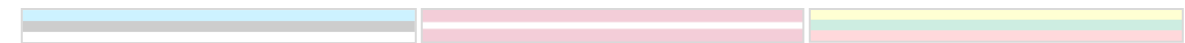
Energia vanemametnike komitee on tegelenud mitmete energiapoliitiliselt oluliste strateegiate arendamisega. Üheks olulisemaks dokumendiks on Balti Energiastrateegia, mis võeti vastu 1999. aastal. Strateegia valmis 1998. aastal Balti majandusministrite vahel

¹⁶³ Ribulis, Aili. (2005), Balti parlamentaarne koostöö: minevikust tulevikku; Eesti Välispoliitika Instituut. file:///C:/Users/Elke/Downloads/Balti_koostoo.pdf (14.05.2014)

¹⁶⁴ Balti Assamblee, sessioonid ja dokumendid. <http://baltasam.org/en/sessions-and-documents> (13.05.2014)

¹⁶⁵ BMN on Eesti, Läti ja Leedu valitsustevahelise koostöö institutsioon, mis asutati 3. juunil 1994 ning töötab praegu 2003 a. Vilniuses allkirjastatud põhikirja alusel.

¹⁶⁶ Eesti Vabariigi Välisministeerium, Balti koostöö; <http://www.vm.ee/?q=node/4461> (23.02.2014)

sõlmitud energiasectori koostöölepe raamistikus¹⁶⁷. Balti riikide energiasstrateegial on kolm põhilist eesmärki: konkurentsivõimelisus, varustuskindlus, keskkonnakaitse ja –ohutus. Eesmärkideni jõudmise eelduseks seati turu liberaliseerimine, hindade läbipaistvus, energia efektiivsuse tõstmine ning –ühenduste uuendamine/loomine.¹⁶⁸ Lisaks normatiivsetele deklaratsioonidele, juhtis strateegia tähelepanu ka energia infrastruktuuride ühendamiseks – nt tagamaks pikaajalist tarnekindlust tuleb Balti energiaühendused ühendada Lääne- ja Põhja-Euroopa energiasüsteemidega. Kõrgeim prioriteetsus pandi Eesti-Soome vahelisele merekaablile ning Leedu-Poola vahelisele elektriühendusele.¹⁶⁹ Energiasstrateegiaga kaasnes ka memorandum ühisinitsiatiividest ühtse Balti elektrituru loomiseks.

BMV energiakomitee eestvedamisel on Balti riikide vahel toimunud mitmed energiapoliitilised diskussioonid ning viidud läbi mitmeid regiooni energiaprofiili puudutavaid uuringuid – nt „Energiasectori areng ühtsel Balti elektriturul“ ning „Analüüs energiavarustuse võimalustest ja julgeolekust Balti riikides“¹⁷⁰. Viimaste eesmärgiks on luua ühised eeldused ja arusaamised energiajulgeolekualaste dialoogide pidamiseks Balti riikide energiaturu osalistega ning analüüsida erinevate turuolukordade toimetehhanisme Balti regioonis. Keskenduti uute investeeringute tähtsustamise vajadusele ja analüüsile, kuidas ühtne Balti elektriturg toimib koostöös regiooni naaberriikidega. Peamiseks eesolevaks Balti ühist energiaturgu puudutavateks otsusteks peeti kaubandussuhete arendamist Venemaaga ja uue tuumaelektrijaama ehitamist¹⁷¹. Poliitilise koostöö tähtsust

¹⁶⁷ *Balti Energiasstrateegia – Baltic Energy Strategy. 1999. Baltic Council of Ministers – Energy Committee. April, 1999. Vilnius, Riga, Tallinn; <http://www.ena.lt/pdfai/BES.pdf> (09.12.2013)*

¹⁶⁸ *Balti Energiasstrateegia – Baltic Energy Strategy. 1999. Baltic Council of Ministers – Energy Committee. April, 1999. Vilnius, Riga, Tallinn; <http://www.ena.lt/pdfai/BES.pdf> (09.12.2013)*

¹⁶⁹ *Balti Energiasstrateegia – Baltic Energy Strategy. 1999. Baltic Council of Ministers – Energy Committee. April, 1999. Vilnius, Riga, Tallinn; <http://www.ena.lt/pdfai/BES.pdf> (09.12.2013)*

¹⁷⁰ *Power sector development in a Common Baltic Electricity Market, by COWI and Elkraft, May 2005. <http://www.cowi.com/menu/project/IndustryandEnergy/Energy/Pages/PowerSectorDevelopmentInACoMmonBalticElectricityMarket.aspx> (14.05.2014)*

Rahvusvaheline Aatomienergia agentuur, IAEA, (2007), Analyses of Energy Supply Options and Security of Energy Supply in the Baltic States (co-ordinated, March 2005; February 2007etc.), Viin, lk 8.

¹⁷¹ *Baltic Council of Ministers, Report by The Committee on Energy; Issues in the Baltic energy market, 2005, Kuressaare.*

peeti oluliseks sellises ulatuses, et integreerida Balti energiaturud Euroopa Liiduga. Kohtumised on olulised nii globaalsel (Euroopa Liidu) kui ka regionaalsel tasandil.

2006.aasta veebruaris kirjutasid kolme Balti riigi peaministrid Trakais alla deklaratsioonile energiavarustuskindlusest ja ühisest Euroopa energiapoliitikast (*Declaration on Security of Supply in the Baltic States and Common European Energy Policy*)¹⁷². Deklaratsioon juhtis tähelepanu sellele, et Ignalina tuumaelektrijaama sulgemine omab tõsist mõju kõigile Balti riikidele, tähtsustati koostöö vajadust Euroopa Liiduga ning lepitati kokku valmistada ette uus Balti riikide ühine energiastrateegia. Koostööraamistikku toetavaks peeti taaskord Balti Assamblee tegevust.

2007. aastal suvel töötati Eesti, Läti ja Leedu energieetika eest vastutavate ministriumite eestvedamisel välja Balti riikide ühise energiastrateegia eelnõu¹⁷³. Dokument tõi välja Eesti, Läti ja Leedu energiasektori tugevad ja nõrgad küljed ning andis tegevussuunad edasiseks energiasektori arendamiseks (võimalused ja ohud Baltikumi regionaalses energiapiirkonnas). Peamiste koostöösuundadena nähti vedelkütuste julgeolekuvarude ning hoonete, transpordi ja kaugküttesüsteemide energiatõhususe suurendamist, mille kaugem eesmärk ühistegevusena on energia 20-30%line kokkuhoid Balti riikides¹⁷⁴. Energiastrateegia eelnõu märkis Balti riikide vahelise koostöösuunana ühise energiapoliitika kujundamise – esmajoones püsiva, konkurentsivõimelise ja kindla ühise energiaturu loomise eesmärgil. Strateegia kolm peamist sammast olid varustuskindluse, püsivuse ja konkurentsivõime suurendamine. Nimetatud sammastele püstitatud

¹⁷²Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Latvia, Declaration of the Prime Ministers of Lithuania, Latvia, Estonia on security of supply in the Baltic States and common European energy policy, 27 February 2006, Trakai, Lithuania, <http://www.am.gov.lv/en/news/DomesticNews/2006/February/27-1/> (13.05.2014) Janeliunas, Tomas (2009): "Lithuanian energy strategy and its implications on regional cooperation." in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart. Riga: Latvian Institute of international affairs; lk 207. <http://www.janeliunas.lt/files/energy.pdf> (18.03.2014)

¹⁷³ Kasesalu, Allan. MKM tutvustab Balti riikide ühist energiastrateegiat. Äripäev, 07.06.2007. <http://www.aripaev.ee/Default.aspx?PublicationId=d21586bb-df64-4da0-a381-9f63ebfc2673> (10.03.2014)

¹⁷⁴ Aasaru, Heikki. Balti riikide energiastrateegiat tutvustati avalikkusele, ERR, 08.06.2007. <http://uudised.err.ee/v/majandus/7b5724d2-b8e2-4d38-8152-19cfbeab751d> (14.05.2014)

Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Latvia, Declaration of the Prime Ministers of Lithuania, Latvia, Estonia on security of supply in the Baltic States and common European energy policy, 27 February 2006, Trakai, Lithuania, <http://www.am.gov.lv/en/news/DomesticNews/2006/February/27-1/> (13.05.2014)

strateegilised eesmärgid nägid ette Balti riikide koostöö järgmistes valdkondades: suurte energiatootmisvõimsuste uuendamisel, ülekande- ja jaotusrajatiste ehitamisel, tegevuskava koostamisel Balti energiasüsteemide integreerimiseks Lääne-, Kesk-Euroopa ja Põhjamaade turgudega, konkurentsikeskkonna soodustamisel ning transiidi suurendamisel.¹⁷⁵

2011.aastal tähtsustati Balti Assamblee tegevusraamides taastuvate energiaallikate kasutuselevõtu ja LNG-terminali ehitamise osas kokkuleppele jõudmise vajadust ning püüti jõuda selgusele Visaginase tuumaelektrijaama projekti edasiste arengusuundade otstarbekuses¹⁷⁶. Visaginase tuumaelektrijaam ning taastuvad energiaallikad olid tähelepanu keskmes ka järgnevatel aastatel – ühisprojektina oli arutluse all nt initsiatiiv “The Gulf of Riga as a Resource for Wind Energy (GORWIND)”¹⁷⁷. Balti Assamblee 2014. aasta prioriteediks on muuhulgas ka regionaalse energiaturu arendamine, pidades eelkõige silmas gaasi- ja elektriturgude arendamist uute ühenduste rajamise alusel¹⁷⁸. Nimetatud eesmärkide saavutamise nimel toimuvad mitmed kolmepoolsed energiapoliitilised kohtumised¹⁷⁹. 2014. aastal on Balti koostöö eesistujaks Eesti.

2.2.2.1.1. Põhja-Balti koostöö dimensioon

Balti Assamblee koostöö valitsustevahelise organisatsiooniga toimub 1994. aastal allkirjastatud koostööleppe alusel välispoliitika, julgeolekupoliitika, kaitsepoliitika, energeetika, keskkonnakaitse ja teistel vastastikku huvi pakkuvatel aladel.¹⁸⁰ Nimetatud

¹⁷⁵ Balti riikide energiasstrateegia, kommenteeritud väljaanne, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. 17.06.2014.

¹⁷⁶ Overview of the work of the BA Committees in 2011.

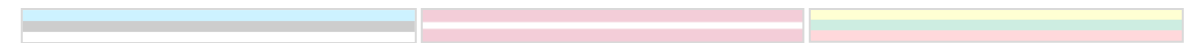
http://baltasam.org/images/front/_pdf/Economic_Environm_ed.pdf (13.05.2014)

¹⁷⁷ Overview of the work of the Economics, Energy and Innovations Committee of the Baltic Assembly in 2012. http://baltasam.org/images/pdf_2012/economics_2012_2.pdf (13.05.2014)

¹⁷⁸ Priorities of the Baltic Assembly for 2014. http://baltasam.org/images/pdf_2013/BAPriorities_2014.pdf (13.05.2014)

¹⁷⁹ Priorities and Activities of the Baltic Assembly under Estonian Presidency in 2014. http://baltasam.org/images/2014/Working_activities_2014.pdf (13.05.2014)

¹⁸⁰ Eesti Vabariigi, Läti Vabariigi ja Leedu Vabariigi parlamentaarse ja valitsustevahelise koostöö kokkulepe, <http://web->

kokkulepe sisaldab ka koostöö arendamist Põhjamaade Nõukogu (*The Nordic Council*) ja Läänemeremaade Nõukoguga (*The Council of the Baltic Sea States*). 1992. aastal allakirjutatud Balti Assamblee ja Põhjamaade Nõukogu vaheline koostööleping pani aluse laialdasele koostööle mitmetes valdkondades, sealjuures ka energeetika alal.¹⁸¹ Ühisistungitel arutatakse vastastikku huvipakkuvaid koostöölepingu raames määratletud küsimusi nt. energiajulgeoleku ja energeetilise stabiilsuse tagamise võimalused regioonis ning keskkonnaprobleemidega seonduv.

Seoses energiapoliitiliste küsimuste tõusetumisega riikide poliitikaagendade etteotsa on suurenenud ka Põhja-Euroopa dimensiooni (Läänemere maade) mõju ja roll Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku kompleks koostöösuundade määramisel. Läänemere regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustumise aluseks on piirkondlikku tähtsusega energiapoliitilised projektid, energiajulgeolekualased eesmärgid (regionaalsuse printsiibid) ning nt energiadialoogi pidamine Venemaaga¹⁸². Kompleksi koostöö suurenemine Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksiga on omandanud üha suurema tähtsuse¹⁸³.

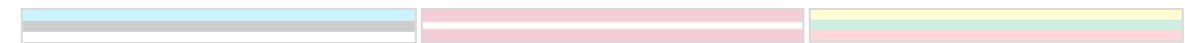
Balti energiasüsteemide integreerimise vajadus Euroopa ja seega ka Põhjamaade turgudega on olnud üheks peamiseks eesmärgiks Balti riikide organisatoorse koostöö raamistikus. Oluline osa on ka Balti regionaalse piirkonna Euroopaga ühendamise projektil (BEMIP), mis näeb ette Eesti, Läti ja Leedu ühendamise ülejäänud Euroopa energiaturuga. Projekti raames tihenesid energiajulgeolekualase koostöö sidemed Balti riikide ja Põhjamaade vahel. Energiapoliitilisi diskussioone (eelkõige Läänemere keskkonda mõjutavatel teemadel) on elavdanud ka nt Nord Stream-i projekt.

static.vm.ee/static/failid/132/1994_06_Kokkulepe_%20parlamentaarsetest_ja_valitsustevahelisest_koostooost_e_st.pdf (17.02.2014)

¹⁸¹ Balti Assamblee, *Partnes of the Baltic Assembly*, <http://baltasam.org/en/cooperation/1303-partners-of-the-baltic-assembly> (14.05.2014)

¹⁸² Spruds, A. (2011) *Russia in the Baltic Sea regional energy architecture*. *Estonian Foreign Policy Yearbook 2011*; lk 37. www.evi.ee (20.05.2014)

¹⁸³ Spruds, A. (2011) *Russia in the Baltic Sea regional energy architecture*. *Estonian Foreign Policy Yearbook 2011*; lk 36. www.evi.ee (20.05.2014)

Eesti, Läti ja Leedu regionaalset energiajulgeolekut kindlustavad ühisprojektid Euroopa energiaturuga ühinemise raames on samuti valdavalt Balti-Põhja koostöö dimensioonist lähtuvad. Gaasitoru projektidena saab siinkohal välja tuua Eestit ja Soomet ühendava gaasitoru Balticconnector. Elektriühendustena on juba toimivad kaks merekaablit EstLink-1 ja EstLink-2. Ehitamisel on ka Rootsi ja Leedu vaheline elektriühendus NordBalt.

2.2.2.2. Balti riikide valitsuste energiapoliitika

Balti energiasektorit puudutavad ühisdokumendid ja ministrite vahelised energiajulgeoleku alased diskussioonid näitavad Eesti, Läti ja Leedu poolset initsiatiivi ning eesmärkide kattuvust energiakoostöö arendamiseks. Balti riikide valitsuste energiapoliitilised otsused ning strateegiad aitavad määratleda Eesti, Läti ja Leedu energiaalase koostöö intensiivsuse edaspidiseid suundi. Balti riikide energiapoliitika ühisosa, omavahelise koostöö perspektiivid ja Balti regionaalsuse tähtsus on näha kõigi kolme riigi energiapoliitilistes dokumentides – soov nt suurendada taastuvate energiaallikate osakaalu ning tõhustada koostööd käimasolevate elektri- ja gaasiturgude projektide osas. Poliitilise agenda eriosa tuleb ilmsiks aga erinevate infrastruktuuriprojektide tähtsustamise alusel. Näiteks peab Leedu oluliseks Visaginase tuumaelektrijaama planeerimist ning Läti tähtsustab maagaasi hoidlatega seonduvaid projekte. (valitsustevaheliste lahkarvamuste konkreetsem analüüs leiab aset peatüki viimases osas).

2.2.2.2.1. Eesti Valitsuse energiapoliitika

Eesti Vabariigi energiajulgeolekut puudutavad küsimused leiavad kajastamist järgmistes dokumentides: „Energiamajanduse riiklik arengukava aastani 2020“, „Eesti elektrimajanduse arengukava aastani 2018“ ja näiteks „Põlevkivi kasutamise riiklik arengukava 2008-2015“¹⁸⁴. Eesti energiapoliitilised eesmärgid on sõnastatud ka Eesti

¹⁸⁴ Majandus- ja Kommunikatsiooni ministeerium; energeetika, <http://www.mkm.ee/326447/> (13.05.2014)

Vabariigi julgeolekupoliitika alustes (2010) ning teistes strateegiadokumentides ja seadustes, mis on seoses eelpoolmainitud arengukavadega¹⁸⁵.

Energiajulgeoleku tagamisel peetakse esmatähtsaks varustuskindluse tagamist, infrastruktuuri julgeolekut, energiaallikate mitmekesistamist ja ühendatust teiste Euroopa Liidu liikmesriikide energiavõrkudega. Kodumaiste energiaressursside maksimaalne kasutamine tähendab Eesti puhul põlevkivi võimalikult ratsionaalset kasutamist ning taastuvenergia tehnoloogiate laialdast kasutuselevõttu. Baaskoormuselektrienergia allikana on oluliseks peetud ka tuumaenergeetika arendamist.¹⁸⁶

Siseriikliku energiapoliitika vallas on peetud oluliseks samme gaasituru liberaliseerimise suunas ning eesmärgiks on seatud lahutada gaasi müügi ja gaasi põhivõrkude opereerimise omandilised suhted hiljemalt 2015.aastaks. Põlevkivisektoris liigutakse rafineerimistehaste laiendamise ja rajamise suunas, mille valmimisel on Eesti võimeline katma suure osa transpordisektori vajadustest kodumaisest põlevkivist toodetud kütusega. Tegeletud on ka uue kodumaiseid kütuseid kasutatava elektrijaama ehitamisega Auverre, mis valmib 2015. aastal.¹⁸⁷

Konkreetsete projektide arendamisel on tähtsustatud koostööd nii Balti riikide, Põhjamaade kui ka Rootsi. Taastuvenergia võimaluste maksimaalse ärakasutamise ning energiaallikate mitmekesistamise kontekstis on oluliseks peetud täiendavate ülekandeühenduste ehitamist nii Balti riikide, Põhjamaade kui ka Poolaga¹⁸⁸. Pikaajaline energiapoliitiline prioriteet Eesti energiajulgeolekus oli Eesti ja Soome vahelise teise merealuse kaabli EstLink-2 ehitamine, mis valmis 2014. aastal. Hetkel on tähtsustatud Leedu ja Poola vahelise elektriühenduse (*LitPol Link*) valmimist aastaks 2015 ning Leedu ja Rootsi vaheline merekaabel (*NordBalt*) ehitamist samuti aastaks 2015. Vastavasisulised

¹⁸⁵ Nt veel: Biomassi ja bioenergia kasutamise edendamise arengukava; Eesti energiasäästu sihtprogramm; Säästva arengu seadus jne.

¹⁸⁶ Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused 2010. <http://www.vm.ee/?q=node/9180> (20.02.2014)

¹⁸⁷ Ülevaade Eesti julgeolekupoliitika aluste (2010) elluviimisest, 2013. <http://www.vm.ee/?q=node/9180> (17.05.2014)

¹⁸⁸ Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused 2010. <http://www.vm.ee/?q=node/9180> (20.02.2014)

projektid on omandanud olulise koha Eesti elektrimajanduse arengukavas, mis seab eesmärgiks lisa võrguühenduste loomise.¹⁸⁹

2.2.2.2.2 Läti Valitsuse energiapoliitika

Läti energiapoliitika pikaajalised ja lühiajalised eesmärgid on sätestatud järgmistes dokumentides: „Läti pikaajaline energiasstrateegia aastani 2030“ (*Latvian energy long term strategy – 2030*), „Läti jätkusuutlik arengustrateegia aastani 2030“ (*Sustainable Developmend Strategy of Latvia until 2030 – competitive energy for society*), „Suunised energiaspektori arenguks aastatel 2007-2016“ (*Guidelines for Energy Sector Development for 2007-2016*) jne¹⁹⁰.

Läti energiajulgeolekualased eesmärgiks on seotud efektiivse ja paindliku integreerumisega regionaalsel ja Euroopa Liidu energiaturul¹⁹¹. Energiatarne kindlustamise aspekte on seega vaadeldud nii riiklikul, regionaalsel kui ka globaalsel tasandil. Mitmete turu-uuringute ja –analüüside alusel soovitakse suurendada energiaefektiivsust nt elamuehituses ning alitada uusi infrastruktuuri projekte. Püsivaks eesmärgiks on seatud ka taastuvate energiaallikate osakaalu suurendamine üleüldises energiatarbimises¹⁹².

Energiapoliitilistes otsustes tähtsustatakse Euroopa Liidu finantsilist toetust ning tähelepanu pööratakse Euroopa Liidu ja naaberriikide energiajulgeoleku alastele eesmärkidele. Soovitakse jätkata koostööd regionaalsete partneritega BEMIPi ja CEFi (*Connecting Europe facility*) raames, kus toetutakse solidaarsuse ja vastastikuse finantsilise toetuse printsiipidele, tasakaalustades rahvuslikke ja regionaalseid huvisid kõigile kasulike lahenduste saavutamiseks (nt riikliku gaasivarustuse ja –hoiustamise infrastruktuuride arendamine). Eesmärgiks on seatud ka Skandinaavia ja Balti riikide elektriturgude

¹⁸⁹ Eesti elektrimajanduse arengukava 2008-2018, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, <http://www.mkm.ee/public/ELMAK.pdf> (17.04.2014)

¹⁹⁰ Läti pikaajaline energiasstrateegia aastani 2030; *Competitive energy for society*. http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Latvian_energy_long_term_strategy.pdf (13.05.2014)

¹⁹¹ Läti pikaajaline energiasstrateegia aastani 2030; *Competitive energy for society*. http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Latvian_energy_long_term_strategy.pdf (13.05.2014)

¹⁹² Ministry of economy, Latvia, working areas, energy, <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30166> (27.03.2014)

integreerimine, efektiivse ja avatud gaasituru loomine, regionaalse LNG-terminali rajamine, gaasiühenduste loomist Leedu ja Poola ning Eesti ja Soome vahel. Olulisel kohal on ka maagaasi hoiustamise võimaluste arendamine ja toetuse saamine uutele baasprojektidele, nagu nt Visaginase tuumaelektrijaama ehitamine.¹⁹³

Oluline koht Läti energiasüsteemides on tulenevalt eelnevast ka regionaalsel lähenemisel, mistõttu pööratakse tähelepanu Baltikumi piirkondlikele väljakutsetele. Hoolimata väikestest riiklikest energiaturgudest Balti riikides, peetakse oluliseks asjaolu, et hästi planeeritud regionaalsed energiainfrastruktuurid, ajalooliselt arenenud koostöö kolme riigi vahel ning regionaalse suunitlusega projektid, on kõige paremad lahendused Balti riikide energiajulgeoleku kindlustamisel (seda nii poliitilised kui ka majanduslikus võtmes).¹⁹⁴ Läti Valitsus on seisukohal, et regionaalse energiaturu areng toetab energiapoliitika jätkusuutlikkust ning loob alused kindlale ja püsivale energiavarustusele. Geopoliitiliste riskide vähendamiseks on oluline pikaajalise regionaalse koostöö planeerimine ja varustuskindlust suurendavate projektide ühisfinantseerimine.¹⁹⁵

Läti energiasektori ja majanduse arengut on negatiivselt mõjutanud aga riigi sekkumine energiaturule, mis on kaasa toonud mitmeid vigu ning eesmärkideni mitte jõudmise. Energiapoliitikas napib neutraalsust (nt majanduslikult kasulike tehniliste lahenduste leidmisel taastatavate energiaallikate kasutamisel), langetatakse ebaadekvaatseid ja sobimatuid otsuseid energiasfääri arengus (nt riiklike subsideerimiste määramine) ning probleemiks on kujunenud hinnapoliitika läbipaistmatus¹⁹⁶. Läti energiapoliitika kannatab ka vähese järjepidevuse all ja on olnud mõjutatud päevapoliitilistest otsustest¹⁹⁷.

¹⁹³ Läti pikaajaline energiasüsteemide areng aastani 2030; *Competitive energy for society*. Lk 8-10.

http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Latvian_energy_long_term_strategy.pdf (13.05.2014)

¹⁹⁴ Ministry of economy, Latvia, working areas, energy, <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30166> (27.03.2014)

¹⁹⁵ Ministry of economy, Latvia, working areas, energy, <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30166> (27.03.2014)

¹⁹⁶ Läti pikaajaline energiasüsteemide areng aastani 2030; *Competitive energy for society*; lk 5-6.

http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Latvian_energy_long_term_strategy.pdf (13.05.2014)

¹⁹⁷ Sprüds, A. (2010) *Latvian Energy Policy: Towards a Sustainable And Transparent Energy Sector*, Soros Foundation. <http://liia.lv/en/publications/latvian-energy-policy-towards-a-sustainable-and-tr/> (15.03.2014)

2.2.2.2.3. Leedu Valitsuse energiapoliitika

Leedu energiapoliitilised eemärgid on kirja pandud „Rahvuslikus Energia Iseseivuse Strateegias“ (*National Energy Independence Strategy*)¹⁹⁸. Leedu energiasstrateegiat toetavad mitmed seadused elektrienergia kasutamise efektiivsuse tõstmiseks, maagaasi tarneküsimuste reguleerimisel ja näiteks taastuvate energiaallikate kasutuselevõtu osas¹⁹⁹. Leedu on senini ka Balti riikidest kõige edumeelsem, mis puudutab energiapoliitilisi institutsioonilisi arenguid – Leedul on olemas oma energiaminister, energiaministeerium, energia instituut jne.

Leedu energiasstrateegia defineerib peamised eesmärgid Leedu energiasektoris ning püstitab rahvuslikud sihid energiasectori arenguks. Rõhutakse kolmedimensioonilisele energiasectorile, mille moodustavad järgmised aspektid: energiatarnete kindlustamine, konkurentsivõime tõstmine ja energiasectori jätkusuutlikkuse kasvatamine. Eesmärgiks on kasvatada taastuvatest energiaallikatest elektri tootmist ning tähelepanu pööratakse ka tehnoloogiate uuendamisele, mis muudaks Leedu regionaalseks kauplemisskeskuseks energiasfääri moderniseerimisel.²⁰⁰

Oluliseks peetakse regionaalse Balti riikide energiaturu arengut ja integratsiooni Põhjamaade ja laiemalt Euroopa turgudega. Projektidena tõstetakse esile Leedu-Poola vahelise elektriühenduse (*LitPol Link-1*) rajamist 2015.aasta lõpuks ja projekti laiendust aastaks 2020 (*LitPol Link-2*) ning Leedu-Rootsi vahelise elektriühenduse väljaehitamist aastaks 2015 (*NordBalt*). Eesmärgiks on seatud sünkroniseeritud vastastikusel seoses olevad Eesti, Läti ja Leedu ülekandevõrkude sidumine Euroopa kontinentaalse elektrivõrguga. Gaasitarne võimaluste laiendamist nähakse Klaipeda LNG-terminali rajamises, maa-aluse gaasihoidla planeerimises ja Leedu-Poola vahelise gaasitoru

¹⁹⁸ International Energy Agency, *National Energy Independence Strategy, Lithuania*.

<http://www.iea.org/policiesandmeasures/pams/lithuania/name,44281,en.php> (22.04.2014)

¹⁹⁹ Leedu Energiaministeerium, *Tegevussuunised*, http://www.enmin.lt/en/activity/veiklos_kryptys/ (12.05.14)

²⁰⁰ International Energy Agency, *National Energy Independence Strategy, Lithuania*, lk 2-6.

<http://www.iea.org/policiesandmeasures/pams/lithuania/name,44281,en.php> (22.04.2014)

ehitamises.²⁰¹ Naftasektori arendamine on Leedu jaoks samuti olulisel kohal, mille kasu avaldub nii energiajulgeoleku tugevdamisel kui ka majanduskasvu tõstmisel (Butinge naftaterminali ehitamine tõi kasu Leedu majandusele ning samuti muutus naftasektor atraktiivseks välisinvestoritele).²⁰²

Kaugemad eesmärgiks on pandud paika aastaks 2020, kui Leedu energiasektor peaks saavutama täieliku iseseisvuse ja seda tänu järgmistele ettevõtmistele – elektritarbimine on kaetud uue Visaginase tuumaelektrijaama abil ning tootmist suurendatakse taastuvatest energiaallikatest; stabiilne ja mitmekesised gaasitarned on tagatud pärast kohaliku LNG-terminali rajamist Klaipedasse; nafta ja naftasaaduste impordi mitmekesistamine on seotud aga AB Klaipedos Nafta abil. Nimetatud projektide ja initsiatiivide läbikukkumist peetakse ohuks terve Baltikumi energiajulgeolekule.²⁰³

Leedu energiapoliitilises kontekstis on kõige olulisem roll olnud tuumaenergia. Iganlina tuumaelektrijaam sulgemisega lõppes Leedu tuumaenergiaperiood ja riik muutus elektrieksporrijast elektriimportijaks²⁰⁴ ning üle tuli vaadata energiapoliitika põhijooned. Struktuursed muudatused Leedu energiavarustuse küsimustes tõi kaasa uue tuumaelektrijaama ehitamise planeerimise²⁰⁵, millest sai riigi energiapoliitika üks peamisi eesmärke. Leedu valitsus kiitis 2012.aasta mais heaks lepinguprojekti, mille alusel hakkaks uues kavandatavas Visaginase tuumaelektrijaamast kuuluma 20% Hitachile, 38% Leedule, 22% Eestile ja 20% Lätile²⁰⁶ (projekti edasine areng tuleb vaatluse alla alljärgnevates peatükkides).

²⁰¹ International Energy Agency, *National Energy Independence Strategy, Lithuania*, lk 2-6.
<http://www.iea.org/policiesandmeasures/pams/lithuania/name,44281,en.php> (22.04.2014)

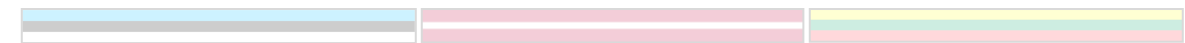
²⁰² Janeliunas, Tomas (2009): "Lithuanian energy strategy and its implications on regional cooperation." in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): *Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart*. Riga: Latvian Institute of international affairs; lk 190-192, 200. <http://www.janeliunas.lt/files/energy.pdf> (18.03.2014)

²⁰³ International Energy Agency, *National Energy Independence Strategy, Lithuania*, lk 2-6.
<http://www.iea.org/policiesandmeasures/pams/lithuania/name,44281,en.php> (22.04.2014)

²⁰⁴ Vaičiūnas, Ž. (2010) Leedu energiajulgeolek pärast Ignalina tuumaelektrijaama sulgemist, *Diplomaatia*, nr 80. <http://www.diplomaatia.ee/arhiiv/diplomaatia-nr-80-aprill-2010/> (10.02.2014)

²⁰⁵ Vaičiūnas, Ž. (2010) Leedu energiajulgeolek pärast Ignalina tuumaelektrijaama sulgemist, *Diplomaatia*, nr 80. <http://www.diplomaatia.ee/arhiiv/diplomaatia-nr-80-aprill-2010/> (10.02.2014)

²⁰⁶ Eestile hakkaks kuuluma 22 protsenti Visaginase tuumaelektrijaamast, *Postimees*, 09.5.2012
<http://www.e24.ee/835348/eestile-hakkaks-kuuluma-22-protsenti-visaginase-tuumaelektrijaamast/> (15.02.2014)

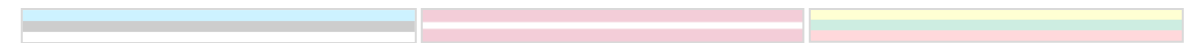
2.2.2.3. Balti riikide koostööprojektid ja –initsiatiivid

Tulenevalt Balti valitsuste ja parlamentide vahelisest koostööst ning riiklikest strateegilistest eesmärkidest, on aset leidnud mitmed Balti ministrite/valitsuste vahelised kohtumised ja foorumid. Samuti on Eesti, Läti ja Leedu algatanud mitmeid ühisprojekte regionaalse energiapoliitika kindlustamiseks. Energiapoliitika tõusmisest Balti riikide poliitikaagenda oluliseks osaks näitavad ka konkreetsete valitsustevahelised lepingud energeetikavaldkonnas (millest oli juttu juba ka Balti Assamblee tegevuse raames). Senised edukad näited Balti riikide praktilisest regionaalsest koostööst on aga näiteks elektriühendused EstLink-1 ja EstLink-2 ning Leedu ja Läti vaheliste maagaasiühenduste täiustamine. Eesti, Läti ja Leedu koostööprojektid ja –initsiatiivid omavadki kahedimensioonilist iseloomu – toimuvad valitsustevahelised kohtumised ning seejärel jõutakse konkreetsete projektide elluviimiseni.

2.2.2.3.1. Balti riikide valitsustevahelised kohtumised

Organisatoorne töö Balti riikide koostööorganisatsioonides ning Euroopa Liidu suunav roll, on olnud soodustavaks faktoriks mitmete Eesti, Läti ja Leedu ministrite vaheliste kohtumiste ning diskussioonide põhiste foorumite toimumiseks, kus on arutluse alla tulnud energiapoliitika seotud küsimused. Kohtumiste teemad ja tihedus on varieerunud ning olnud omavahelises seoses ühisprojektide planeerimise ja strateegiate väljatöötamisega. Kohtumiste teemad on ulatunud tuumaelektrienergia vajalikkusest kuni Läänemere regiooni energiaalase koostöö tähtsusele.

Energiapoliitikaalaste teemade käsitlemine ja analüüs on Balti riikide institutsionaalses raamistikus näidanud tõusu- ja langustrende. Intensiivsem kohtumiste raamistik oli Eesti, Läti ja Leedu riigijuhtide vahel 90ndate aastate alguses, kui tegeldi Balti riikide integreeritud energiapoliitikaalase tegevuse koordineerimise ja ühtse energiapoliitika väljatöötamisega. Teatav kohtumiste aktiivsus tuli esile ka pärast 2005. aastat, mil Venemaal alustati Nord Stream projekti maismaaosa ehitamist. Balti riigijuhtide arutelud

keskendusid projekti keskkonnakaitseliste ja energiajulgeolekut puudutavatele mõjudele. Pärast seda jätkusid kohtumised ja diskussioonid uue Baltikumi energiasstrateegia koostamise eesmärgil ning taastuvate energiaallikate kasutamisele võtu mitmekesistamiseks (vt Balti Assamblee tegevuse osa).

Regulaarselt peetavad Balti energiaturu foorumeid kolmes Balti riigis annavad turuosalistele võimaluse jagada ja analüüsida oma vaateid viimastest energiapoliitilistest arengutest Eestis, Lätis ja Leedus. Foorumite korralduslik pool on seotud Balti Assamblee ja Balti Ministrite Nõukogu tegevusega. Arutluse all on järgnevad teemad – barjäärid energiaturul, võimalikud tulevikus esilekerkivad väljakutsed ja lahendused, Euroopa Liidu integreeritud elektrituru loomine, Nord Pool Spoti edasised sammud Balti riikides ning näiteks kliendikaitse küsimused avatud energiaturgudel.²⁰⁷

Balti ministrite vaheliste kohtumiste esinemise intensiivsuses ja selle mõju Eesti, Läti ja Leedu koostööle on näidanud siiski ka tõusvat trendi Baltikumi regionaalse koostöö tugevdamise soovi suunal. Energiajulgeolekualased teemad on tihti tõusetunud päevakorda koos majandusküsimuste arutamisega. Aastast 2005 on Balti riigijuhtide vahelised kohtumised leidnud aset mitmete energeetikaalaste projektide arendamisvajaduse alusel. Päevakorras on olnud uue tuumaelektrijaama rajamine (2005, 2006, 2007)²⁰⁸, Balti mere regiooni koostöö tähtsus (2009), energiainfrastruktuuri projektide olulisus Rootsi ja Poolaga (2009)²⁰⁹, ühisprojektide loomise vajadus energiajaamade osas (2010)²¹⁰, energiajulgeoleku keskuse rajamine Leetu (2010)²¹¹, elektriühendused Põhjamaade ja Poolaga (2011)²¹² jne. Kohtumiste raames annavad Eesti, Läti ja Leedu riigijuhid

²⁰⁷ *Baltic Energy Market Profile. 2013 September. By ERRA, ECA, PUC and NCC; lk 28.*

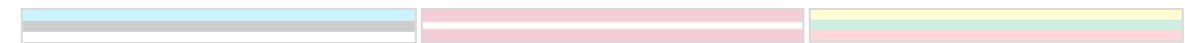
²⁰⁸ *Vt alljärgnevad osa, tuumaelektrijaama projekti lahkarvamuste kohta.*

²⁰⁹ *Lithuania and Latvia agreed to continue strengthening the cooperation with Nordic countries. <http://eurodialogue.eu/osce/Lithuania-And-Latvia-Agreed-To-Continue-Strengthening-The-Cooperation-With-Nordic-Countries> (26.04.2014)*

²¹⁰ *European Dialogue, In Estonia, Lithuania's foreign minister discussed ways to strengthen regional cooperation. <http://eurodialogue.eu/energy-security/In-Estonia-Lithuania-Foreign-Minister-Discussed-Ways-To-Strengthen-Regional-Cooperation> (26.04.2014)*

²¹¹ *NATO Energy Security, Centre of Excellence, Lithuania, <http://www.enseccoe.org/en/about-us/centre-of-excellence.html> (15.01.2014)*

²¹² *Vt Balti Assamblee tegevust ja Balti riikide valitsuste energiapoliitikaid puudutavaid osasid.*

ülevaateid seniste energeetilise tegevuse edukusest ja kitsaskohtadest, mis näitab energiajulgeolekut kui valdkonda, milles Balti riikidel on mõistlik koostööd teha.

Kohtumiste ja ümarlaudade tulemusena kujunevad seega vahetud eesmärgid Balti ühtsuse rõhutamiseks oma ühises vastutuses ja vastastikusel usalduses. Eduka valitsustevahelise koostöö näidetena saab tuua mitmeid energiajulgeolekualaseid lepinguid. 2008.aastal sõlmiti Läti ja Leedu vahel näiteks kokkulepe, mille alusel naftareserve ja saaduseid saab säilitada mõlema riigi territooriumil²¹³. Initsiatiivi algatajaks oli Läti valitsus, mis tulenes vajadusest täita Euroopa Komisjoni direktiiv säilitada 90ne päeva naftavaru avariilukorra tarbeks (Lätil ei olnud vastavaid vahendeid ja võimekust ning Leedu oli valmis aitama).

Baltikumi elektrituru süsteemioperaatorid on allkirjastanud ka näiteks memorandumid, mis on seotud ülekandevõrkude planeerimisega, opereerimisega ja turu modelleerimisega. Elering, AST ja Litgrid näitasid üles initsiatiivi potentsiaalsete pikaajaliste koostööprojektide algatamiseks elektrituru modelleerimises, mis põhineb BALMOREL'i turumudelil. 2013. Aastal sõlmiti leping ülekandevõimsuste arvutamiseks piiriüleste liinide puhul ning töövõime jaotusreeglite paikapanevaks kolmandate osapooltega.²¹⁴

Mitmete oluliste energiapoliitiliste dokumentide vastuvõtmine on kajastatud ka Balti Assamblee tegevuse raames eelnevates peatükkides.

2.2.2.3.2. Balti regiooni infrastruktuuriprojektid

Balti riigid näevad ühe energiajulgeolekualase koostöövõimalusena ühiste infrastruktuuriprojektide elluviimist. Tegemist on ettevõtmistega, mille algatajateks on olnud Eesti, Läti ja/või Leedu ning mille rahastamisel on oma osa mänginud ka Euroopa Liit ja teised välisinvestorid. Ühiste infrastruktuuriprojektide eesmärk on eelkõige

²¹³ The Ministry of Economy of Republic of Lithuania. News release, 7.December 2008.
<http://www.ukmin.lt/lt/documentai/ziniasklaidai/detail.php?ID=23919> (12.01.2014)

²¹⁴ Baltic Energy Market Profile. 2013 September. By ERRA, ECA, PUC and NCC; lk 28.

finantsiline (jagada kulutusi) ning seotus juba olemasoleva energiaühenduste võrgustiku näol, mille moderniseerimine on kasulik kõigile Balti regiooni liikmetele.

Eesti ja Läti initsiatiivina on alustatud kolmanda Eesti-Läti elektriliini ehituse planeerimist (330kV). Uue elektriühenduse ehituseks sõlmiti koostöömemorandum 2012. aastal²¹⁵. Mainitud projekti eesmärgiks on likvideerida nõ pudelikael Eesti-Läti piiril ning plaan loodetakse täita aastaks 2020²¹⁶. Kasvatades ülekandevõimsusi Eesti ja Läti vahel kindlustatakse efektiivne ja odav elektrivõrk Balti riikide tarbijatele, kuna kolmas elektriliin kasvatab ohutust terve Baltikumi elektriülekanne süsteemile²¹⁷. Elektriliini ehitusega tagatakse ka stabiilne ja kindel ülekandekoridor Baltikumi ja Põhjamaade elektrisüsteemide vahel suurendades ühtlasi elektrituru likviidsust. Projekti edasine areng on otseselt seotud ka elektrituru arenguga Lätis ja Leedus, mis eeldab ühtsete turureeglite paikapanekut.

Elektriühenduste rajamine Eesti-Soome piiril on seotud kahe alalisvooluühenduse projekti planeerimisega. EstLink-1 on esimene Eesti ja Soome vaheline alalisvooluühendus, mille võimsuseks on 350 MW. Projekt algatati 2005.aastal ning lõpetati 2006.aastal Balti ja Soome energiaettevõtete ühisalgatusel²¹⁸. Merekaablit haldas 2013. aasta lõpuni AS Nordic Energy Link, mille omanikeks on Eesti Energia, Latvenergo, Lietuvos Energija, Pohjolan Voima ja Helsingin Energia. Eesti ja Soome põhivõrguettevõtjate Eleringi ja Fingridi omandisse läks EstLink-1 2013. aasta 30. detsembril.²¹⁹ Elektrituru arenguga tekkis vajadus täiendavate ühendusvõimsuste järele ning 2008. aastal võeti planeerimisse teise Eesti ja Soome vahelise ülekandevõimsuse rajamine²²⁰. 2014. aasta alguses valminud EstLink-2 projekt tagab Baltikumi regioonile tugeva ühenduse Põhjamaade elektrisüsteemiga ning

²¹⁵ Hankewitz, Gert D. Eesti ja Läti sõlmisid uue elektriühenduse ehitamiseks koostöömemorandumi. E24. 02.03.2012. <http://e24.postimees.ee/758002/eesti-ja-lati-solmisid-uu-elektrihenduse-ehitamiseks-koostoomemorandumi> (14.03.2014)

²¹⁶ Alliksaar, Kaisa (2013), Ühe elektribörsi anatoomia. Diplomaatia, veebruar 2013. <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/uhe-elektiborsi-anatoomia/> (04.03.2014)

²¹⁷ Baltic Energy Market Profile. 2013 September. By ERRA, ECA, PUC and NCC; lk 17.

²¹⁸ Elering, EstLink-1. <http://elering.ee/estlink-1/> (12.03.2014)

²¹⁹ EstLink-2 kodulehekül. EstLink-1 vs EstLink-2. <http://estlink2.elering.ee/estlink-1-vs-estlink-2/> (12.03.2014)

²²⁰ EstLink-2 teabeleht. Elering. http://estlink2.elering.ee/public/Dokumendid/EL2_teabeleht_A4_est.pdf (12.03.2014)

efektiivselt toimiva elektrituru²²¹. Viimase algatuse puhul on tegemist Balti riikide initsiatiiviga eduka EstLink-1 projekti edasiarendusse.

Balti riikide ühishuvide projektiks on ka näiteks Kurzeme Ringi rajamine (*Kurzemes Ring*), mille esimese etapiga alustati 2009. aastal²²². Kurzeme regiooni asub Läti läänepoolses osas piirnedes Läänemere ja Riia lahega. Energiajulgeolekualases plaanis on Kurzeme Ringi projekt seotud 330kV-se elektriühendustee rajamisega Kurzeme regioonis, mis tõstab elektritarne kindlust Läti Ventspils'i piirkonna jaoks²²³. Projekti elluviimine kindlustaks elektriülekannete stabiilsuse ka Leedu ja Rootsi vahele rajatavalt NordBalt ühenduselt. Kurzeme Ringi rajamine looks ühtlasi ka olukorra, kus ei teki nõ elektriühenduse pudelikaela Läti ja Leedu vahel. Projekt loodetakse lõpetada aastaks 2018²²⁴.

Balti riikide eduka ühisprojekti näiteks on ka Läti ja Leedu vaheliste maagaasiühenduste täiustamine. Projektiga alustati 2009. aastal ning selle eesmärgiks oli täiustada Läti ja Leedu vahelisi maagaasi ühendusi, kindlustada regiooni gaasivarustust ja Balti riikide maagaasisüsteemide tihedamat omavaheline sidumine. Projekti finantseerimine toimus Balti riikide ja Euroopa Liidu struktuurfondide ühistegevusel. Leedu-Läti toruühenduse läbilaskevõime suurendamine lõpetati 2013. Aastal.²²⁵

Eesti, Läti ja Leedu ühishuvina²²⁶ saab vaadelda ka Inčuklans'i maagaasihoidla rekonstruktrueerimist, mille üks etapp läbiti seoses Läti ja Leedu vaheliste

²²¹ EstLink-2 kodulehekülj. *EstLink-1 vs EstLink-2*. <http://estlink2.elering.ee/estlink-1-vs-estlink-2/> (12.03.2014)

²²² *Reconstruction and Development plan*. Latvian Transmission System Operator. http://www.ast.lv/eng/par_ast/transmission_network/reconstructions_and_development_plans (04.01.2014)

²²³ *Baltic Energy Market Profile*. 2013 September. By ERRA, ECA, PUC and NCC; lk 17.

²²⁴ *The Kurzeme Ring*. Latvijas elektriskie tīkli AS. http://www.let.latvenergo.lv/portal/page/portal/english/LET/LET/about_network/KURZEME_RING/ (14.02.2014)

²²⁵ *Joint Risk Assessment of Security of Gas Supply of Estonia, Latvia, Lithuania*, 2012, lk 37-38.

²²⁶ *Teadu on ka asjaolu, et Leedu soovib rajada oma maa-aluse gaasihoidla Syderiaisse, mis peaks kavade kohaselt valmima aastal 2018. Projekti aitab rahastada Euroopa Liit. Allikas: Ministry of Energy of the Republic of Lithuania. Syderiai Underground gas storage.* http://www.enmin.lt/en/activity/veiklos_kryptys/strateginiai_projektai/syderiai.php?clear_cache=Y (25.04.2014)

maagaasiühenduste uuendamisega²²⁷. Maa-aluse gaasihoidla rajamise on teinud võimalikuks Läti geoloogiline eripära – nimelt on hoidla rajatud soolaladestustesse. Hoidla näol on tegemist ainsa funktsioneeriva maagaasihoidlaga Balti riikides, mis kindlustab regionaalse gaasivarustuse Läti, Eesti, Loode-Venemaa ja Leedu klientidele, sest madalatel tarbimisperioodidel varutakse gaas hoidlasse, et tagada varustuskindlus ka suurema tarbimisega perioodidel²²⁸. Maagaasi tarbimine regioonis näitab aga kasvavat trendi, mistõttu on vajalik uute ühisinvesteeringute planeerimine. Ukraina sündmuste taustal võib täheldada Balti riikide poolse huvi intensiivistumist arutada taaskord maagaasihoidlate arendamisega seonduvaid küsimusi²²⁹.

2.2.3. Euroopa Liidu roll Balti energiajulgeolekualase koostöö suunamisel

Euroopa Liidu roll Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi koostöö suunamisel on toetav ja intensiivistav. Kujunenud on positiivne sõltuvussuhe, kus vastastikku kasulik suhe toimib omavahelise koostöö raames, mille tulemuseks on kõikidele osapooltele tulutoov energiapoliitiline areng. Euroopa Liidu eesmärgiks on luua ühtne energiaturg, millesse on kaasatud kõik liikmesriigid, et vältida energiasaarte moodustumist liidu piirides. Balti riikide jaoks tähendab Euroopa Liidu liikmesriiklik staatus, aga energiajulgeolekualase kindlustunde süvendamist. Pärast Eesti, Läti ja Leedu liitumist ELiga võib täheldada intensiivistunud koostööd Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi ning Euroopa Liidu kui julgeolekukogukonna kontekstis, kelle üheks tegevusvaldkonnaks on energiajulgeoleku kindlustamine.

Euroopa Liidu ühtse energiapoliitika regionaalne lähenemine annab hea võimaluse Balti riikidele oma energiajulgeolekualase kindluse tugevdamisel ning liidu ühtse energiapoliitika lõppeesmärkideni jõudmiseks. Balti riikidele on seatud eesmärgiks jõuda

²²⁷ BalticExport, *Project for enhancing capacity of gas connection between Latvia and Lithuania successfully implemented*. <http://balticexport.com/?lang=en&article=nosledzies-latvijas-un-lietuvass-dabaszegesz-starpsavienojuma-kapacitates-paaugstinassanas-projekts> (02.03.2014)

²²⁸ Latvijas Gāze veebilehekül: <http://www.lg.lv/?id=194&lang=eng> (03.02.2014)

²²⁹ Kond, Ragnar. *Eesti ja Läti püüavad koos tõhustada energiajulgeolekut*. ERR. 25.04.2014. <http://uudised.err.ee/v/eesti/fafd664a-9dc5-4e04-b372-d2ae47e63248> (25.04.2014)

energiajulgeoleku kindlustamiseni läbi majandusliku integratsiooni – luues uusi partnerlussuhteid regioonis ning integreerides oma energiaturud Euroopaga²³⁰. Piiratud suurusega turud nõuavadki regionaalset koostööd, et muuta investeerimisvajadus majanduslikult atraktiivseks nii erainvestoritele kui ka Euroopa Liidule (eelkõige tehnoloogiline ja finantsiline toetus). Regiooni eesmärgid on suuremas osas saavutatavad Euroopa Liidu struktuurfondide toetusel, mitte aga nendest sõltumisel²³¹. Koostöö Euroopa Liiduga on seega pikaajaliste eesmärkide osas võtmeküsimuseks, et arendada energiajulgeolekualast koostööd ka Balti regioonis. Lühema aja eesmärgid on setud Balti riikide endi turgude arengutega.

Euroopa Liidu roll Balti regiooni energiajulgeolekualase koostöö suunamisel ja edendamisel on neljatasandiline. Ühelt poolt on Eestil, Lätil ja Leedul kohustus ELi liikmesriikidena järgida Euroopa Liidu seadusandlust – ettekirjutisi ja teisi direktiive – mis on energiajulgeolekualases kontekstis suunatud nt ühtse ja avatud energiaturu loomisele. Euroopa Liidu suunav roll Balti riikide energiajulgeolekualase koostöö edendamisel peitub ka neutraalsete diskussioonifoorumite loomises, kus on võimalus arutada erinevaid energiajulgeolekualaseid küsimusi, ennetades samal ajal energiapoliitika ühekülgst²³². Euroopa Liidu poolne finantsiline toetus aitab regionaalsetel partneritel jõuda kokkulepeteni ning konkreetsete energiajulgeolekualaste projektide elluviimiseni. Euroopa Liit lähtub ka põhimõttest, et toetatakse neid regionaalseid koostööprojekte, mille osas on regionaalsed partnerid juba omavahelisele kokkuleppele jõudnud²³³.

²³⁰ Carstei, Mihaela. 2012. *Baltic Energy Security: Building a European Energy Future*. Atlantic Council, Washington DC, United States. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=144162> (17.03.2014)

²³¹ Carstei, Mihaela. 2012. *Baltic Energy Security: Building a European Energy Future*. Atlantic Council, Washington DC, United States. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=144162> (17.03.2014)

²³² Maigre, Merle; 2010; *Energy Security Concerns of the Baltic States. Analysis*. International Centre for Defence Studies, lk 6-7. http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf (15.02.2014)

²³³ Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States*. Universitat Pompeu Fabra, Barcelone; lk 17.

Seega saab välja tuua Euroopa Liidu neljatasandilise tegevuse Balti regionaalse energiapoliitika kompleksi energiapoliitika arendamisel:

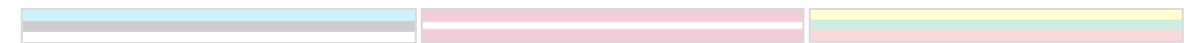
- 1) Euroopa Liidu seadusandlus on loodud järgimiseks;
- 2) neutraalse foorumi loomine diskussioonideks;
- 3) finantsiline toetus projektidele ja initsiatiividele;
- 4) regionaalsete partnerite omavaheliste kokkulepeteni jõudmise soodustamine (kokkulepped on aluseks finantsilise toetuse saamisel).

Neljatasandiline Euroopa Liidu suunav tegevus leiab oma rakenduse Balti riikide regionaalse energiapoliitika kompleksi energiapoliitika soodustamisel läbi järgmiste teemade: Euroopa Liidu energiapoliitika mõju, Balti regionaalse piirkonna Euroopaga ühendamise projekt (BEMIP), ELi ja Venemaa energiadialoog ning Balti riikide roll Euroopa Liidu eesistujatena.

Viimase kahe tegevusmotiivi alus Balti regionaalse energiapoliitikaalase koostöö soodustamisel avaldub Euroopa Liidu rollis olla läbirääkijaks mitme delikaatsete Venemaa ja Balti regiooni puudutavate energiapoliitiliste teemade osas (ELi-Venemaa energiadialoog) ning Balti riikide võimaluses tõsta regionaalse tähtsustega energiapoliitikaalase küsimused laiemal tasandil aruteludesse (EL eesistuja roll).

2.2.3.1. Euroopa Liidu energiapoliitika

Euroopa Liidu energeetikaalane regulatsioon puudutab mitmeid energiapoliitilisi pakette, mis omavad suurt mõju Balti regiooni energiapoliitikaalale. ELi regulatsioonid ja suunised on eelkõige toetava iseloomuga Eesti, Läti ja Leedu energiapoliitikaalase koostöö edendamisel, kuna nende järgimine on Euroopa Liidu liikmesriikidele kohustuslik. Samuti on toetavaks ELi poolne tegevus energiapoliitikaalaste päevakajalisustamisel ning vastavate energiapoliitikaalaste diskussioonküsimuste algatamine. Balti regiooni kontekstis

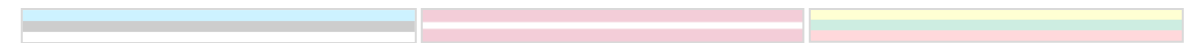
olulisim Euroopa Liidu energiapoliitiline regulatsioon on kolmas energiapakett (*the Gas and Electricity Directives of the third package for an internal EU gas and electricity market*), millel on otsene mõju Balti regionaalse energiakoostöö intensiivistamisel. Tähtsat osa mängib ka Euroopa Liidu kliima- ja energiapakett (*The 2020 Climate and Energy package*; tuntud ka kui 20-20-20 eesmärkidena; „20-20-20 targets“), mille roll on kaalukas eelkõige laiemate energiapoliitiliste eesmärkideni jõudmisel. Energiapakette täiendavad mitmed energiapoliitilised ettepanekud ja direktiivid – nt „Euroopa majanduse elavdamise energeetikava“, „Strateegia säästva, konkurentsivõimelise ja turvalise energia tagamiseks“ jne.

2007. aastal esitas Euroopa Komisjon Nõukogule ja Euroopa Parlamendile eelnõudest koosneva paketi, mida hakati kutsuma Euroopa Liidu kolmandaks energiapaketiks ning mis jõustus 2009.aastal. Komisjoni olulisemateks ettepanekuteks on tarne- ja toomistevõime omandiline eraldamine põhivõrguettevõtetest, liikmesriikide tururegulaatorite ja põhivõrguettevõtjate koostöö tõhustamine, uue energeetikasektorit reguleerivate asutuste (tururegulaatorite) koostööameti loomine Euroopa Liidu agentuurina, piiriülese energiakaubanduse arendamine ning kontrolli kehtestamine kolmandatest riikidest pärineva kapitali osaluse üle EL põhivõrguettevõtetes²³⁴. Euroopa Liidu kliimapakett on seotud 2007. aasta märtsis Euroopa Ülemkogu poolt vastu võetud Euroopa Liidu Energiapoliitika tegevuskavaga – seotud on eesmärgid energia efektiivsuse, taastuvenergiaallikate ja biokütuste kasutamise, sealhulgas süsinikdioksiidi kogumise ja ladestumise kohta aastaks 2020²³⁵.

Euroopa Liidu kolmas energiapakett elektri- ja gaasituruga, on tugevaks stiimuliks Balti regionaalse koostöö suunamisel. Ühine siseturg tähendab seda, et kõik Euroopa Liidu liikmed omavad liikmesriikidest naabermaadega võrguühendusi, mille kaudu on võimalik

²³⁴ Eesti energiamajanduse riiklik arengukava aastani 2020, Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium; lk 13. <http://www.mkm.ee/public/ELMAK.pdf> (19.03.2014)

²³⁵ Eesti energiamajanduse riiklik arengukava aastani 2020, Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium; lk 13. <http://www.mkm.ee/public/ELMAK.pdf> (19.03.2014)

osta ja müüa elektrienergiat ja maagaasi ühistel alustel Euroopa Liidu territooriumil²³⁶. Ühtse energiaturu loomiseks tuleb reformida liikmesriikide elektri- ja gaasiturge, mille suunalised projektid on ühendavaks faktoriks Balti regiooni koostöö intensiivistamisel. Lähtuvalt EL-i kolmandast energiapaketi on liikmesriigid võtnud kohustuse kujundada ka ühtse energiaturu reeglid. Turureeglite ühtsustamise aspekt on seega samuti Balti regioonis energiapoliitiliste diskussioonide algatamise aluseks ning koostööraamistiku kujundamiseks. Liikmesriikide vaheliste energia infrastruktuuride loomist rõhutab ka ELi teine strateegiline energiaülevaade ning Balti koostöö regionaalsust soodustab ka asjaolu, et EL-s jagunevad energiaturud 7-ks regiooniks,²³⁷ millest ühe moodustavad Balti riigid.

Euroopa Liidu regulatsioonid ja direktiivid on muutnud ka Eesti, Läti ja Leedu senist energiapoliitilist mõtlemist, strateegiaid ja eesmärgi. Balti riikidel on tulnud astuda mitmeid poliitilisi ja majanduslikke samme, mis on toonud kaasa muutusi energiabilansis ja vähendanud varem energiajulgeolekut taganud aspekte. Eesti energiapoliitikat puudutavad näiteks põlevkivienergiatoomisega seotud muudatused ehk siis fossiilsete kütuste kasutamisele seadud uued tingimused – kas lõpetada nende kasutamine tulenevalt negatiivsest mõjust keskkonnale või võtta kasutusele uued finantsiliselt kulukad tehnoloogilised lahendused²³⁸. Leedu energiapoliitikale on kõige ilmsemaks mõjuks aga tuumaenergiatootmisega seotud muutused, mis tähendasid Iganalina tuumaelektrijaama sulgemist. Pikemas perspektiivis on Euroopa Liidu seadused ja regulatsioonid aga Balti energiajulgeolekut tugevdavad.

2.2.3.2. Balti regionaalse piirkonna Euroopaga ühendamise projekt - BEMIP

BEMIP on Euroopa Liidu üks olulisemaid regionaalpoliitika saavutusi, mis on leidnud kiire tunnustuse kõikide partnerite poolt. Euroopa Komisjoni algatusel 2009. aastal Eesti, Läti,

²³⁶ Kukke, Moonika (2011), *Energiaturukorraldus. Kirjastus Äripäev*, lk 11.

²³⁷ Euroopa Komisjon, 2.strateegiline energiaülevaade, http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008_11_ser2_en.htm (27.04.2014)

²³⁸ Eestile: Priigiladirektiiv, leeliseline koldetuhk (1999), tähtaeg oli 2009. Suurte põletusseadmete direktiiv (2001), tolmipõlemiskatlad, tähtaeg 2016. 2004.aastal valminud uued keevkihtkatlad on aga juba vähendanud oluliselt keskkonnamõjusid.

Leedu, Soome, Rootsi, Taani, Norra, Poola ja Saksamaa peaministrite ning Euroopa Komisjoni presidendi Barroso poolt allkirjastatud tegevusplaani nimetati Balti regionaalse piirkonna Euroopaga ühendamise projektiks (*BEMIP – Baltic Energy Market Interconnection Plan*)²³⁹. Tegemist on ühega kuuest prioriteetsest Euroopa Liidu infrastruktuuri projektist, mis kuulub Euroopa Liidu energiasolidaarsuse plaani alla (*EU Energy Security and Solidarity Plan*)²⁴⁰.

Projekti eesmärgiks on Läänemere piirkonnas ühise elektrituru toimimiseks vajalike uute ühenduste selekteerimine, turureeglite harmoniseerimine ja energiaturgude integreerimine²⁴¹. Läänemere strateegia on oma olemuselt regiooni spetsiifiline ning püüab leida lahendusi kitsaskohtadele, mis takistavad piirkonnas energiasolidaarsuse arengut²⁴². Euroopa Liidu toetusel ühendatakse Balti regioonis mitmed strateegiad ja plaanid, mille eesmärgiks on regionaalse koostöö fokuseerimine ja tulemustele orienteerimine. Vastavalt BEMIP tegevusplaanile on eesmärkide saavutamise nimel lepitud kokku neljas arenguetapis, mis tagavad energiaturu reeglite harmoniseerumise ja ühise regionaalse turupiirkonna loomise.²⁴³

BEMIPi laiemaks eesmärgiks on Balti regiooni ELi ühtse turuga ühendamine, mistõttu kuuluvad selle raamistikku mitmed Balti riikide energiasolidaarsuse alased koostööprojektid²⁴⁴. BEMIPi infrastruktuuriprojektidele on seatud ajalised piirangud ning plaan ise kestab aastani 2015²⁴⁵.

²³⁹ Elering'i koduleheküljel. Balti regionaalse piirkonna Euroopaga ühendamise projekt. <http://elering.ee/bemip/> (09.11.2013)

²⁴⁰ European Commission, *Baltic Energy Market Interconnection Plan, BEMIP* http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm (16.10.2013)

²⁴¹ *Energy infrastructure priorities for 2020 and beyond - A Blueprint for an integrated European energy network*, 2010, Euroopa Komisjon, Brüssel

²⁴² Bengtsson, R. (2012) *The EU Strategy for the Baltic Sea Region: Golden or missed opportunity?* Kogumikust: *Eesti Välispoliitika Aastaraamat 2011*, koostaja: Andres Kasekamp, Eesti Välispoliitika Instituut, Tallinn, lk 14.

²⁴³ European Commission, *Baltic Energy Market Interconnection Plan, BEMIP* http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm (16.10.2013)

²⁴⁴ Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States*. Universitat Pompeu Fabra, Barcelone; lk 19.

²⁴⁵ Ikla, J. ja Frosch, T. (2012) *Recent development in the Estonian energy market*, Norcous, Tallinn, *The European Energy Handbook 2012*; lk 118.

BEMIPi kuuluvad projektid on järgmised:

- 1) Poola-Leedu (GIPL) vahelise gaasiühenduse loomine, et suurendada Balti riikide maagaasi varustuskindlust;
- 2) Eesti-Soome (Balticconnector) vaheline gaasiühendus (loomine samadel põhjustel);
- 3) LNG-terminali ehitamine Soome või Eestisse;
- 4) ehitada ja/või uuendada maagaasi hoiustamise võimalusi Lätis ja Leedus;
- 5) elektriühenduste loomine Eesti ja Soome vahel (EstLink-1 ja EstLink-2);
- 6) elektriühenduse loomine Leedu ja Poola vahel (LitPol Link-1, LitPol Link-2);
- 7) elektriühenduse loomine Leedu ja Rootsi vahel (NordBalt ehk SwedLit);
- 8) moderniseerida elektrivõrgustikke;
- 9) integreerida Balti riigid Nord Pool Spot AS-i, suurimasse elektri kauplemisskeskusesse (*trading hub*) Euroopas, dereguleerides seeläbi ka Balti elektriturge;
- 10) Visaginase tuumaelektrijaama ehitamise planeerimine²⁴⁶.

BEMIPi tegevuskavva kuuluvad mitmed Baltikumi elektri- ja gaasiturgu reguleerivad projektid, millesse on ühiselt kaasatud kõik kolm riiki. Projektide areng on valdavalt ettepanekute või projekteerimise faasis. Elektrituru projektidest on seni edukaimad kahe Eesti ja Soome vahelise elektriühenduse ehitamised, mis said valmis aastatel 2006 ja 2014. Samuti on Balti riikidesse laienenud Põhjamaade elektribörs Nord Pool Spot – alustatud on elektriturgude avamist ning turureeglite ühtlustamist. Euroopa Liidu poolt rahastatavad Leedu-Poola (algus 2008²⁴⁷) ja Leedu-Rootsi (algus 2010²⁴⁸) vahelised elektriühendused on

²⁴⁶ Janeliunas, Tomas (2009): “Lithuanian energy strategy and its implications on regional cooperation.” in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): *Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart*. Riga: Latvian Institute of international affairs. <http://www.janeliunas.lt/files/energy.pdf> (18.03.2014)

²⁴⁷ LitPol Link. About the project. <http://www.litpol-link.com/en/about-litpol-link/> (15.05.2015)

²⁴⁸ LitGrid. About NordBalt. <http://www.litgrid.eu/index.php?act=js/nordbalt&item=136> (16.04.2014)

hetkel ehitusjärgus ning peaksid valmis saada 2015. aastal²⁴⁹. Samuti on BEMIPi raames planeeritud moderniseerida juba olemasolevaid elektrivõrgustikke Balti regioonis.

BEMIPi roll Baltikumi gaasituru reguleerimisel hõlmab uusi gaasitorusid Leedu ja Poola ning Eesti ja Soome vahel, Baltikumi siseste gaasivõrkude/maagaasi hoiustamise arendamist ning regionaalse LNG-terminali rajamist Soome lahte²⁵⁰. Leedu ja Poola vahelise gaasiühenduse projektiga alustati aastal 2012²⁵¹ ning ehitamise lõppdaatumiks on määratud aasta 2018²⁵². Teised gaasiturgu puudutavad regionaalsed koostööprojektid on hetkel jäänud aga regionaalsete partnerite lahkarmuste küüsi (LNG-terminali ehitamine ning Eesti-Soome vahelise gaasiühenduse rajamine, mis on ELi toetuse osas omavahelises seoses). Samuti on probleemne Visaginas tuumaelektrijaama ehituse projekt, mille osas ei suuda Eesti, Läti ja Leedu hetkel rakendada ühiseid koostöömotiive.

Euroopa Liidu toetav roll Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi energiajulgeolekualase koostöö soodustamisel on suurel määral seotud finantsilise toetuse andmisega mitmetele infrastruktuuriprojektidele ja initsiatiividele. Valdav osa Baltikumi energiaprojektidest on alguse saanud seega Euroopa Liidu initsiatiivil, kuid leidub ka neid algatusi, mille juures on Eesti, Läti ja Leedu ise koostöösoovi näidanud (nende juures peatuti eelnevates peatükkides). Näidetena on siinjuures kõnekad elektriühenduste loomised Eesti ja Soome vahel. Suur osa Balti riikide vahelisi koostööprojekte on siiski alguse saanud BEMIP-i raames ja peaksid jõudma eduka teostuseni Euroopa Liidu finantsilise toetuse alusel. Regionaalsed Balti piirkonna energiajulgeolekualased infrastruktuuri projektid, nii riikide oma initsiatiivil kui ka ELi toetusel, on omavahel aga

²⁴⁹ European Commission, *Baltic Energy Market Interconnection Plan, Final report, 2009*, http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm (21.02.2014)

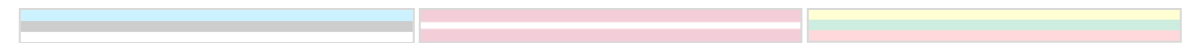
The Baltic Course, Construction of electricity bridge NordBalt between Lithuania and Sweden started, <http://www.baltic-course.com/eng/energy/?doc=90381> (12.05.2014)

ABB, *The world's longest HVDC Light cable, NordBalt HVDC Light connection, Sweden-Lithuania*, [http://www05.abb.com/global/scot/scot245.nsf/veritydisplay/8b682feba2f4e10ec1257937003e299f/\\$file/Project%20NordBalt%20-%20300%20kV%20HVDC%20Light%20subm.pdf](http://www05.abb.com/global/scot/scot245.nsf/veritydisplay/8b682feba2f4e10ec1257937003e299f/$file/Project%20NordBalt%20-%20300%20kV%20HVDC%20Light%20subm.pdf) (14.05.2014)

²⁵⁰ *Baltic Energy Market Interconnection Plan, 5th progress report, june 2012 – july 2013; lk 5.*

²⁵¹ *Natural Gas Europe. Poland and Lithuania to Link Gas Grids for 2018*, <http://www.naturalgaseurope.com/poland-and-lithuania-to-link-gas-grids-for-2018-4853> (09.03.2014)

²⁵² *Amber Grid, The gas interconnection Poland-Lithuania (GIPL)*; <http://www.ambergrid.lt/en/transmission-system/dvelopment-of-the-transmission-system/the-gas-interconnection-Poland-Lithuania> (17.05.2014)

tugevalt seotud, mistõttu omavad nad regiooni energiajulgeolekualase koostöö suunal kõik soodustavat mõju.

Euroopa Liidu teine toetav roll Balti regionaalse energiajulgeolekualase koostöö soodustamisel on seotud faktiga, et EL finantseerib neid koostööalgatusi, mille osas on regionaalsed koostööpartnerid juba omavahelise kokkuleppe saavutanud. Nii Visaginase tuumajaama ehitamine Leetu kui ka LNG-terminali rajamine Balti regiooni (ja sellega otseselt seotud Balticconnector ehitamine) on siinkohal projektid, mille areng on peatunud seoses osapoolte erimeelsuste ning lahkarvamustega. Euroopa Liit mängib sealjuures aga ühendavat rolli projektide edasise edukuse ning Eesti, Läti ja Leedu energiapoliitilise koostöö edendamisel. Nimetatud kahe projekti arengud tulevad vaatluse alla järgnevates peatükkides.

2.2.3.3. Euroopa Liidu ja Venemaa energiadialoog

Euroopa Liidu ja Venemaa energiadialoog on Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku kompleksi seisukohalt oluline, kuna aitab kaasa Eesti, Läti ja Leedu energiasõltuvuse alusel kujunenud ohutunnetuse vähendamisele. ELi roll on olla läbirääkijaks probleemikat tõstatavates küsimustes, mis puudutavad Venemaa ja Balti regiooni vahelisi energiapoliitilisi suhteid.

Energiasõltuvus Venemaa energiatarnetest loob energiajulgeolekualase ebakindlustunde ka Euroopa Liidu enda jaoks. Venemaal kui energiatarnijal on oluline roll Euroopa regionaalsel turul ja seega ka regionaalses energiajulgeolekus. ELi ja Venemaa vahelised probleemid energiasuhetes on seotud nii majanduslike, keskkonnakaitseliste kui ka poliitiliste aspektidega. Majanduslikud näitajad on seotud vastastikuse sõltuvusega, keskkonnakaitselised jälle nt vanade ja uute tuumaelektrijaamade regulatsioonidega ning poliitilised Venemaa poolsete pikaajaliste lepete sõlmimise tendentsiga. Kaldumine kõrvale turumajanduslikust praktikast ning kujunenud monopoolne energiatarnija positsioon annab Venemaale domineeriva staatuse, millest kujuneb oht liidu regionaalsele

energiajulgeolekule²⁵³. Euroopa Liidu jaoks on murettekitavaks faktoriks ka aspekt, et Venemaal ei pruugi lähitulevikus olla piisavalt ressursse, et tagada ELi energianõudlus ning Venemaa energiaühenduste moderniseerimine toimub lünklike finantseeringute alusel. Tulenevalt eelnevast võib järeldada, et Euroopa Liidu kui terviku ja Balti regiooni energiajulgeolekualane ohutunnetus Venemaa suunal lähtub sarnastelt alustelt.

Euroopa Liidu ja Venemaa energiaalane dialoog algas 2000. aasta sügisel, kui Pariisis toimunud ELi ja Venemaa tippkohtumisel lepidi kokku energeetikaalase strateegilise partnerluse loomine²⁵⁴. Euroopa Liidu eesmärgiks on keskenduda partnerlussuhete loomisele ja hoidmisele, mis tagaks energiajulgeolekulise kindlustunde nii liidu kui ka Balti regiooni jaoks. ELil on näiteks märkimisväärne osa läbirääkimiste juhtimisel Venemaa ja Valgevenega, mis puudutab legaalselt raamistikku Balti riikide elektrivõrkude opereerimisel²⁵⁵. Antud vallas võib pidada oluliseks edasisammuks õiguslikult mittesiduva kokkuleppeni „Euroopa Liidu ja Venemaa vaheline energiakoostöö 2050“ („*Roadmap EU-Russia Energy Cooperation 2050*“) jõudmist, mis sõlmiti 2013. aasta märtsis²⁵⁶.

Olulise Balti regionaalset koostööd soodustava näitena on aga ka Ukraina sündmuste ja Euroopa Liidu tegevuse pöördvõrdeline seos. Sündmused Ukrainas omavad otsest mõju ka Balti riikide energiajulgeolekule, kuna Venemaa rünnak Ukraina vastu muutis Euroopa Liidu vastutulelikumaks Läänemere energiaprojektide rahastamisel. Balticconnectori projektile on Euroopa Komisjon lubanud anda vähemalt 75 % ulatuses toetust ning lubatakse suurendada ka LNG-terminali rajamiseks antavat toetust, mis esialgsete plaanide kohaselt oli sümboolse 5 %lise toetuse juures²⁵⁷. Samuti on Ukraina sündmuste valguses

²⁵³ *New perspectives on European governance: energy security, policy instruments and integration dynamics. Political Perspectives 2012, Vol 6 (1), lk 43.* http://www.politicalperspectives.org.uk/wp-content/uploads/PP_intro2.pdf (20.03.2014)

²⁵⁴ *European Commission, EU-Russia Energy Relations.* http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/russia/russia_en.htm (15.02.2014)

²⁵⁵ *Baltic Energy Market Interconnection Plan, 5th progress report, june 2012 – july 2013.*

²⁵⁶ *Baltic Energy Market Interconnection Plan, 5th progress report, june 2012 – july 2013.*

²⁵⁷ *Reimer, Andres; Inselberg, Kadri. Gaasiprojektid takerduvad Eesti ja Soome eri huvidesse. Postimees, 24.04.2014.* <http://uudised.ee/go/58677-36/> (24.04.2014)

kasvanud Balti riikide enda initsiatiiv energiajulgeolekualaste teemade arutamisel ja koostööprojektides ühise keele leidmisel (nt maagaasihoidlate rajamisega seonduv).

2.2.3.4. Balti riigid Euroopa Liidu eesistujatena

2013. aasta teisel poolel oli Leedu Euroopa Liidu eesistujariik, kellel asus ajutiselt vastutus Euroopa Liidu Nõukogu töö korraldamise eest – juhatada koosolekuid kõikidel tasanditel ja koordineerida nõukogu erinevaid tegevusvaldkondi²⁵⁸. Leedu seadis oma eesmärgiks parandada Balti riikide energiajulgeolekut edendades koostööd teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega²⁵⁹. Läti on Euroopa Liidu eesistujaks 2015. aasta esimesel poolaastal ning Eesti 2018. aasta esimesel poolaastal.

Seoses Leedu suurenenud energiasõltuvusmääraga Venemaa energiatarnetest, pööras Leedu senisest enam tähelepanu Balti regiooni energiajulgeoleku kindlustamisele. Dokumendis „Focus Europe“ on välja toodud Leedu poolt püstitatud eesmärgid oma eesistumise ajaks. Üheks eesmärgiks sai Euroopa Liidu energiajulgeoleku parandamine ühtse Euroopa siseturu loomise läbi 2014. aastaks (kuhu on integreeritud kõik Euroopa Liidu liikmesriigid). Töötati ka eesmärgi suunas, et aastaks 2015 ei oleks Euroopa Liidus enam ühelgi liikmesriigil energiasaare staatust, mille tarbeks tuli tagant õhutada mitmeid infrastruktuuriprojekte.²⁶⁰

Leedu initsiatiivil töötati esmajärjekorras järgnevate projektidega²⁶¹:

- 1) Leedu-Poola vahelise gaasitoru rajamine (vajalikkus seisneb ligipääsus Poola LNG-terminalile);
- 2) moderniseerida, laiendada ja restruktrueerida omandisuhteid Inčukalnsi maa-aluse gaasihoidla ja Eestisse viiva torujuhtme puhul;

²⁵⁸ Euroopa Liidu Nõukogu, <http://www.consilium.europa.eu/council?lang=et> (24.04.2014)

²⁵⁹ Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States*. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona; lk 15.

²⁶⁰ Lithuanian Presidency, 2013. *Focus Europe – Future Lithuanian Presidency of the Council of the European Union*. <http://www.eu2013.lt/en/> (04.05.2014)

²⁶¹ Bryza, Matthew J; Tuohy, Emmet C. 2013. *Connecting the Baltic States to Europe's Gas Market*. Tallinn: International Centre for Defence Studies, lk 5.

3) Balti regiooni LNG-terminali ehitamine.

Eesti peamiseks huviks seoses Euroopa Liidu energiapoliitikaga on tõsta kohalike energiaallikate olulisust, pöörata rohkem tähelepanu energiainfrastruktuuride rahastamise küsimustele (nt, et lisaks turupõhistele instrumentidele oleks olemas ka otsesed toetusmehhanismid), tagada energiavõrkude väljaarendamine ka EL perifeersetes piirkondades ning reguleerida selgemalt kolmandatest riikidest tuleva elektriimpordi temaatikat²⁶². Läti seisukohalt on oluline partnerlussuhete tugevdamine ning Euroopa idapartnerluse arendamine²⁶³. Mitmed eesmärgid on olulised Balti energiajulgeolekualase koostöö arendamisel, mistõttu on nende rõhutamine Euroopa Liidu energiapoliitilises agendas ainult Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolekut toetavaks faktoriks.

2.3. Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku mudeli muutus

Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku mudeli muutuse aluseks on Eesti, Läti ja Leedu erinevad energiaprofiilid, tulenevalt millest on muutuv energiasõltuvussuhte tajumine riigiti ning kujunenud ohutunnetuse määr. Kompleksi koostöö intensiivsust pärsivad ka mitmed valitsustevahelised lahkarvamused, millest hetkel kõnekamateks on kujunenud Visaginase tuumaelektrijaama ehitamise projekt ning LNG-terminali ehitamine ja sellega otseses seoses oleva Balticconnector torujuhtme rajamine. Erineval tasemel on ka näiteks Eesti, Läti ja Leedu elektri- ja gaasiturgude avamine ning turureeglite ühtlustamine. Viimane faktor on siiski minimaalse mõjuga Baltikumi energiajulgeolekualase koostöö aeglustamisel.

²⁶² Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Euroopa Liidu eesistumine. <http://www.mkm.ee/el-eesistumised-ja-eesi-prioriteedid/> (14.05.2014)

Eesti Vabariigi Valitsus, Eesti eesistumine 2018, <http://valitsus.ee/et/riigikantselei/euroopa-liit/euroopa-liidu-eesistumine> (14.05.2014)

²⁶³ Latvia's presidency of the Council of the European Union; Ministry of Finance of the Republic of Latvia; <http://www.eiro.lv/en/media/media-kit/latvia-s-presidency-of-the-council-of-the-european-union> (12.03.2014)

Latvia's priorities for EU presidency to be defined by early 2014, *The Baltic Course*; http://www.baltic-course.com/eng/baltic_states/?doc=75510 (12.03.2014)

2.3.1. Balti riikide energiaprofiilide alusel kujunev energiasõltuvuse dünaamika

Energiasõltuvuse maatriksi kujunemisel on Eesti, Läti ja Leedu jaoks olulised järgmised faktorid: energiakaubanduse tasakaal, kodumaiste energiaressursside saadavus ja võimalused energiavarustuse mitmekesistamiseks²⁶⁴. Nimetatud faktorite muutus riiklikus energiaprofiilis kujundab ümber varasemalt tekkinud energiasõltuvussuhete raamistiku ja selle alusel kujunenud energiajulgeolekualase ohutunnetuse. Rolli mängivad eelkõige kodumaiste energiaallikate mitmekesistamine ning uute tarneallikate leidmine.

Energiasõltuvuse dünaamilisuse esiletõus Balti regioonis on seotud kahe tasandiga, kus ühe poole moodustab kujunenud negatiivne sõltuvussuhe ja teise poole positiivne sõltuvussuhe. Negatiivse ja positiivse energiasõltuvussuhte varieeruvus tulenevad riiklike energiaprofiilide muutusest, Venemaa poliitiliste mõjuhoobade vähenemisega Balti regioonis ning uute toimijate ilmnemisega regionaalse energiajulgeolekualase koostöö kontekstis. Kahe sõltuvussuhte koostoime kujundavadki Eesti, Läti ja Leedu jaoks erineva ohutunnetuse määra.

Pärast taasiseseisvumist 1990/1991. aastal puudusid Balti riikidel ühendusteed teiste riikidega peale Venemaa²⁶⁵, mistõttu oli nii Eesti, Läti kui ka Leedu energiasõltuvus monopoolsest energiatarnijast märkimisväärne. Eurostati andmetel oli energiasõltuvuse määr Eestis 45%, Lätis 90% ja Leedus 70%²⁶⁶. Energiasõltuvuse vaatlemine maagaasi osas andis kolme Balti riigi jaoks sõltuvuse määraks 100%. 1990ndatel aastatel oli päevakorras ka Venemaa suurenev mõju Balti riikide siseriiklikus energiasektoris, kuna Venemaa riiklik firma Gazprom ostis suuri osasid regiooni riiklikes energiaettevõtetes. Taolisele tegevusele

²⁶⁴ Maigre, Merle; 2010; *Energy Security Concerns of the Baltic States. Analysis. International Centre for Defence Studies*. http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf (15.02.2014)

²⁶⁵ Elletson, Dr H. 2006, *Baltic Independence and Russian Foreign Energy Policy. Report of Global Market Briefings Series on Russian foreign energy policy*.

²⁶⁶ Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States. Universitat Pompeu Fabra, Barcelone; lk 11. Eurostat – Your key to European statistics; European Commission; Estonia; Latvia; Lithuania*. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (07.02.2014)

Eesti, Läti ja Leedu peamiste infrastruktuuride juures vastati poliitikute ja meedia poolt murelikult, vihjates liigsele sõltuvusele Venemaast ja ohule nende iseseisvusele²⁶⁷.

Euroopa Liiduga liitumisel 2004. aastal oli eesti vähendanud oma sõltuvust energiaimportist 25-30%ni²⁶⁸. Eesti energiaalane sõltuvus Venemaast oli väike juba 1990ndatel aastatel, kuna kasutusel olid mitmed kohalikud energiaressursid – põlevkivi, puit ja turvas. Gaasi import on samuti olnud väiksem kui kolmandik esmasest energiatarbimisest, mistõttu on Eesti energiasõltuvuse määra vähenemine igati põhjendatud ja prognoositav. Läti vähendas oma energiaalast sõltuvust Venemaast 60-70%ni, mis sai võimalikuks tänu üleüldisele energianõudluse vähenemisele, kohalike ressursside kasutuselevõtmise ning energiaefektiivsuse tõstmisega²⁶⁹. 2004. aastaks oli Leedu suutnud vähendada oma energiaalast sõltuvust Venemaast 40-50%ni, mis tulenes sellest, et Leedu toetus Ignalinase tuumaelektrijaamale²⁷⁰. Seoses Euroopa Liidu liikmeks saamisega tihenes ka Balti riikide ja liidu vaheline energiajulgeolekualane koostöö. Sammud energiaturgude liberaliseerimise suunal hakkasid vähendama Gazpromi poliitilisi mõjuhoobasid Balti riiklikes energiaettevõtetes.

Praeguseks on Eesti vähendanud oma energiasõltuvust imporditud energiaressursside osas 11%-ni²⁷¹, olles juba ka 1990ndatel aastatel ja 2004. aastal kõige vähem sõltuv Venemaa energiaressurssidest. Läti hetke energiasõltuvuse määr jääb 60% juurde, mis jätab riigi siiski üheks sõltuvaimaks riigiks Euroopa Liidu liikmesriikide hulgas. Põhjuseks on asjaolu, et Läti ei ole suutnud piisaval määral mitmekesistada oma energiavarustuse võimalusi ehk leida teisi varustajaid peale Venemaa²⁷² ning riigi gaasitarbimine on

²⁶⁷ Elletson, Dr H. 2006, *Baltic Independence and Russian Foreign Energy Policy. Report of Global Market Briefings Series on Russian foreign energy policy.*

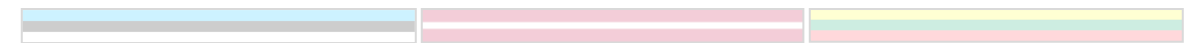
²⁶⁸ Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona; lk 12.*

²⁶⁹ Spruds, A. 2009. *Latvia's Energy Strategy: Between Structural entrapments and policy choices.* in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): *Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart.* Riga: Latvian Institute of international affairs; lk 226.

²⁷⁰ Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona; lk 12.*

²⁷¹ Parts, Juhan. 2013. *Speech by Minister Juhan Parts at the International Oil Shale Symposium.* Tallinn. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. <http://www.mkm.ee/en> (01.02.2014)

²⁷² Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona; lk 20.*

jätakuvalt suur²⁷³. Leedu lootis pärast tarnehäireid 2006. aastal vähendada oma sõltuvust kuni 50%-ni, kuid seoses Ignalina tuumaelektrijaama sulgemisega on aga Leedu sõltuvusmäär taas suurenenud märkimisväärselt 80%ni²⁷⁴.

Energiasõltuvuse dünaamika avaldub muutuste trendis, mis kujuneb mitmete faktorite alusel. Riigiti on toimunud muutused energiasõltuvuses Venemaa monopolsetest energiatarnetest. Taasiseseisvumisjärgselt oli nii Eestis (45%), Lätis (90%) kui ka Leedus (70%) energiasõltuvus üsna suur ning võrdselt tajuti energiajulgeolekualast ohtu Venemaa poolt. Praeguseks on Eesti energiasõltuvusmäär 11%, mistõttu tajub ta ohtu oma julgeolekule väiksemana kui näiteks Leedu, kelle hetke sõltuvusemäär on jõudnud 80%-ni. Läti energiasõltuvus on võrreldes 90ndate aastate algusega vähenenud, kuid endiselt märkimisväärselt suur ning jääb 60% juurde. Energiasõltuvussuhte vähenemisele on kaasa aidanud kodumaiste energiaressursside tähtsustamine (Eesti) ning nt taastuvate energiaallikate suurenev kasutamine (Läti). Samuti on avanenud uued võimalused energiavarustuse mitmekesistamiseks – nt uued elektriühendused Soomega (tegemist on faktoriga, mis aitab kaasa terve Balti regiooni sõltuvussuhte vähendamisele). Vähenema on hakanud ka Venemaa energiapoliitilise mõju faktor Balti regioonis, mille aluseks on olnud energiaturgude liberaliseerimise protsess. Kehtivad aga veel Venemaa pikaajalised tarnelepingud, mis on siduvaks faktoriks nt Läti ja Leedu jaoks (jällegi näitaja, mille alusel on kahe nimetatud riiki ohutunnetus suurem kui nt Eesti oma).

Tulenevalt eelnevast on muutunud on Eesti, Läti ja Leedu ohutunnetuslik tajus, mis loob aluse ka muutustele energiajulgeolekualases koostöös – ehk siis ohutunnetus ei ole enam niivõrd määravaks faktoriks energeetilise koostöö edendamisel. Positiivse sõltuvussuhte suurenemine, mille aluseks on aga koostöösidemete tugevnemine Euroopa Liidu ja Balti riikide vahel, on aga energiajulgeolekualast koostööd hoopis soodustama hakanud, mistõttu on regionaalse koostöö alused jäänud püsima.

²⁷³ Spruds, A. 2009. *Latvia's Energy Strategy: Between Structural entrapments and policy choices*. in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): *Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart*. Riga: Latvian Institute of international affairs.

²⁷⁴ Weyers, Jasper T. 2013. *Energy security of the Baltic States*. Universitat Pompeu Fabra, Barcelone; lk 15.

2.3.2. Baltikumi valitsustevahelised lahkavamused

Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolekualase koostöö proovikiviks on saanud mitmed suuremahulised projektid, mis kindlustavad strateegiliselt Baltikumi energiajulgeoleku. Koostööprojektide aluseks on ühised investeeringud nii Balti riikide kui ka Euroopa Liidu poolt. Projektide praktiline elluviimine seisab silmitsi aga mitmete lahkavamuste ilmnemisega Balti riikide valitsuste vahel, mistõttu esineb projektide arengutes nii langus- kui ka tõusuperioode. Peamised projektid, mis on langenud lahkavamuste meelevalda on Visaginase tuumaelektrijaama ehitamine ning LNG-terminali ja Balticconnector torujuhtme rajamine.

Poliitilisi tülisusi Balti riikide vahel on tekitanud ka elektriühendustee loomine näiteks Rootsi. Tülisus Läti ja Leedu valitsuste vahel seisnes selles, et mõlemad riigid tähtsustasid ühendustee loomist Rootsi ning soovisid olla kaabli ühenduslüliks. Rootsi vastas aga omapoolse tingimusega, et Läti ja Leedu peavad leidma enne omavahel ühise keele, kui projekti arengutega edasi minnakse.²⁷⁵ Eesti, Läti ja Leedu peaministrite vahelisel kohtumisel 2009.aasta aprillis leiti aga konsensus ning merealune kaabel otsustati rajada Leedu ja Rootsi vahel (algus 2010).

Mõningad vastuolud on valitsustevahelises suhtluses ilmnenu ka nt elektriturgu puudutavates küsimustes. Mitmel korral on Eesti näiteks näidanud välja pahameelt, et riigi tarbija peab maksma elektri eest kõrgemat hinda, kui Läti ja Leedu, sest viimased ei järgi elektri vabaturu reegleid ning ähvardanud Läti piirile elektripiirangute seadmisega²⁷⁶. Energiaturgude avamine ja turureeglite ühtlustamine hetkel olulist mõju Balti regionaalse energiajulgeolekualase koostöö pärssimisele siiski ei oma, sest sõnavõttud on olnud pigem retoorilist laadi.

²⁷⁵ Janeliunas, Tomas (2009): "Lithuanian energy strategy and its implications on regional cooperation." in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): *Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart*. Riga: Latvian Institute of international affairs; lk 219. <http://www.janeliunas.lt/files/energy.pdf> (18.03.2014)

²⁷⁶ Simson, Priit. Balti ühtsusest: jugobalidid ja kadakaviikingid. *Eesti Päevaleht*. 21.01.2014.

2.3.2.1. Visaginase tuumaelektrijaam

Initsiatiiv uue tuumaelektrijaama ehitamiseks Leetu pärast Ignalina sulgemist, tuli Balti riikide ja Poola valitsustelt. Peaeestvõtjaks võib pidada Leedut, kes teadvustas, et riigi energeetilise sõltumatuse säilitamiseks ning enda ja teiste Balti riikide ning ka Poola energiavajaduste katmiseks, on tuumaenergia tootmist vaja Leedus jätkata (vt Leedu valitsuse energiapoliitilisi tegevusplaane). 2006. aasta alguses leppisid Balti riigid koos oma partneritega kokku uue tuumaelektrijaama ehitamise kavades. Sama aasta lõpuks valmis Balti riikide energiaettevõtete – Lietuvos Energija, Latvenergo ja Eesti Energia – eestvedamisel uue tuumaelektrijaama rajamise võimalikkuse uuring. Tulemuseks oli otsus, et projektiga hakatakse tegelema, samuti anti projektile hinnang ja tegevusjuhised tulenevalt majanduslikest, tehnilistest, keskkonna ja seaduslikest vaatepunktidest.²⁷⁷

2008. aastal kirjutasid Eesti, Läti, Leedu ja Poola majandusministrid alla ühiskommünikeele, mis kinnitas edasist koostööd uue tuumaelektrijaama ehitamiseks Leetu²⁷⁸. Uue tuumaelektrijaama projektiga hakkasid nüüd seonduma ka mitmed poleemikat tekitavad aspektid. Pärast Poola soovi projektiga liituda, tekkis mõningasi tagasilööke Läti ja Eesti valitsuste poolt, kes nägid Leedu ja Poola vahelistes mitteametlikes läbirääkimistes ohtu senisele projekti arengule ning kartsid suurte muutuste lisandumist esialgses projekti kavasse²⁷⁹. Eesti valitsus soovis hoolikalt läbi kaaluda Poola kaasamise positiivsed ja negatiivsed küljed. Kasulikuks peeti asjaolu, et Poola kaasamisega vähenevad investeerimiskulud ning suudetakse paremini silma peal hoida Leedu-Poola vaheliste elektriühenduste rajamisel, mis toetavad ühtlasi ka Eesti energiajulgeolekut²⁸⁰. Kardeti aga uusi ja ettearvamatuid takistusi, sest suurenes projekti liikmeskonna arv.

²⁷⁷ World Nuclear Association, *Nuclear Power in Lithuania*, <http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-G-N/Lithuania/> (12.04.2014)

²⁷⁸ *Communique of the Ministers of Economy of Lithuania, Latvia, Estonia and Poland. 4 February 2008, Vilnius.* http://www.ukmin.lt/lt/veiklos_kryptys/energetica/informacija/doc/Communique_2008.PDF (17.10.2014)

²⁷⁹ Janeliunas, Tomas (2009): "Lithuanian energy strategy and its implications on regional cooperation." in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): *Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart*. Riga: Latvian Institute of international affairs. <http://www.janeliunas.lt/files/energy.pdf> (18.03.2014)

²⁸⁰ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Estonia. *Estonian Economy, Volume 10, No. 11, November 2006, lk 5.* http://web-static.vm.ee/static/failid/147/economy_Nov2006.pdf (07.05.2014)

Olukord pingestas suhteid Poola ja Balti riikide vahel, mistõttu kulgesid läbirääkimised aastatel 2006-2008 vaevaliselt.

Teatava läbimurde Leedu uue tuumajaama rajamise plaanidesse tõid 2009. aastal Leedu uue presidendi ja valituse poolt tehtud sammud elektrituru arendamiseks ning tuumajaama rajamiseks. Otsustati tellida tuumaprojekti arengu- ja rahastamise analüüs ning kaasata projekti strateegiline investor, kellele müüakse vähemalt 51 % suurune osalus.²⁸¹ 2010. aastal loodi töögrupid, mis toetasid valitsuste tegevust Visaginase projekti edukaks lõpetamiseks. Balti riigid kinnitasid taaskord oma potentsiaalset huvi ja riiklike energia ja elektriettevõtete kaasamist projekti.²⁸² Projekti edasises kulgemises oli peamine lahkarvamuste tekitaja nt tuumajäätmete ladestamise asukoha küsimus.

Projekt sai tagasilöögi aga mittesiduva referendumi näol, mis toimus 2012. aastal Leedus. Referendum andis uue tuumajaama rajamiseks negatiivse tulemuse, pärast mida on koostöö mõtteid tõrjuma hakanud ka teised regionaalsed partnerid. Näiteks on Eesti avaldanud mõtteid tuumajaama rajamise majanduslikust mittemõttekusest²⁸³. Leedu otsustas aga tuumajaama ehitamise plaanidega edasi minna hoolimata avaliku arvamuse negatiivsest hoiakust²⁸⁴.

Hetkel on tuumajaama rajamise plaanid endiselt lahtised²⁸⁵. Visaginase tuumaelektrijaama projekt on regionaalse tähtsusega projekt, mille edasine edukus sõltub regionaalsete partnerite omavahelistest läbirääkimistest, hinnangust projekti majanduslikule edukusele ja

²⁸¹ Maigre, Merle (2010) *Balti energia ja julgeolek. Praeguseid energiapoliitilisi otsuseid tuntakse alles ülejäärmiste valimiste ajal. Diplomaatia, aprill*; <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/balti-energia-ja-julgeolek/> (12.02.2014)

²⁸² *Baltic Energy Market Interconnection Plan, 5th progress report, june 2012 – july 2013.*

²⁸³ Simson, Priit. *Balti ühtsusest: jugobaldid ja kadakaviikingid. Eesti Päevaleht.* 21.01.2014.

²⁸⁴ Adomaitis, Nerijus. *Lithuania parliament approves nuclear deal.* 21.06.2012. *Reuters.* <http://www.reuters.com/article/2012/06/21/lithuania-energy-idUSL5E8HLBX620120621> (19.04.2014)

²⁸⁵ BNS, *Lithuanian party agreement gives support to Visaginas N-plant project.* The Lithuanian Tribune. 29.03.2014. <http://www.lithuaniantribune.com/65984/lithuanian-party-agreement-gives-support-to-visaginas-n-plant-project-201465984/> (20.05.2014)

Petras, Vaida. *Sekmokas: Lithuania postpones signing Visaginas NPP concession agreement.* The Baltic Course, 26.06.2012. <http://www.baltic-course.com/eng/energy/?doc=59240> (20.05.2014)

väärtusele ning strateegilistest otsustest seoses Balti riikide elektrisüsteemide sünkroniseerimisel Euroopa Liiduga. Tuumaelektrijaama projekti edukus või ebaedu näitab suuresti, kas tegelik koostöö ja ühine energiaturg on Balti mere regioonis võimalik. Tegemist on poliitilise ja ärilise konsensuse leidmisega, kus märkimisväärne osa on ka Euroopa Liidu suunaval tegevusel. Üldine Euroopa Komisjoni hinnang on, et Visaginase tuumaelektrijaama projekt täidab EURATOMi lepingu eesmärgi ning soodustab energiavarustust Balti regioonis ning Eesti, Läti ja Leedu integreerimist Euroopa energiaturule²⁸⁶.

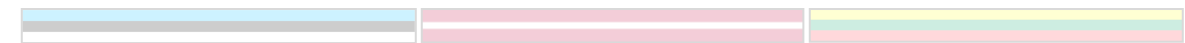
2.3.2.1.1. Kaliningradi²⁸⁷ tuumaelektrijaam

Visaginase tuumaelektrijaama projekti arengutele on negatiivselt mõjunud ka Venemaa projekt ehitada tuumaelektrijaam Kaliningradi. Kaliningradi regiooni erilisus seisneb tema asukohas – Venemaast eraldatud saarena Leedu ja Poola naabruses – ning Venemaa energiapoliitilises käitumises piirkonna hõivamisel (nt sõltumine Venemaa otsusest, kas piirkond integreeritakse mandri-Euroopa sünkroonilistesse või asünkroonilistesse operatsioonidesse). Tuumajaama ehitamisel on otsene konkureeriv mõju Visaginase projektile. Ühelt poolt on Kaliningradi projekt ühendavaks faktoriks Balti riikide regionaalse koostöö intensiivistamisel, kuna projekti elluviimine suurendaks Balti regiooni sõltuvust Venemaas veelgi, mille vältimine oleks Eesti, Läti ja Leedu ühiseks huviks. Mõlema tuumajaama rajamisega seotud ebamäärasused ei lase aga hetkeolukorda reaalselt hinnata. Kaliningradi tuumaelektrijaam ehitamine seaks kahtluse alla Visaginase tuumaelektrijaama ehitamise finantsilise otstarbekuse, mis raskendab olukorra normaliseerumist veelgi.

Venemaa riigifirma Rosatom on Kaliningradi tuumaelektrijaama planeerinud rajada Niemani linna lähedale. Rajatav Baltiyskaya tuumaelektrijaam on mõeldud elektri

²⁸⁶ *Baltic Energy Market Interconnection Plan, 5th progress report, june 2012 – july 2013.*

²⁸⁷ *Tegemist on tuumaelektrijaamaga, mis omab erinevates kontekstides eri nime. Kasutusel on variandid: Kaliningradi. Baltiyskaya ja Balti tuumaelektrijaam.*

eksportimiseks Lääne-Euroopasse ja Balti riikidesse (projektiga alustati 2009. aastal²⁸⁸). Venemaa poolsete juba tehtud suurte investeeringute kõrval eeltöösse ja ehitusse, võib aga öelda, et Kaliningradis ei ole hetkel vajalikku infrastruktuuri, et elektrit eksportida ning viibivad ka Venemaa sammud sõlmimaks lepinguid potentsiaalsete klientidega.²⁸⁹ Informatsioon plaani edukusest, edasilükkamisest või peatamisest on puudulik. Plaani revideerimine viitab mitmetele tehnoloogilistele puudustele seoses reaktorite ehitamisega. Probleemid ilmnevad ehitusel, projekti finantseerimisega, energia müümise ja transpordiga Euroopa Liidu turgudele ning Euroopa Liidu energiapoliitikaga sobivusega. 2013.aasta suvel peatati ehitus aga ajutiselt, et projekti restruktureerida.²⁹⁰

2.3.2.2. Baltikumi LNG-terminal ja Balticconnector

Kolme Balti riiki ja Soomet teenindav äriselt tasuv LNG-terminal kindlustaks aastaringse mitmete tarneallikatega gaasivarustuse, mis omakorda on möödapääsmatu eeldus likviidses kauplemiskeskuses tekkeks. Selline tarneallikate mitmekesistamine kärbiks osaliselt ka Gazpromi monopolse käitumise tiibu. Eesti ja Soome vahelise gaasiühenduse rajamine on samuti seotud regiooni tarnekindluse suurendamisega. Kaks nimetatud gaasiprojekti on omavahelises seoses nii finantsilise toetuse kui ka majandusliku otstarbekuse poolest. Hetke olukord on aga patiseisus, kuna kolm Balti riiki on asunud otsima Euroopa Liidu toetust rajamaks omaenese LNG-terminali.

Regionaalse LNG taasgaasistamise terminali ehitamise vajalikkust on kinnitanud nii Eesti, Läti kui ka Leedu valitsused ning selles nähakse peamist võimalust maagaasi impordi mitmekesistamisel seni ainsast tarnijast sõltuvates Balti riikides ja Soomes. Terminali rajamist toetavad mitmed uuringud ning asjaolu, et Gazprom on nõus vähendama maagaasi

²⁸⁸ *Russia to build Kaliningrad nuclear plant. United Press International. 29.09.2009.*
http://www.upi.com/Science_News/Resource-Wars/2009/09/29/Russia-to-build-Kaliningrad-nuclear-plant/UPI-96641254255230/ (24.04.2014)

²⁸⁹ Malmlof, Tomas. 2011. *Nordic-Baltic Security in the 21st Century: The Regional Agenda and the Global Role. Baltic Energy Markets: The Case of electricity*; lk 32. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?ord633=grp1&ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=132980> (12.05.2014)

²⁹⁰ *Baltic Energy Market Interconnection Plan, 5th progress report, june 2012 – july 2013. Lk 8-9.*

hinda partneritele, kellel on gaasitarne lepingud mitme eksportijaga.²⁹¹ Euroopa Komisjoni hinnangul suudaks Baltikumi turg tagada majanduslikult tasuva LNG-terminali toimimise ning väärrib ELi poolset toetust²⁹². Balticconnectori projekt algatati koostöös Eesti ja Soome maagaasi ettevõtjate poolt 2004. aastal²⁹³ ning näeb ette Eesti ja Soome vahelise merealuse gaasitoru rajamist, mis ühendab regiooni gaasivõrgustiku, suurendades seeläbi gaasi tarnekindlust. Nimetatud gaasitoru võimaldaks ka Läti gaasihoidlatele ühenduse Euroopa Liiduga, sest Eestis ühendatakse Balticconnector juba olemasolevate maagaasi ülekandevõrkudega Lätist.

Regionaalse LNG-terminali rajamine Balti regiooni ning Eesti-Soome vahelise gaasitoru ehitamine on omavahelises seoses. Rahvusvahelise nõustamisfirma Booz hinnangul on otstarbekas rajada Euroopa Komisjoni kaasrahastamisel ja tervet Balti turgu teenindav terminal kas Eestisse või Soome, kuna LNG-terminali ja Balticconnectori rajamise koosmõjuna vähenevad ehituskulud.²⁹⁴ Ühe gaasiprojekti areng on hakanud seega otseselt mõjutama ka teise kulgu.

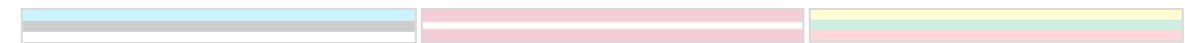
Hetkel on nii veeldatud maagaasi terminali kui ka Eesti ja Soome vahelise gaasitrassi projektid takerdunud erihuvidesse. LNG-terminali projekti elluviimine on hakanud venina, kuna on ilmnenud mitmed lahkarvamused seoses terminalile sobiva asukoha leidmisel. Eesti peab oluliseks oma keskset asendit regioonis, Soome rõhub teistest suuremale gaasitarbimisele ning Läti toetub Inčukalnsi maa-aluse gaasihoidla tähtsusele, kus saab

²⁹¹ Mäe, Andres. (2013) Mitut gaasiterminali vajab Läänemere idakallas? *Diplomaatia* 2013, nr 118/119. <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/mitut-gaasiterminali-vajab-laanemere-idakallas/> (23.02.2014)

²⁹² *Analysis of Costs and Benefits of Regional Liquefied Natural Gas Solution in the East Baltic Area, Including Proposal for Location and Technical Options under the Baltic Energy Market Interconnection Plan* (Milan: Booz & Co., November 2012); Kui vaja viidet: Samal teemal vt ka Mart Raamat, "Public Debate on the Baltic LNG Terminal: A Step in the Right Direction", ICDS, [http://icds.ee/index.php?id=73&L=1&tx_ttnews\[tt_news\]=1200&tx_ttnews\[backPid\]=71&cHash=8966a47a0e](http://icds.ee/index.php?id=73&L=1&tx_ttnews[tt_news]=1200&tx_ttnews[backPid]=71&cHash=8966a47a0e) (12.03.2014)

²⁹³ Koorits, V. „Veskimägi sõnul ei takista Soome LNG terminal Eestil oma terminali ehitust“, *Delfi*, 07.05.12.

²⁹⁴ Reimer, Andres. *Gazprom kasutab meie kosimiseks „Pisuhännast“ laenatud kavalat taktikat. Eesti Päevaleht*. 21.01.2014.

gaasi hoida ning millel on olemas toimiv Eesti-Läti vaheline võrgustik²⁹⁵. Leedu sooviks on gaasivõrk ühendada Poolaga ning lõpetada LNG-ujuvterminali ehitamine Klaipedasse aastaks 2018²⁹⁶.

Terminali asukoha leidmise vaidlused on kaasa toonud Eesti, Läti ja Leedu valitsuste poliitiliste sammude erinevused projekti edasiste arengusuundade määramisel. 2014. aasta alguses ilmneseid vastuolud Eesti Valitsuses, kui majandusminister Juhan Parts pidas LNG-terminali rajamisega seoses kõnelusi Soome kolleegidega ning leidis, et otstarbekas on rajada veeldatud gaasi terminal mõlemasse riiki²⁹⁷. Euroopa Liit toetab aga ühe terminali rajamist, mistõttu esitas Parts argumente, mis olid vastuolus Eesti valitsuse senise energiajulgeolekualase poliitikaga. Läti oli varasemalt juba leppinud asjaoluga, et LNG-terminal rajatakse Soome lahe kaldale, kuid mitme terminali rajamise võimalus tõstatas taaskord üles huvi terminali rajamiseks Läti²⁹⁸. Aktiivseks on muutunud ka leedulased, kes on juba varem enda energiapoliitiliseks eesmärgiks seadunud terminali rajamise Klaipedasse²⁹⁹.

Iga riigi eraldi väikesed LNG-terminalid riskivad aga sellega, et monopolistid lämmitavad Balti turge külvates nad üle odava gaasiga ning kolm riiki ei loogi lõimitud torujuhtmete ja gaasihoidlate taristut, mida on vaja ühtse gaasibörsi tekkeks³⁰⁰. LNG-terminali asukoha vaidlus võib jõuda olukorrani, kus kahtluse alla satub Euroopa Liidu investeerimishuvi. LNG-terminalile ja Balticconnectorile Euroopa Liidult abiraha saamiseks tuleb mõlema projekti eelnõud kinnitada 2014. aasta kevadel. Euroopa Liidu toetus LNG-terminali ja

²⁹⁵ Veiderma, M. „Igaüks enda eest“, *Postimees*, 03.05.2012. <http://arvamus.postimees.ee/828282/mihkel-veiderma-igauks-iseenese-eest/> (12.03.2014)

²⁹⁶ *Parliament of the Republic of Lithuania. Energy minister of the Republic of Lithuania, 2012. National energy independence strategy.* <http://www.lrv.lt/EP/strategija-EN.pdf> (25.03.2014)

²⁹⁷ Jaagant, Urmas. Minister Juhan Parts'i isetegevus LNG terminali teemal jahmatas valitsust. *Eesti Päevaleht*. 21.01.2014.

²⁹⁸ Jaagant, Urmas. Minister Juhan Parts'i isetegevus LNG terminali teemal jahmatas valitsust. *Eesti Päevaleht*. 21.01.2014.

²⁹⁹ Reimer, Andres. Gazprom kasutab meie kosimiseks „Pisuhännast“ laenatud kavalat taktikat. *Eesti Päevaleht*. 21.01.2014.

³⁰⁰ Bryza, Matthew J. 2012. *Baltic Energy Security: Today's Historic Opportunity*. Tallinn: International Centre for Defence Studies. <http://www.diplomaatia.ee/en/article/baltic-energy-security-todays-historic-opportunity/> (14.03.2014)

Balticconnector'i projektidele selgub aga 2014. aasta sügisel.³⁰¹ Praegune olukord Ukraina sündmuste taustal on samuti intensiivistanud Euroopa Liidu ja Balti riikide energiadialoogi, mis puudutab finantsilist toetust erinevatele infrastruktuuriprojektidele.

2.3.2.2.1. Klaipėda ja Kaliningradi LNG-terminalid

Senisest veeldatud maagaasi terminali rajamise plaanidest Baltikumi on jäänud tahaplaanile Leedu tegevus, kes on oma terminali ehitusega juba alustanud – Klaipėda sadamas peaks 2014. aasta lõpuks valmiva Leedu LNG-ujuvterminal³⁰². Terminali rajamisega luuakse Leedu jaoks alternatiivne maagaasiga varustamise võimalus, mis loob omakorda aluse energiavarustuskindluse mitmekesistamiseks, tõstab maagaasi varustuskindlust ning tagab tõhusa turukonkurentsi (gaasivõrgud ühendatakse Poolaga)³⁰³. Riiklik veeldatud maagaasi terminal on hetkel Leedu üks olulisemaid energiajulgeolekuprojekte.

Leedu ujuvterminali rajamise probleemipüstitus tuleneb asjaolust, kuidas kavatsetakse tagasi teenida kahe sama tarbijaskonna pärast võistleva LNG-terminali kulud (Klaipėda terminali võimsuseks oleks 2 miljardit kuupmeetrit maagaasi aastas, võimalusega suurendada seda kuni 4 kuupmeetrit; Eestisse või Soome tuleva terminali võimsus kuni 5 kuupmeetrit). Olulisim risk, millega iga uus turule tulev gaasitarbija peab Balti regioonis arvestama, ongi tarbijate piiratud hulk Läänemere idakalda riikides. Lisaks tuleb arvestada asjaoluga, et pikaajalised tarnelepingud Gazpromiga on nii Soomes kui ka Lätis.³⁰⁴ Leedu LNG-terminali projekt seab ohtu Balti regiooni LNG-terminali rajamise ühisprojekti algse

³⁰¹ Reimer, Andres. LNG-terminal ehitatakse tõenäoliselt Soome. *Postimees*, 29.04.2014

³⁰² Parliament of the Republic of Lithuania. Energy minister of the Republic of Lithuania, 2012. *National energy independence strategy*. <http://www.lrv.lt/EP/strategija-EN.pdf> (25.03.2014)

³⁰³ Ränk, S. „LNG terminal võib tulla ka igasse Balti riiki“ *Äripäev*, 16.05.2011, <http://leht.aripaev.ee/?PublicationId=464dc490-fb94-4024-9b75-258ddc8543a9&articleid=31790&paperid=4E76F2B8-166F-4119-943E-87CC90C74F03> (19.05.2014). *Baltic Energy Market Profile*. 2013 September. By ERRA, ECA, PUC and NCC; lk 26.

³⁰⁴ Mäe, Andres. (2013) Mitut gaasiterminali vajab Läänemere idakallas? *Diplomaatia* 2013, nr 118/119. <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/mitut-gaasiterminali-vajab-laanemere-idakallas/> (23.02.2014) Soome Gasumi lepe Gazpromiga kehtib aastani 2025 ja Latvias Gaze lepe 2030.

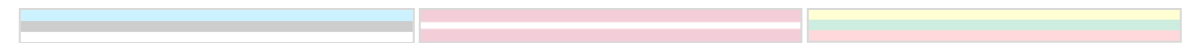
idee ja Euroopa Liidu struktuurfondide toetuse sellele (Leedu terminali ehitamine toimub riikliku finantseeringu alusel³⁰⁵).

Balti riikide regionaalse veeldatud maagaasi terminali rajamise ühisalgatusele on ohustavaks märgiks ka Gazpromi LNG-terminali ehitamine Kaliningadi. Rajatav Kaliningradi terminal suudaks veeldatud gaasi müüa Poolasse, Leetu ja kaugemalegi. Tegemist on suuremahulise projektiga, mille alusel kavandab Gazprom LNG-tehast Ust-Lugasse või Vössotskisse ja vastuvõtutermine Kaliningradi ja Inkoosse, mis peaks esialgsete hinnangute kohaselt valmima 2018. aastaks³⁰⁶. Nimelt rajab Gazprom Läänemere kallastele kolmest-neljast terminalist koosnevat veeldatud maagaasi turustusvõrku, mis võimaldab piirkonda kontrollida. LNG-d hakatakse tootma Leningradi oblastis, Inkoo aga kontrollib Balti riike põhja ja Kaliningradis avatav terminal lõuna poolt (lähtuvalt Venemaa energiapoliitilistest suundadest). Terminali ei käsitleta mitte infrastruktuurina vaid tarneallikana, mistõttu võib see kuuluda ka kauba omanikule.³⁰⁷

³⁰⁵ Ränk, S. „LNG terminal võib tulla ka igasse Balti riiki“ *Äripäev*, 16.05.2011, <http://leht.aripeev.ee/? PublicationId=464dc490-fb94-4024-9b75-258ddc8543a9&articleid=31790&paperid=4E76F2B8-166F-4119-943E-87CC90C74F03> (19.05.2014)

³⁰⁶ Kennedy, Charles. *Gazprom Takes on Lithuania with New LNG Terminal*. *Oilprice*. 29.11.2014. <http://oilprice.com/Energy/Natural-Gas/Gazprom-Takes-on-Lithuania-with-New-LNG-Terminal.html> (30.01.2014)

³⁰⁷ Reimer, Andres. *Gazprom kasutab meie kosimiseks „Pisuhännast“ laenatud kavalat taktikat*. *Eesti Päevaleht*. 21.01.2014.

OSA III Balti regionaalse energiajulgeolekualase koostöö strukturealne muutus

Töö kolmas osa annab ülevaate kujunenud Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealsest muutusest ning selle mõjust Eesti, Läti ja Leedu praegusele ning edaspidisele energeetilisele koostööle. Sarnasused Balti riikide energiajulgeoleku maastikul on kujundanud regionaalse kompleksi mudeli, kuid erinevused (eelkõige energiaprofiilides) on saanud aluseks võimalikele muutustele kompleksi energiajulgeolekualase koostöö motiivide muutumisel.

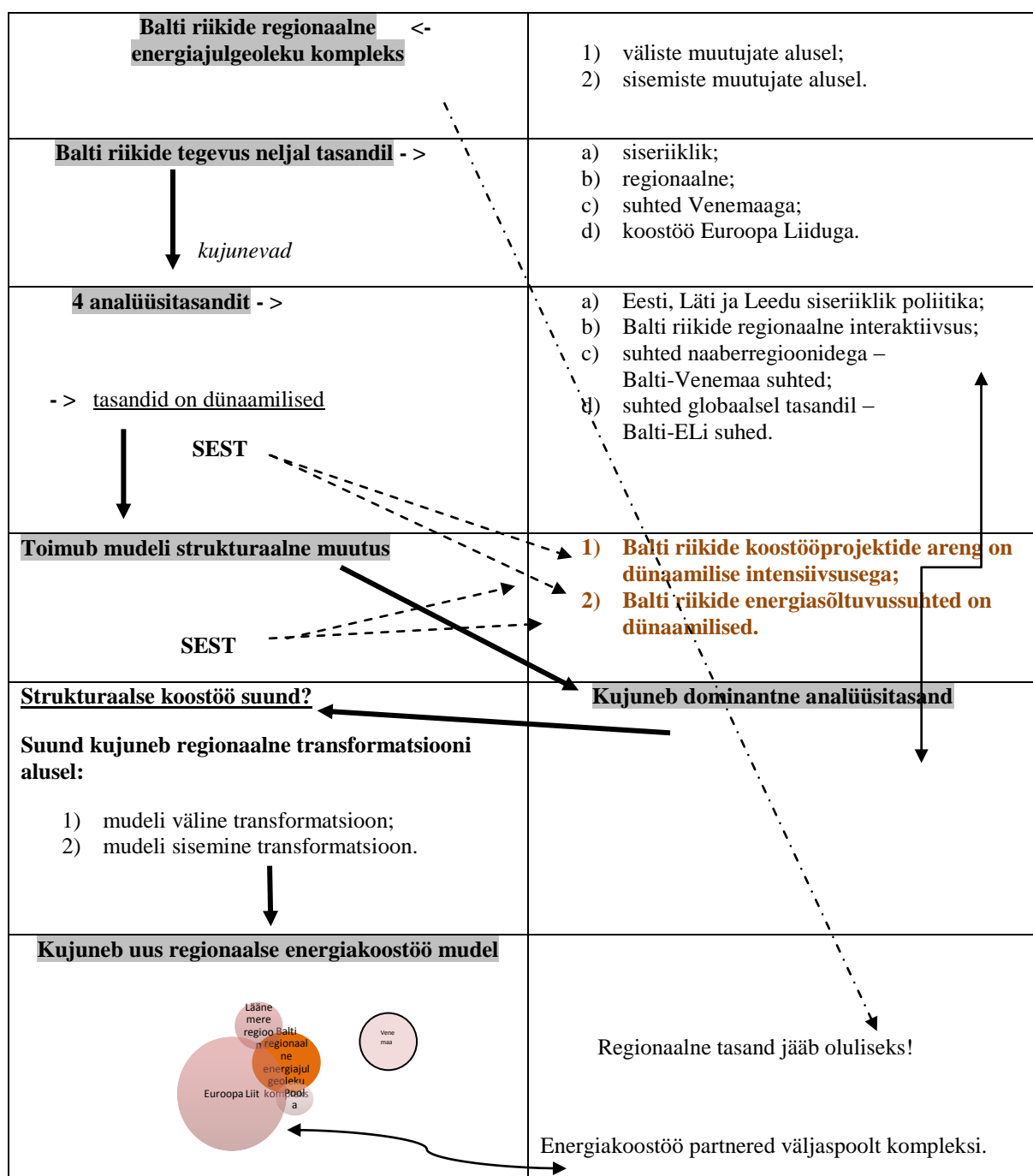
Eesti, Läti ja Leedu tegevus läbi nelja tasandi – siseriiklik, regionaalne, suhted Venemaaga, koostöö Euroopa Liiduga – on andnud aluse tegevuspõhiste analüüsisitasandite kujunemiseks, mille perioodiline iseloom ja selle alusel kujunenud dünaamilisus on aluseks kompleksi mudeli strukturealsele muutusele. Alalüüsisitasandite dünaamilisuse tingivad järgmised tegurid: energiasõltuvussuhete ja koostööprojektide dünaamiline iseloom.

Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealse muutuse suuna iseloomustajana on oluline roll dominantse positsiooni omandanud analüüsisitasandil. Strukturealse muutuse suund Eesti, Läti ja Leedu energiakoostöö mudelis on seotud regionaalse transformatsiooniga, mis avaldub mudeli sisemise ja välise transformatsiooni koosmõjuna (regionaalne transformatsioon).

Uue energiajulgeolekualase koostöö avaldumisvorm (kujunenud uus mudel) määrab Eesti, Läti ja Leedu edaspidiste koostööprojektide ja -initsiatiivide arengusuuna ning see kujuneb sisemiste ja väliste kompleksi muutuste protsessi tulemusena. Uue energiajulgeolekualase koostöö mudelina kujuneb Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi sümbioos Euroopa Liiduga (ja Läänemere regiooni ning Poolaga). Kompleksi energiapoliitilises tegevuses jääb edasi domineerima ka Venemaa ning samuti tähtsustatakse Balti regioonis regionaalse energiakoostöö rolli.

Töö uurimisküsimus on tõstatatud järgmiselt: „Kuidas energiajulgeoleku kompleksi strukturealne muutus viitab Balti regioonis esile kerkinud muutustele energiasõltuvuses ja vastastikustes energiakoostöö motiivides?“

Skeemipõhine energiakoostöö protsess ja selle muutus:

3.1. Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku kompleksi analüüs

Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi koostöö alused on kujunenud mitmete kompleksi sisemiste ja väliste muutujate põhjal, mis lähtuvad geograafilistest alustest ning selle põhjal kujunenud geopolitiilisest kontekstist. Balti riikide energiaalane koostöö on näidanud nii langus- kui ka tõusutrende tulenevalt regionaalsest energiajulgeoleku koostöö dünaamikast, mida on eri ajahetkedel mõjutanud erinevad faktorid (individuaalselt ja koosmõjuna). Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolekualase koostöö edukust saab hinnata energiapoliitiliste initsiatiivide ja koostööprojektide arengute tulemusena. Balti riikide tegevus läbi nelja tasandi on aluseks aga energiakoostöö analüüsisitasandite neljadimensioonilise iseloomu kujundamisel.

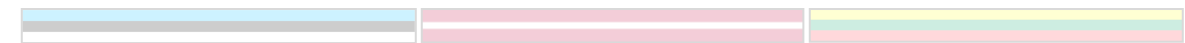
Vastavalt Balti riikide tegevus neljal tasandil:

- a) siseriiklik;
- b) regionaalne;
- c) suhted Venemaaga;
- d) koostöö Euroopa Liiduga;

ja Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku kompleksi analüüs läbi nelja tasandi:

- e) Eesti, Läti ja Leedu siseriiklik poliitika;
- f) Balti riikide omavaheline regionaalne interaktiivsus;
- g) Eesti, Läti ja Leedu suhted naaberregioonidega – eelkõige Venemaaga;
- h) Balti riikide suhted rahvusvaheliste organisatsioonidega – eelkõige Euroopa Liiduga.

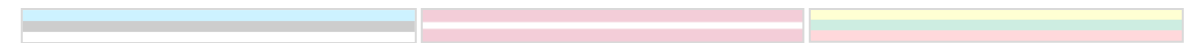
Regionaalse julgeolekukoostöö dünaamika uurimine ja koostööd mõjutavate faktorite määramine on seotud regionaalse energiajulgeoleku kompleksi erinevate analüüsisitasandite mõjulepääsu perioodilisuse ning selle alusel kujuneva dominantse tasandi(te) rolliga. Tulenevalt koostöösuhete iseloomust kujunevad Balti regionaalse energiakoostöö

staadiumid (milles figureerivad samaaegselt mitu analüüsisatasandit), mis aitavad iseloomustada tasandite muutuvat rolli ning lõpptulemusena määratleda domineeriva analüüsisatasandi positsiooni. Tasandite analüüs ja nende muutuv roll näitavad regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuuralse muutuse suunda.

Analüüsisatasandite paremaks positsioneerimiseks ning dominantsuse hindamiseks on Balti riikide energiakoostöö valdkondlikud tegevused jaotatud kahte perioodi: taasiseseisvumisjärgne esimene ja teine kümnend. Perioodiline jaotus on tinglik tulenevalt tasandite (iseeneslikust) jaotumisest kahe ajaperioodi lõikes, võttes arvesse Balti regioonile iseloomulikke tunnuseid. Analüüsi selguse huvides on Põhja-Balti suunalise energiajulgeolekualase koostöö aspekt kaasatud Euroopa Liidu konteksti, kuna mõlemad kujundavad positiivse energiajulgeolekualase sõltuvussuhte Eesti, Läti ja Leedu jaoks ning olulised koostööpartnerid Läänemere regioonist, on ka Euroopa Liidu liikmed. Seega ei ole Põhja-dimensioon vaatluse all naaberriiklikus kontekstis nagu võiks eeldada analüüsisatasandite jagunemise alusel. Positiivse sõltuvussuhte aluseks on ka Balti regiooni ja Poola vahelised koostööprojektid. Naaberriigi Venemaa ja Balti riikide suhted on iseloomustatavad aga negatiivse sõltuvussuhte alusel, mis samuti on Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolekualast koostööd intensiivistavaks faktoriks ning analüüsis käsitletav iseseisva punktina.

Töö teises osas väljatoodud taustmaterjali põhjal annab käesolev osa ülevaate Eesti, Läti ja Leedu käimasolevate energiakoostöö projektide ja initsiatiivide edukusest ning perioodilisest iseloomust. Balti riikide energiajulgeoleku kompleksi koostöö analüüs tuginebki Eesti, Läti ja Leedu energiapoliitilise tegevuse vaatlemisele läbi nelja energiakoostöö tasandi, mille tulemusena kujuneb nelja analüüsisatasandi perioodiline iseloom. Analüüsisatasandite dünaamilisusele on seega aluseks Balti regiooni koostööprojektide intensiivsuse perioodilisus. Nimetatud dünaamilised muutujad põhjustavad ka regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuuralse muutuse.

3.1.1. Balti riigid kui tegutsejad neljal tasandil

Balti riikide energiajulgeolekualane koostöö formuleerub kokkuvõttes läbi nelja tasandi – rahvusriiklik, regionaalne, suhted Venemaaga ja koostöö Euroopa Liiduga. Rahvusriiklikul tasandil mängivad rolli Eesti, Läti ja Leedu riiklikud julgeolekustrateegiad ning energiapoliitilised otsused. Teisel tasandil omavad tähtsust Balti riikide otsused regionaalsete partneritena – milliseks kujuneb valitsuste vaheline koostöö energiajulgeoleku kindlustamisel ning millises ulatuses toimub ühiste energiaprojektide algamine ja elluviimine. Kolmas tasand näitab aga Balti riikide ja naaberriigi Venemaa suhete kujunemise dünaamikat – monopoolse energiatarnija domineerivat positsiooni, mille alusel kujuneb Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolekualane ohutunnetus. Neljas tasand määratleb Euroopa Liidu rolli Baltikumi energiaalaste koostööalgatuste toetajana, kuhu on ühtlasi kaasatud ka energiajulgeolekualane koostöö Põhjamaade ja Poolaga.

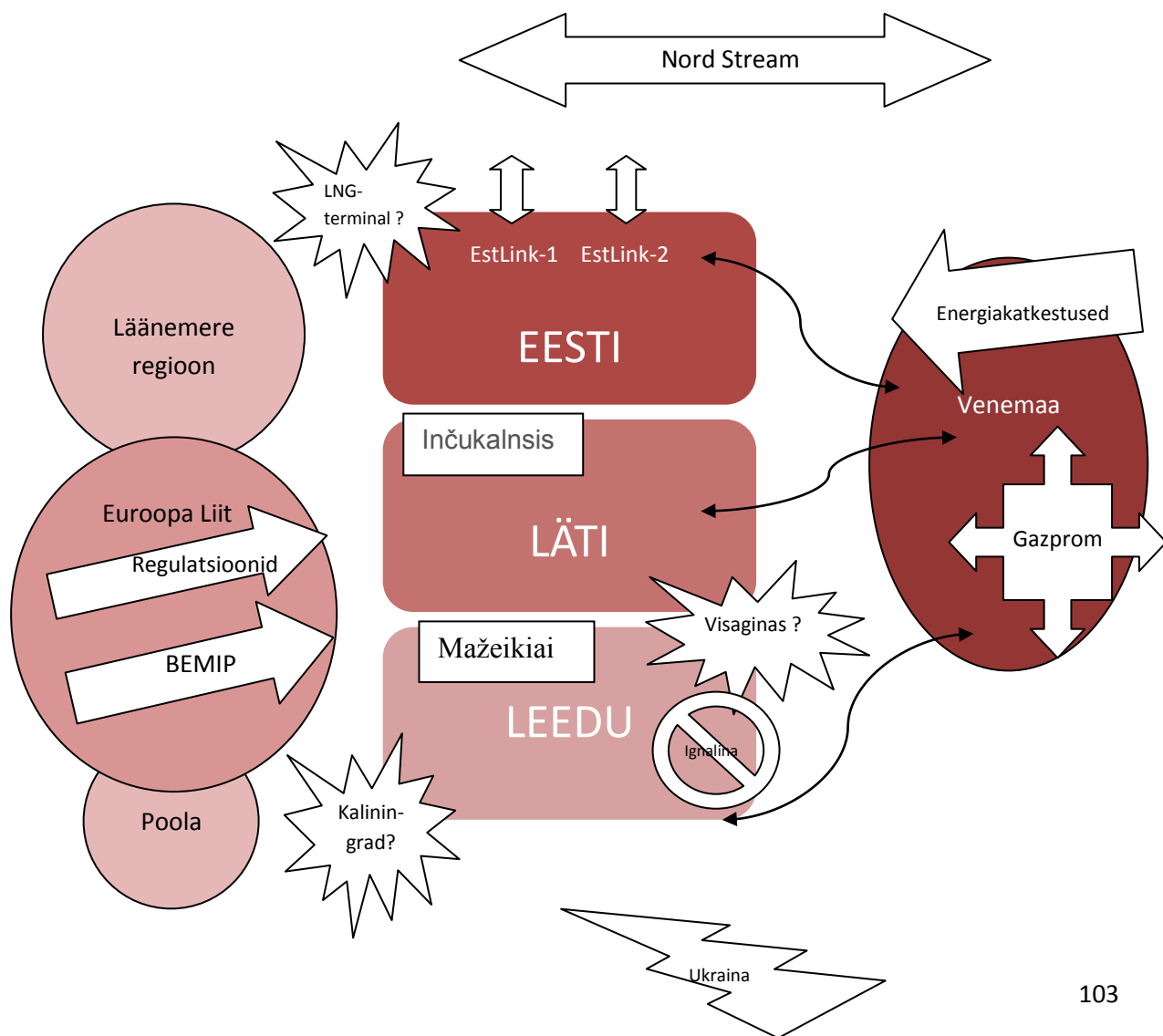
Energiakoostöö formuleerumine läbi nelja tegevustasandi on olnud aluseks ka Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudeli moodustumisele. Neljatasandiline tegevus kujundab omakorda ka analüüsisitasandid. Tulenevalt tegevussuhete iseloomust ja intensiivsusest kujunevad Balti regionaalse energiadoostöö staadiumid, mis aitavad iseloomustada analüüsisitasandite muutuvat rolli. Peamise aspektina tuleb taaskord esile positiivse ja negatiivse sõltuvussuhte omavaheline kooslus ning varieerumine, mis aitab kaasa Balti riikide energiajulgeoleku alase koostöö tõhustamisel ja aeglustamisel. Positiivne sõltuvussuhe avaldub seoses Balti riikide omavahelise interaktiivsuse ning Euroopa Liidu soodustava rolliga energiajulgeolekualaste projektide arengus. Negatiivse sõltuvussuhte avaldumismäär on seotud Venemaa monopoolse energiatarnija positsiooni ning poliitiliste mõjuhoobade rakendaja rolliga energiajulgeolekualastes suhetes.

Regionaalse energiajulgeolekualase koostöö edaspidine edenemine näitab, kuidas suudetakse leida tasakaal rahvuslike, regionaalsete ja Euroopa Liidu eesmärkide elluviimisel ning suhete laveerimisel Venemaaga.

3.1.2. Balti regiooni koostööprojektide ja –initsiatiivide dünaamika

Eesti, Läti ja Leedu energiakoostöö projektide ja initsiatiivide edukus või aeglustumine ning selle tulemusena kujunev perioodilise koostöö intensiivsuse iseloom on aluseks analüüsisitasandite dünaamilisusele. Käesolev peatükk annab graafilise ülevaate Balti regiooni koostöö perioodilisest iseloomust ning muutujatest, mis on omanud olulist mõju koostöö intensiivistamisel ja pärssimisel.

Joonis nr.1. Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi koostööd mõjutavad muutujad:

<u>Euroopa Liit</u>				
Kolmas energiapakett			2009 ->	
Baltikum EU eesistujaks			2013 &	2015 & 2018
EU-Venema energiadialoog			2013 ->	
GIPL			2012 ->	2018
LitPol Link-1			2008 ->	2015
LitPol Link-2				2020
NordBalt		2004 - ?	2010 ->	2015
Balticconnector				?
LNG-terminal				?
Visaginas		2006 - ?		?
Elektrivõrkude mod.				Pidev protsess
Maagaasi hoiustamine				Pidev protsess
Nord Pool Spot			2010/13	
EstLink-1		2005/6		
EstLink-2			2008/14	
<u>Baltikumi projektid</u>				
Inčuklans`I rekonstrukt.				Pidev protsess
Läti-Leedu maagaasiü.			2009/2013	
3. Läti-Eesti elektriliin			2012 ->	2020
Kurzeme Ring			2009 ->	2018
<u>Balti Assamblee</u>	1992-1999		2005/2009	
Balti energiastrateegia	1999		2007	
<u>Balti Valitsuste kohtumised</u>	Intensiivne		2005	

Tabel nr 3. Balti regiooni energiakoostööprojektide ja –initsiatiivide perioodiline iseloom:

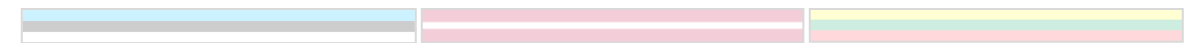
Eesti, Läti ja Leedu energiakoostöö projektide ja initsiatiivide perioodilise iseloomu tabel kajastab ühtlasi ka Balti regiooni tasanditepõhist tegevust: sisepoliitiliste energiapoliitikate põimumine, regionaalne interaktiivsus valitsuste vahelise koostöö ja Balti Assamblee tegevuse suunal, energiajulgeolekualane koostöö Euroopa Liiduga ning Venemaa kui tegutseja roll energiapoliitilise koostöö mõjutajana (idanaabri tegevuse olulisemad mõjud on välja toodud värviliste figuuridena: oranž – Nord Stream, roheline – Ukraina sündmused, punane – Kaliningradi tuumajaama ja LNG-terminali projektid).

Järgnevalt tuleb vaatluse alla Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolekualase koostöö tulemusena kujunev nelja analüüsis tasandi perioodiline iseloom.

3.1.2.1. Energiajulgeolekualane koostöö vahetult pärast taasiseseisvumist

Balti riikide energiajulgeolekualase koostöö intensiivsus taasiseseisvumisaja esimesel kümnendil oli märgatav eelkõige kahe esimese analüüsis tasandi kontekstis – Eesti, Läti ja Leedu siseriikliku poliitika ning Balti riikide omavahelise regionaalse interaktiivsuse raames. Kahe analüüsis tasandi omavaheline tugev seotus avaldubki Balti riikide energiakoostöö iseloomu raames, kus Eesti, Läti ja Leedu siseriikliku poliitika suunad olid aluseks riikide tegevusele regionaalsete partneritena. Perioodi energiajulgeolekualase koostöö läbivaks mõjutajaks oli ka Venemaa energiapoliitiline käitumine.

Antud perioodil seadsid Eesti, Läti ja Leedu valitsused oma majandus-poliitilisteks laiemateks eesmärkideks konkurentsivõime suurendamise, energiajulgeoleku tagamise ning keskkonnakaitseküsimuste päevakorda tõstatamise. Energiajulgeolekualase koostöö intensiivsus oli seotud Eesti, Läti ja Leedu riigijuhtide vaheliste kohtumiste tihedusega 90ndate aastate alguses, kui tegeldi Balti riikide integreeritud energiajulgeolekualase tegevuse koordineerimise ja ühtse energiastrateegia väljatöötamise ning elluviimisega. Eesti, Läti ja Leedu valitsuste energiaalane koordineeritud tegevus oli seotud ka Balti Assamblee raamistikuga, kus võeti perioodil 1992 – 1999 vastu mitmeid piirkonda puudutavaid resolutsioone. Olulise sammuna pandi alus Balti regionaalset energiakoostööd märkivale dokumendile – Balti riikide ühisele energiastrateegiale.

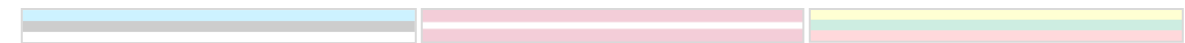

Regionaalsete partneritena tuginesid Balti riigid ühisele ajaloolisele pärandile (endised Nõukogude Liidu liikmesriigid) ning muudele majanduslikele ja poliitilistele valitsustevahelistele sidemetele, mis taasiseseisvumisperioodi alguses loodi. Kolme riiki ühendavaks faktoriks oli ühine lähtepositsioon riikluse ülesehitamisel ning sarnased probleemid – sooviti eemalduda seni valdavaks olnud Venemaa energiamonopolistlikust mõjusfäärist. Energiaküsimuste regionaalne diskussioonipõhine vajadus tulenes ka teema uudsusest ning ekspertide vähesusest riiklikel tasanditel. Regionaalset energiapoliitilist tegevust toetas samuti juba olemasolevate energiaühenduste alane seotus (ehk siis füüsiline faktor). Koostöö peamiste valdkondadena nähti ühiste energiaülekande süsteemide loomist ning energiahoidlate rajamist. Peamisteks instrumentideks oma eesmärkide saavutamisel peeti energiaturgude liberaliseerimist, hinna läbipaistvuspoliitika loomist ning energeetika poliitika efektiivsuse tagamist vastastikuste energiaühendusvõrkude loomise ja uuendamise varal. Regionaalse energiajulgeolekualase koostöö motivatsioon oli seotud sarnaste energiapoliitiliste eesmärkide ning koostööl finantsiliste ressursside alusel.

Antud perioodi Baltikumi energiakoostöös iseloomustab ka kuulumine naaberriigi energiamonopolistlikku mõjusfääri. Mitmed Venemaa poliitilised sammud (energiatarnete katkestused nt) ning energiasõltuvuse suur määr (eelkõige energiaühenduste puudumine väljaspool Venemaa tarneahelaid) andsid Balti riikidele ühise koostöömotiivi oma energiajulgeolekualase positsiooni kindlustamiseks.

3.1.2.2. Energiajulgeolekualane koostöö taasiseseisvumise teisel kümnendil

Taasiseseisvumisaja teisel kümnendil hakkasid üha enam rolli mängima suhted Euroopa Liiduga, kuna kõik kolm riiki said 2004. aastal ELi täisliikmeteks. Eesti, Läti ja Leedu tegevus energiajulgeoleku kindlustamisel andis konkreetsemaid projektipõhiseid tulemusi koostöös Balti regiooni naaberriikidega (nt Soome) ning Euroopa Liidu struktuurfondide toetusel (BEMIPi projektid). Naaberregioonidena on siinkohal vaatluse all eelkõige energiakoostöö Läänemeremaade ning nt Poolaga. Periood tähistab ka aega, kui Balti riigid jõudsid enda initsiatiivil konkreetsete energiakoostöö projektide loomise ja täideviimiseni. Baltikumi koostöö arengute mõjutaja mängis olulist rolli ka naaberriik Venemaa. Viimase

mõju Eesti, Läti ja Leedu energiapoliitilises tegevuses hakkas varieeruma, kuna toimusid muutused riiklikes energiaprofiilides ning selle alusel kujunenud energiasõltuvuses ja ohutunnetuses.

Balti riikide liitumine Euroopa Liiduga andis kolmele regionaalse kompleksi liikmele uusi võimalusi energiapoliitilise kindlustamiseks. Balti energiaturu ühendamise plaan Euroopa turuga (BEMIP) sai alguse kui ELi laiema energiapoliitilise eesmärgi täitja – suurendada varustuskindlust ja luua võrguühendusi seni energiaenklaavi rolli jäetud piirkondadega liidus. 2009. aastal jõustus ka ELi kolmas energiapakett, mille regulatsioone tuli Balti riikidel samuti hakata ellu rakendama. Euroopa Liidust sai Eesti, Läti ja Leedu energiapoliitilise koostöö peamisi suunajaid, mille praktiliseks väljundiks kujunesid mitmed energiakoostöö projektid. Energiapolitiilise (regionaalse) koostöö tähtsustamise näitamise võimalus avaneb Balti riikidele ka seoses Euroopa Liidu eesistuja staatusega.

Baltikumi energiakoostöö projektid said alguse nii Eesti, Läti ja Leedu enda initsiatiivil kui ka Euroopa Liidu toetusel. Valdava osa projektide algusstaadium jääb aga perioodi teise poolde. Eduka koostöö näitena saab siinkohal välja tuua Eesti ja Soome vahelised elektriühendused. Mitmed projektid nagu näiteks Leedu ja Rootsi vaheline elektriühendus ning Eesti ja Soome vaheline gaasitoru sidusid Balti regionaalsesse energiapoliitilise kompleksi tegevusega ka Põhjamaade koostöömõõtme. Läti ja Leedu algatasid mitmeid energiapolitiilisi koostööinitsiatiive ka Poolaga.

Jätkusid ka Balti riikide valitsustevahelised kohtumised ja pärast mõningast pausi ka Balti Assamblee energiapolitiiline tegevus. Balti Assamblee energiapolitiilise tegevuse aktiveerumise ning Balti riikide riigiesindajate vaheliste kohtumiste intensiivistumise tõi esile näiteks Nord Stream projekti maismaaosa ehitamise algus aastal 2005 (Balti Assamblee energeetiliste resolutsioonide vastuvõtmine nt aastatel 2005-2009). Teatava aktiivsuse ilmnemine energiapoliitiliste küsimuste päevakajalisustamisel tingisid ka sündmused Ukrainas. Baltikumi energiapoliitilise koostööd pärssivateks muutujateks said aga Visaginas tuumaelektrijaama ja LNG-terminali projektide arenguid tabanud

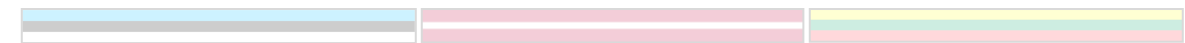
tagasilöögid. Balti riikide siseriikliku poliitika ja regiooni omavahelise interaktiivsuse tasandite mõju ei olnud aga Euroopa Liidu ja Põhjamaade koostöömõõtme kontekstis enam nii domineerival positsioonil.

Baltikumi suhted Venemaaga jäid endiselt mõjukale positsioonile Eesti, Läti ja Leedu energiakoostöö suunamisel. Energiasõltuvussuhte muutus riigiti tõi kaasa aga ohutunnetuse määra muutuse (suurenes näiteks Leedu energiasõltuvus, aga vähenes Eesti oma). Oluliseks muutus aga Euroopa Liidu roll energiajulgeolekualase dialoogi juhtimisel Venemaaga, kus näiteks 2013. aastal saavutati olulised kokkulepped Balti elektrivõrkude opereerimisel. Mitmed välised muutujad, nagu näiteks Kaliningradi regiooni tähtsuse tõusetumine Venemaa energiapoliitilises kontekstis ning sündmused Ukrainas, omandasid samuti olulise mõju Baltikumi energiakoostöö suunamisel. Kaliningradi LNG-terminali ja Baltiyskaya tuumaelektrijaama projekt tähistavad muutujad, mis omavad mõju seni patiseisu jääma kippuvate Balti regiooni energiakoostöö projektide arengus – LNG-terminali ehitamine Läänemere äärde ning Visaginase tuumaelektrijaama rajamine (muutujate otsene mõju peaks olema Balti regiooni energiakoostööd soodustav). Ukraina sündmuste valguses võib täheldada aga nt Euroopa Liidu finantsiliste toetuste suurenemist Balti energiaturu projektide raames.

3.1.3. Domineeriva analüüsisitasandi dünaamika

Analüüsisitasandite muutuva rolli alusel saab määratleda domineeriva analüüsisitasandi, mis konkreetsetel perioodil omab kõige suuremat mõju Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi koostööle. Domineeriv analüüsisitasand määrab ka edasise energiakoostöö kujunemise (millises vormis?), suuna (areng, seisak või langus?) ja intensiivsuse.

Balti regionaalse energiajulgeolekualase koostöö soodustajad olid taasiseseisvumisjärgsel esimesel kümnendil Eesti, Läti ja Leedu siseriiklike energiapoliitiliste suundade kattumine ja tugev omavaheline regionaalne interaktiivsus. Läbiva ja pidevalt tugevat mõju omava analüüsisitasandina ilmneb ka suhtlus naaberriigi Venemaaga. Tegemist oli perioodiga, kus

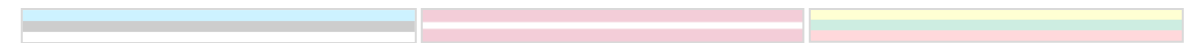
energiakoostöö avaldus eelkõige omavaheliste läbirääkimiste ja ümarlaudade vormis, mille tulemusena valmis nt mitmeid ühiseid energiapoliitilisi dokumente. Illustratiivseks näiteks on siinkohal Balti energiasstrateegia valmimine. Energiakoostöö üldine suund näitas tõusvat trendi, olles seni oluliste praktiliste väljunditeta.

Teisel kümnendil said aga domineerivaks suhted Euroopa Liiduga ning uute regionaalsete koostöömotiivide avaldumine, nt Põhja-dimensiooni kontekstis ning koostöös Poolaga. Figureeriva positsiooni omandas taaskord ka suhtlus Venemaaga ning mitmetel välistel muutujatel oli otsene mõju regionaalsete energiajulgeoleku projektide arengule. Perioodi iseloomustas mitmete energiakoostöö projektide algatamine ja valmimine ehk ilmnis tugev energiakoostöö praktiline väljund. Energiakoostöö suund näitas taaskord arengupotentsiaali, mis oli eelkõige tingitud uute koostöömotiivide lisandumisega Balti regionaalsesse energiajulgeoleku kompleksi. Viimaste alusel hakkasid senise kompleksi struktuurses kontekstis ilmnema ka muutused.

Balti riikide energiajulgeoleku kompleksi analüüsisitasandite dünaamilisuse ja selle alusel kujuneva energiakoostöö intensiivsuse aluseks on:

- 1) positiivse ja negatiivse sõltuvussuhete dünaamika;
- 2) energiakoostöö aluseks oleva motivatsiooni muutus.

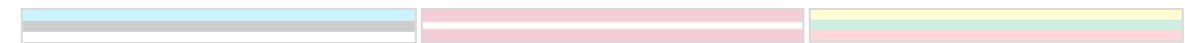
Balti riikide energiajulgeolekualaste koostöömehhanismide (kas nt konkreetsete projektide või strateegiliste eesmärkide alusel) varieeruvus on tingitud positiivse ja negatiivse sõltuvussuhte dünaamikast. Positiivne dünaamika avaldub Euroopa Liidu ja Balti riikide omavahelise interaktiivsuse tulemusena ning negatiivne Venemaa energiapoliitilise käitumise ja Baltikumi kujunenud energiasõltuvussuhte varal. Mõlemad dünaamikad omavad energiajulgeolekualasele koostööle soodustavat mõju, kuid nende omavaheline seotus ja muutuv roll on aluseks koostöö intensiivsuse tõstmisel või pärssimisel. Balti riikide taasiseseisvumisjärgsel esimesel perioodil oli energiajulgeolekualase koostöö intensiivsus seotud Venemaa ohutunnetusliku faktoriga. Hilisem periood näitas aga positiivse sõltuvussuhte domineerimist, kui valdavaks sai koostööraamistik Euroopa Liiduga.

Positiivne ja negatiivne dünaamika on otseselt seotud ka energiakoostöö motiivide avaldumise ning nende muutumisega. Koostöömotiivide muutus on tingitud asjaolust, et vahelduvad regioonile mõju omavad muutujad – nt ilmnevad uued tegutsejad (koostööajend Euroopa Liiduga) või olulist rolli hakkavad mängima muud regionaalses kontekstis olulised aspektid (ehk nõ välised tegurid nt Nord Stream projekti näol). Taasiseseisvumisjärgsel esimesel kümnendil oli energiajulgeolekualase koostöö intensiivsust tõstvaks teguriks Balti riikide sarnane lähtepositsioon ja eesmärkide kattuvus. Hiljem sai domineerivaks koostööajendiks ELi tegevus.

Analüüsisitasandite mõjulepääsu dünaamika näitab tasandite omavahelist põimumist, kus kolme riigi energiajulgeolekualase koostöö interaktiivsus liigub kompleksi riikide vahelise koostöö raamistikust kompleksi üleste koostööajendite juurde. Balti riikide omavahelise koostööinitsiatiivi vajalikkuse tähtsustamine (interaktiivsuse) ja Venemaa suunalise ohu tunnetamine (hindamise) olid aluseks regionaalse energiajulgeoleku kompleksi moodustumiseks, mida toetasid Eesti, Läti ja Leedu siseriiklikud poliitikad. Koostööprojektide esiletõusmine naaberregioonidega (Euroopa Liit ja Põhjamaad) andis märku energiajulgeolekualaste eesmärkide saavutamise nimel koostööraamistikus tehtavatest muudatusest. Suhted kompleksi naaberpiirkondade ja Euroopa Liiduga löid aluse energiajulgeolekut toetavatele kompleksi välistele projektidele. Antud liikumissuund näitab Eesti, Läti ja Leedu omavahelise koostöö intensiivsuse mõningast aeglustumist, kuna sarnaste energiajulgeoleku probleemide lahendamiseks nähakse koostöövõimalusi pigem naaberriikidega (ja regioonidega).

Dünaamilised ning perioodilise iseloomuga muutujad nagu Balti riikide tegevus neljal tasandil ning energiakoostööalaste projektide arengute muutuv intensiivsus (edukus ja aeglustumine) ongi aluseks regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuursele muutusele. Nimetatud dünaamiliste muutujate alusel kujuneb analüüsisitasandite vaheldumine ja sellega koos ka dominantse tasandi positsiooni vaheldumine. Balti riikide

regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuurse muutuse suuna määrab aga konkreetse analüüsis tasandi dominantne roll ja tasandite omavahelise põimumise osakaal.

Kokkuvõtvalt:

- 1) struktuurane mudeli muutus toimub analüüsis tasandite dünaamilisuse alusel, mille tingivad:
 - i. Balti riikide tegevus neljal tasandil;
 - ii. Energiajulgeolekualaste projektide arengute dünaamilisus;
- 2) mudeli struktuurse muutuse suuna määrab:
 - i. dominantne analüüsis tasand (ja sellele iseloomulike muutujate figureerimine);
 - ii. mitme tasandi omavahelise põimumise osakaal.

Tulenevalt eelnevast võib järeldada, et Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuursele muutuse suund on seotud senise Balti riikide vahelise omavaheline koostöö liikumisega ühisprojektidele naaberregioonidega (Euroopa Liit ja Põhja-dimensioon). Järgnevalt lähemalt struktuurse muutuse suuna kujunemisest.

3.2. Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuurse muutuse suund

Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi analüüsis tasandite dünaamilisuse alusel kujunevat struktuurse muutuse suunda võib vaadelda mitme erineva kategooria alusel, mis kaasavad mitmed kompleksi välised ja sisemised muutujad.

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuurse muutuse suunad võib jagada viite kategooriasse:

- a) *Status quo* säilitamine– Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeoleku kompleks püsib muutumatuna; jätkuvad senised koostööprojektid (koostööinitsiatiiv jääb senisele tasemele);
- b) *Internal transformation*– leiab aset sisemine muutus senises Balti regionaalses energiajulgeoleku kompleksis (lisanduvad uued Balti regiooni energiajulgeolekualased projektid, mis tugevdavad oluliselt senist koostööd; või toimub vastassuunaline liikumine, mille alusel senised ühisprojektid hoopis kaovad, kuna Eesti, Läti ja Leedu ei suuda nende edaspidises arengus kokkuleppele jõuda);
- c) *External transformation* – toimub strateegiline senise energiastruktuuri muutus, mis on tingitud kompleksi välistest muutujatest (nt koostööprojektid uute riikidega; muutused ja välised mõjutused, mis ilmnevad näiteks Balti riikide energiajulgeoleku kompleksi lähipiirkonnas aset leidvate projektide näol – Nord Stream, Kaliningrad, energiapoliitika dialoog Läänemere regioonis ehk Põhja-Balti energiadimensioon jne);
- d) *Overlay* – Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi puhul jätkub ja kinnistub sõltuvussuhe ühest energiatarnijast (Venemaast) või otsustatakse liituda mõne teise piirkondliku energiajulgeoleku kompleksiga/kogukonnaga, mistõttu kaotab Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeoleku kompleks oma senise funktsiooni või kaob täielikult (võib jääda aga ka püsima nt regionaalse moodustisena uue kogukonna koosseisus; uues kompleksis/kogukonnas jäädakse üldjuhul kandma lihtliikme rolli);
- e) leiab aset mitme eelpoolmainitud suuna koostoimimine/põimumine.

Energiajulgeoleku kindlustamise seisukohalt ei täitnud *status quo* hoidmine Balti riikide jaoks tõsiseltvõetavat rolli. Energiaenklaavi staatuse võimalik kinnistumine ning esmaste kodumaiste energiaallikate vähesus (arvestatav osakaal energiatarbimise rahuldamiseks) ning senise olukorra säilitamine energiasõltuvuslikes suhetes Venemaaga, ei kujundanud kolme riigi jaoks olukorda, kus energiajulgeoleku tagamiseks piisaks ainult Baltikumi omavahelisest koostööst. Koostööinitsiatiivi jätmine senisele tasemele ning kompleksi

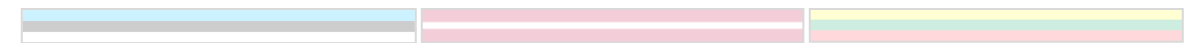
strukturealse muutumatuse säilitamine ei saanud jääda Eesti, Läti ja Leedu loogiliseks valikuks. Kaugemaks piirkondlikuks eesmärgiks oli energiaühenduste parandamine ja moderniseerimine ning näiteks uute tarneallikate leidmine. Viimaste saavutamise nimel tuli arvestada võimalike muutustega senises kompleksi regionaalses energiajulgeolekulises tasakaalus, mis tähendas uute energiapartnerite otsimist ning uusi laiema mastaabiga energiaprojekte.

Samuti ei saanud Balti riigid liikuda edasi energiapoliitiliste valikute alusel, mis oleks suurendanud nende sõltuvust monopoolsest energiatarbijast (overlay) – Venemaast. Energiajulgeoleku tagamise eesmärgiks sai vastassuunaline liikumine – energiaallikate mitmekesistamine ja tarnekindluse suurendamine. Liitumise otstarbekus ja vajalikkus mõne teise piirkondliku energiajulgeoleku kompleksiga/kogukonnaga tõuseb päevakorda aga lähtuvalt edasiste kompleksi väliste koostööprojektide intensiivsusest, mille omakorda määravad ära kaks järgmist kompleksi struktuurse muutuse suunda (Balti energiajulgeoleku kompleksi sisemine ja väline transformatsioon). Baltikumi regionaalse energiajulgeoleku kompleksi kadumine ei ole samuti hetkel päevakorras, kuna riigid on seotud nt piirkondlike energiaühenduste alusel ning pooleli on mitmed energiakoostöö infrastruktuuriprojektid. Eeldada võib aga seniste kompleksi funktsioonide muutumist, kuna energiajulgeoleku kindlustamise eesmärgil tuleb astuda samme, mis muudavad ka kompleksi struktuuri.

Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealse muutuse suunda võib analüüsida seega sisemise ja välise transformatsiooni tulemusel tekkivate muutuste alusel.

3.2.1. Kompleksi sisemine ja väline transformatsioon

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi sisemine ja väline transformatsioon (*internal and external transformation*) toovad esile muutujad, mis domineerivad Balti riikide energiakoostöö kompleksi strukturealse muutuse suuna määramisel ja edaspidiste koostöömotiivide kujundamisel. Rolli mängib nende omavaheline interaktiivsus ning koosmõju.

Regionaalse kompleksi sisemise transformatsiooni mõju on Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi puhul märgatav, kuid mitte domineeriv. Olulist rolli mängib seniste energiajulgeolekualaste koostööalgatuste olemasolu ning ühisfinantseeringutel põhinevate projektide elluviimissoov. Lähiminevikus algatatud energiakoostööprojektina võib välja tuua nt kolmanda elektriliini ehituse Eesti-Läti piiril. Uusi suuremastaabilisi energiakoostöö projekte ei ole aga viimasel ajal lisandunud ning energiakoostööd takistavateks mõjuteguriteks on kujunenud projektid, millega on alustatud aastatid tagasi, kuid mille osas ei suudeta jõuda kokkuleppele.

Suurema kaaluga on Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuuralse suuna määramisel kompleksi väline transformatsioon. Eesti, Läti ja Leedu regionaalses energiajulgeoleku kompleksis toimus strateegiline senise energiastrukturi muutus, mille tõid esile kompleksi välised toimijad/muutujad. Väline transformatsioon viitab uutele koostööprojektidele kompleksi väliste riikidega ning muutustele, mida tõid kaasa Balti riikide energiajulgeoleku kompleksi lähipiirkonnas aset leidvad projektid. Esimete hulka kuuluvad mitmepoolsed koostööalgatused Soome, Rootsi ja Poolaga (nii Euroopa Liidu kontekstis kui ka Baltikumi enda initsiatiivil). Teiste muutuste alla võib lugeda aga Nord Stream projekti, Kaliningradi energiapoliitilise olukorra, sündmused Ukrainas ning näiteks energiajulgeolekualase dialoogi ja ümarlaudade toimumise Läänemere regiooni riikidega. Nord Stream ja Kaliningrad on siinkohal Balti energiakoostööd tugevdavateks elementideks. Läänemere energiadialoog aga kompleksi välise koostöö soodustajaks ning Ukraina sündmustel on mõlemapoolne roll.

3.2.2. Regionaalne transformatsioon – struktuuralse muutuse suundade põimumine

Balti riikide energiajulgeoleku kompleksi sisemise ja välise transformatsiooni koosmõjuna saab määrata kompleksi struktuuralse muutuse suuna. Senise strateegilise energiastrukturi muutuse aluseks on eelkõige regionaalse energiajulgeoleku kompleksi väliste toimijate tugev surve. Viimane avaldub uute kompleksi väliste koostööpartnerlussuhete

tähtsustamisel ning ühisprojektide algatamisel (Eesti jaoks Soome, Leedu jaoks Poola ja Rootsi). Figureerima jääb siiski fakt, et uute energiajulgeolekualaste projektide lõppeesmärgiks on kindlustada energiajulgeolek terves Balti regioonis, sõltumata sellest, millised riigid on konkreetselt ettevõtmisega seotud. Samuti on Balti riikidel omavahelisi koostööinitsiatiive, mis plaanidekohaselt ka edukalt lõpetatakse. Silmas tuleb pidada samuti asjaolu, et mitmed välised muutujad, nagu Nord Stream projekt, Kaliningradi staatus ja Ukraina sündmused, on energiajulgeoleku alase dialoogi süvendajad nii Balti riikide omavahelises koostöös kui ka koostöös partneritega väljastpoolt kompleksi.

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi tunnustena saab välja tuua järgmised faktorid: kompleksi liikmeskond, nende aktiivsuse tase energiasõltuvussuhte tajumisel ning piirkondlik dünaamika suhtluses naaberregioonidega. Muutusi ei ole toimunud kompleksi liikmelisuses, kuna säilinud on mudeli regionaalne iseloom. Muutunud on aga sõltuvussuhte määr ja ohutunnetuse tajumine monopoolse energiatarnija Venemaa suhtes. Balti regioon ei ole enam nii sõltuv Venemaa energiatarnetest ja on suures osas minetamas Euroopa Liidu energiasaare staatust, eelkõige tänu täiendavate energiaühenduste loomisele/planeerimisele. Kolmanda kompleksi tunnuse muutus ilmneb koostööintensiivsuse tõusmises suhtluses naaberregioonidega, vastavalt siis koostöö osas Euroopa Liiduga. Kompleksi tunnuste muutuv iseloom viitab samuti struktuuralsele muutuse suunale senise energiakoostöö vallas.³⁰⁸

Liitumine mõne teise regionaalse energiajulgeoleku kompleksiga (Läänemere regionaalne energiajulgeoleku kompleks) või julgeoleku kogukonnaga, mille üheks tegevusvaldkonnaks on ka energiajulgeoleku kindlustamine (Euroopa Liit), tõuseb päevakorda, kui Balti riikide energiajulgeolekualane koostöö peaks ennast lõplikult minetama. Senised koostöömotiivid

³⁰⁸ Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuuralse muutuse kontekstis tuleb tähelepanu pöörata ka kompleksi seniste funktsioonide muutusele. Näiteks seab Euroopa Liidu liikmesstaatatus Balti riikidele teatavad tingimused, võimaluste ja piirangute näol, energiapoliitiliste otsuste langetamisel, mistõttu võiks järeltada, et kompleksi enda valitsustevaheliste energiajulgeolekualaste majandus-poliitiliste koostööotsuste langetamine hakkab muutuma. Euroopa Liidu roll on aga koostööd toetav, mistõttu kompleksi funktsioon selles osas ei muutu.

ja naaberregioonidega alustatud projektide algstaadium näitavad aga siiski Balti regionaalse faktori säilimist ja osatähtsust.

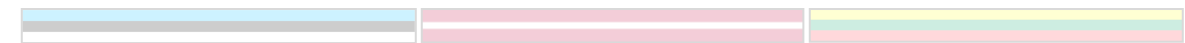
Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi koostöosuuna määramisel tuleb eelkõige arvestada kahe aspektiga: uued kompleksivälised koostööpartnerid on omandanud olulise rolli, kuid Baltikumi senine regionaalne staatus on samuti jäänud püsima. Välise ja sisemise transformatsiooni koosmõju toob seega kaasa regionaalse tasandi transformatsiooni, mille tulemusena kujuneb Balti energiajulgeoleku kompleksi sümbioos naaberregioonidega.

Regionaalne transformatsioon, mis on viinud Balti regionaalse kompleksi struktuurse muutuse suuna määramisele, annab seega väljundi Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku kompleksi koostöosuundade edasise arengu analüüsimiseks, millest annavad ülevaate järgnevad peatükid (edasiste energiakoostöö uute suuna kujunemise alustest ehk nendest muutujatest, mis mõjutasid uue koostöövormi kujunemist).

3.2.3. Baltikumi regionaalse energiakoostöö edasise liikumise suund

Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuurse muutuse tingis regionaalne transformatsioon, mis sai alguse välisest ja sisemisest kompleksi transformatsioonist. Mitme struktuurse suuna põimumine toob esile erinevad faktorid, mis mõjutavad uue energiajulgeolekualase koostöosuuna kujunemist ehk näitavad milliseks kujuneb uus regionaalne koostöövorm. Peamised faktorid on siinkohal positiivse ja negatiivse sõltuvussuhte dünaamika ning kompleksi struktuursete liikide dünaamika. Nimetatud kahe muutuja alusel saab selgitada olukorda, miks Balti riigid pidasid vajalikuks tuua omavahelise koostöö kõrvale ka teisi koostööpartnereid ja –vorme.

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudeli struktuurane muutus on tulenenud sellest, et regioonis toimub pidev energiapoliitiline areng, mis tõi omakorda kaasa Balti riikide energiajulgeolekualaste tegevuspositsioonide muutuse. Balti riikide muutuv energiamajanduslik profiil ning riigi-spetsiifilised huvid muudavad kolme riigi omavahelise edaspidise energiakoostöö struktuure ja eesmärke. Energiajulgeoleku kindlustamiseks

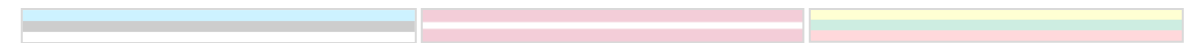
hakatakse koostöövõimalusi otsima ka uute alternatiivsete võimaluste varal – uued regionaalsed energiakoostööpartnerid. Eesti, Läti ja Leedu energiapoliitikat ühendavateks elementideks jäävad aga üldised energiajulgeolekualased huvid – nt varustuskindlus – ning energiajulgeolekualase geograafilis-poliitilise positsiooni sarnasus.

Edasise Balti regionaalse energiajulgeolekualase koostöö suuna määravateks faktoriteks saavad positiivse ja negatiivse sõltuvussuhte määratlemise uued alused ning homogeense ja heterogeense julgeolekukompleksi tasandi omavaheline põimumine ja muutumine. Energiakoostöö suuna määramisel mängib rolli ka asjaolu, milliste regionaalsete blokkide sünteesina jätkub Balti energiajulgeoleku kompleksi funktsioneerimine.

3.2.3.1. Positiivse ja negatiivse sõltuvussuhte dünaamika

Regionaalse energiajulgeolekukompleksi edaspidise energiakoostöö avaldumisvormid on defineeritavad positiivse ja negatiivse sõltuvussuhte varal. Kahe sõltuvussuhte esinemine, võimalik koosmõju ja põimumine ning ühe esilepääsu dünaamika määravad energiajulgeolekualase koostöö intensiivsuse ja uue vormi.

Energiajulgeoleku kompleksi koostöö avaldumisvorme saab selgitada positiivse ja negatiivse energeetilise sõltuvuse määratluse muutuva positsiooniga. Positiivne sõltuvus väljendab vastastikku kasulikus energiasõltuvuses, kus lõppkokkuvõttes on energiajulgeolekus võitjad mõlemad pooled. Negatiivne sõltuvus väljendub ühe poole jaoks ebavõrdses ja ähvardavas/ohustavas sõltuvussuhtes. Mõlemad sõltuvussuhted kujunevad energiajulgeoleku kompleksi ajalooliste sõprus- ja vaenusuhete kontekstis – ehk kuidas suhteid konkreetsete riikidega on erinevatel ajalooperioodidel tajutud ning kuidas see on kujundanud oleviku ja tuleviku partnerlussuhted. Liikumine positiivsel-negatiivsel kontiiniumil määrab kompleksi liikmete omavahelise koostöö suuna, mis on paika pandud energiajulgeoleku kompleksi energiasõltuvusmäära alusel. Vaenu- ja sõprussuhete faktor seletab ka asjaolu, miks mõned energiasõltuvussuhted on politiseeritud ja julgeolekustatud ning teised ei ole. Sõltuvalt alternatiivsetest variantidest energiasõltuvussuhte ümberkorralduseks (vähendamiseks), saab sõltuvuse määra paigutada majandus-poliitilisele

julgeoleku kontiiniumile. Viimane aspekt lähtub asjaolust, millised suhted on domineerivad energiat importivate ja –eksportivate riikide vahel.

Liikumine positiivsel-negatiivsel energiasõltuvussuhte kontiiniumil saab olla kahe-suunaline:

- 1) negatiivsest positiivse poole – väheneb sõltumine monopoolsest energiatarnijast;
- 2) positiivsest negatiivse poole – domineerivaks saab monopoolse energiatarnija positsioon.

Balti riikide energiajulgeolekualase koostöö puhul on näha sõltuvussuhte liikumist positiivse määra poole. Eesti, Läti ja Leedu energiasõltuvuse kõrge politiseerituse määr on tingitud selle seotusest ajaloolise vaenlasega. Viimane andis energiasõltuvussuhtele ka negatiivse hoiaku – aluseks oli monopoolse energiatarnija ning ajaloolise vaenlase positsiooni kujunemine sama tegutseja rollis. Turundusliku suunitlusega tegevus tasakaalu saavutamiseks energianõudluse ja pakkumise vahel ning Balti regiooni geopoliitilised sammuud energiajulgeolekualase iseseisvuse poole, näitavad koostöösuuna liikumist positiivse energiasõltuvuse poole. Energiaturu osapoolte positiivne energiasõltuvussuhe jälgib energiaturu reegleid, kus põhieesmärgiks on energiavarustuskindluse poole liikumine ning stabiilse energiahinna tagamine, mille saavutamisel on oluline omavaheline koostöö, kusjuures kasu seisneb kõikide poolte energiajulgeoleku kindlustamises.

Liikumine positiivse energiasõltuvuse poole muutis Balti riikide energiajulgeoleku kompleksi struktuuri. Määravaks said koostöösuhted kompleksi väliste riikidega (eelkõige Euroopa Liiduga), mis muutis võimalikuks Balti regiooni energiapoliitilise eesmärgi – eemalduda monopoolse energiatarnija domineerivast sfäärist. Eesmärgi saavutamine oli võimalik kompleksi väliste koostööprojektide toel. Positiivse sõltuvussuhte kindlustamise trend on jätkumas ka tulevikus – tuginedes eelkõige Balti riikide energiapoliitilisele eesmärgile vähendada sõltuvust monopoolsest energiatarnijast ning mitmekesistada energiaallikaid.

3.2.3.2. Kompleksi struktuursete liikide dünaamika

Balti regionaalse kompleksi uue energiajulgeolekualase koostöosuuna kujunemine on seotud ka erinevate struktuursete kompleksi liikide dünaamikaga.

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi liigipõhine määratlus:

- a) regionaalne energiajulgeolek homogeenses või heterogeenses energiajulgeoleku kompleksis?
- b) energiajulgeoleku kompleksi funktsioneerimine jätkub milliste regionaalsete blokkide sünteesina?

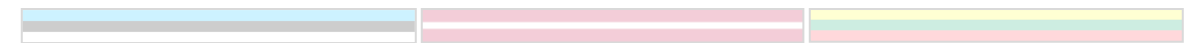
Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuursete liigitus ja erinevate kompleksi liikide figureerimine ning vahetumine, aitavad energiakoostöö suuna määramisele kaasa, kuna seletavad mudeli struktuurset muutust kompleksi väliste toimijate mõju osas ja funktsioonipõhise muutuse alusel.

Kompleksi liigi- ja funktsioonipõhine määratlus tugevdab järgmisi aspekte Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi energiakoostöö suuna määramisel:

- a) liikumine heterogeense mudeli poole – tugevdab kompleksi väliste partnerite tähtsust;
- b) liikumine Balti regiooni omavaheliste exportsuhete poole – tugevdab regionaalse faktori tähtsust.

3.2.3.2.1. Homogeenne vs heterogeenne energiajulgeoleku kompleks

Regionaalse energiajulgeoleku koostöö dünaamilise iseloomu määratlemisel tõuseb esile kahe energiajulgeolekualase kompleksi figureerimine ja muutuv positsioon – homogeense ja heterogeense energiajulgeoleku mudeli dünaamilisus. Homogeenne energiajulgeoleku mudel on seotud spetsiifilise sektori ning ühe prioriteetse energiajulgeolekukeskkonna toimijaga. Heterogeenne julgeoleku mudel näeb regionaalsel tasandil aga erinevate

julgeolekuprobleemide interaktsiooni erinevate sektorite vahel ning toob kompleksi energiajulgeolekulisse konteksti uusi tegutsejaid/toimijaid.

Regionaalse loogika alusel liiguvad Balti riigid homogeenest kompleksist heterogeense mudeli suunas, mille aluseks mudeli struktuuralse muutuse kontekstis on suurenev toimijate arv, kes kompleksi tegevusele mõju avaldavad (ehk jäävad vanad tegutsejad ning lisandub uusi).

Baltikumi energiajulgeoleku kompleksi analüüs lähtuvalt homogeenest kompleksist, annab energiaküsimustele omaette sektorialse staatuse (lisaks viiele teisele julgeolekusektorile). Eesti, Läti ja Leedu regionaalse energiajulgeoleku kompleksi kujunemise aluseks oli energiaküsimuste aktuaalsus ühise ohutunnetuse kontekstis. Energeetikast sai valdkond, millele kujundati oma strateegia ning mida tulenevalt osalisest kogenematuses ja asja uudsusest, käsitleti konkreetsete sündmuste ja lahendamist vajavate probleemide keskselt. Samuti oli energiajulgeolek seotud kindlate energiajulgeolekukeskkonna toimijatega. Antud perioodil oli Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi kontekstis oluline Venemaa tegevus, kuna oldi tugevas sõltuvuses idanaabri energiatarnetest.

Seoses energeetika valdkonna julgeolekualaste küsimuste amplituudi laienemisega, saavutas energiajulgeolek sektoreid põimiva ja ühendava rolli. Heterogeenne energiajulgeoleku kompleks annab tingimused energiaalaste probleemide käsitlemiseks mitme sektori vastastikusel mõjul ning kujundab seeläbi energiajulgeolekualaste küsimuste põimumise ka läbi mitme erineva tasandi. Samuti lisanduvad julgeolekukeskkonda uued toimijad, kelle roll hakkab omama mõju kompleksi senisele energiajulgeolekualasele käitumisele. Heterogeenne tasand kujunes Balti riikide jaoks valdavaks, kuna energiaküsimused hakkasid mõjutama kõiki julgeolekutasandeid – eelisjärjekorras keskkonna, poliitilist ja majanduslikku sektorit. Taoline tendents tingis olukorra, kus energeetiline julgeolek hakkas üha suurenevat mõju avaldama riigi kui terviku julgeolekule. Energiajulgeolekualase kindluse ja energiapoliitiliste eesmärkide saavutamine oli teostatav aga kompleksi väliste partnerite kaasamise läbi, mille tingis heterogeense energiajulgeoleku kompleksi toime põimida omavahel mitme erineva regionaalse kompleksi struktuurid (haarates Balti

regionaalsesse energiajulgeolekukompleksi ka teisi piirkondlikke energiajulgeoleku komplekse/kogukondi).

Heterogeense mudeli domineeriv positsioon hakkas seega mõjutama ka regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuuri. Viimasest tuleneb ka kompleksi koostöö suuna muutus – prioriteetide ümbermääratlemine ning eesmärgi saavutamiseks hetke olukorda arvestades kõige realistlikumate vahendite valimine. Heterogeense kompleksi mudel on relevantne struktuuralse muutuse seletamisel, kuna hõlmab omavahelisse vastastikusesse interaktsiooni mitmed tegutsejad. Eesti, Läti ja Leedu koostöö initsiatiivide efektiivsuse ümberhindamine ning paralleeltasandina ilmuvad koostööprojektid naaberregioonidega, näitavad muutusi kompleksi koostöö suundades – omavahelistele sarnastele eesmärgipüstitustele lisanduvad uued väljundid energiajulgeoleku tagamiseks.

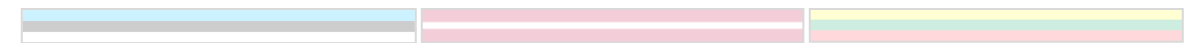
3.2.3.2.2. Regionaalsete energiajulgeoleku blokkide formuleerumise dünaamika

Regionaalse energiajulgeoleku kompleksi struktuurane muutus ja uue energiakoostöö suuna määramine on seotud ka regionaalsete energiajulgeoleku blokkide formuleerumise dünaamikaga. Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeoleku kompleksi struktuuralse muutuse suuna määrab siinjuures tendents, millise blokki poole kompleks liikumas on.

Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi funktsioneerimist saab eristada alljärgnevate blokkide alusel:

- 4) kompleksi liikmed kui tarbijad;
- 5) kompleksi liikmed kui tarnijad;
- 6) kompleksi liikmed kui transiitteenuse osutajad.

Regionaalsete blokkide moodustumine on seega funktsioonipõhine nähtus ning toimub enamasti mitme regionaalse bloki funktsiooni omavahelise sünteesina. Balti riikide energiajulgeoleku kompleksi saab vaadelda kõigi kolme bloki põhiselt.

Algselt peamiselt energiatarbijana funktsioneerinud Balti regionaalne kompleks oli täielikus sõltuvuses monopoolsest energiatarbijast. Kodumaiste energiaallikate mitmekesistamine (nt taastuvate energiaallikate osakaalu suurendamine) ja muud sammud võimaldasid aga energiasõltuvussuhet vähendada. Transiitregiooni staatusse tõusmine tõestas Balti regiooni jaoks aga printsiipi, et vahendustegevus energiasektoris tugevdab julgeolekut ning on kasulik ka majanduslikus mõttes, mistõttu peeti oluliseks tekkinud positsiooni hoidmist. Seoses Venemaa sammudega ekspordivõimaluste laiendamiseks ja oma sadamate rajamisega, on Balti regiooni transiit positsioon aga vähenenud. Kasvanud on aga Balti riikide kui energiatarbijate roll ja seda just viimaste aastatega, kui on suurenenud energiaekspordi osakaal. Oluline on siinkohal fakt, et Balti regioonis on suur osakaal just omavahelisel energiaekspordil, mis on suurenenud³⁰⁹.

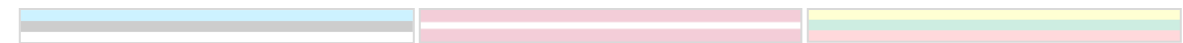
Energiajulgeoleku kompleksi funktsioneerimine jätkub ka hetkel regionaalsete blokkide sünteesina, kus domineerivad tarbijate, tarnijate ja transiidi faktorid. Kompleksi struktuuralse muutuse kontekstis on oluline vähenenud transiitregiooni roll ning Eesti, Läti ja Leedu omavahelise energiaekspordi kasv. Nimetatud tegurid on tugevdanud regionaalsuse olulisust. Tulenevalt viimasest on energiakoostöö edaspidine suund samuti seotud Balti regionaalsete faktoritega.

3.3. Energiajulgeoleku komplekside põimumine – uus Balti energiakoostöö mudel

Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi mudeli struktuuralse muutuse suuna määrab regionaalne transformatsioon, mis näitab mitme struktuuralse muutuse suuna omavahelist põimumist - mudeli sisemist ja välist transformatsiooni ning võimalikku uue välise energiajulgeoleku kompleksiga/kogukonnaga sümbioosi astumist.

³⁰⁹ Vt nt Eesti, Läti ja Leedu energiaprofiilide osa.

Eesti-Läti ekspordi osas: Eesti Statistika. Pressiteated. <http://www.stat.ee/57641> (24.03.2014)

Uue Balti energiakoostöö mudeli alused lähtuvad kahest printsiibist:

- 1) säilib regionaalsuse olulisus;
- 2) alguse saab sümbioos naabruskonna kompleksi/kogukonna(de)ga.

Regionaalse faktori olulisus on seotud Eesti, Läti ja Leedu vaheliste energiakoostöö projektide olemasoluga ning ühiste energiapoliitiliste eesmärkidega. Balti regioon on seotud ka energiainfrastruktuuri näol ning kasvanud on regioonisisese energiaekspordi tähtsus. Püsima jääb ka Venemaa naaberriiklik staatus ning energiatarnija positsioon ja sellega seotud energiasõltuvus (maagaasi osas) ning osaline ohutunnetus. Sisemise transformatsiooni mõju on Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealse muutuse puhul minimaalne, kuid mitte olematu. Seda näitab näiteks asjaolu, et lisandunud on vähe uusi energiajulgeolekualaseid koostööprojekte, kuna regioonisisene energiakoostöö on liikunud regioonivälistele alustele. Uued energiakoostöö projektid uute partneritega põhinevad aga taaskord piirkondliku energiajulgeoleku tugevdamisele, mistõttu säilib regionaalsuse olulisus. Samuti on mitmed regioonivälised muutujad mänginud energiajulgeolekualast diskussiooni soodustavat rolli Eesti, Läti ja Leedu vahel (Nord Stream ja Kaliningrad).

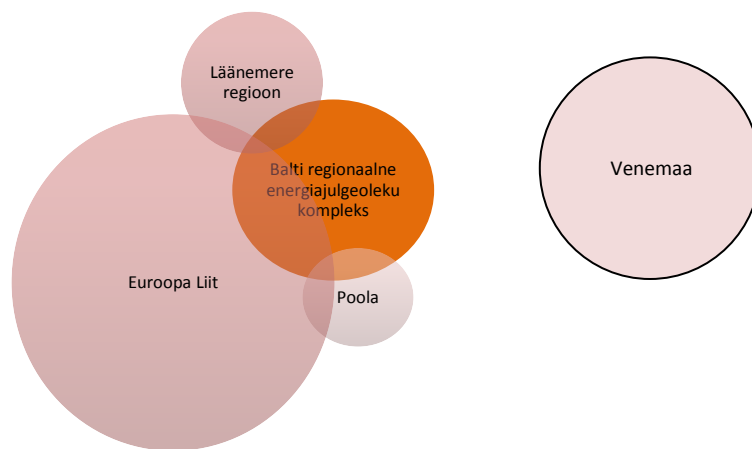
Teine printsiip leiab oma lähteasukohta välise transformatsiooni alusel. Lähtuvalt viimasest kujunevad kompleksil uued koostöösuhted kompleksiväliste partneritega – Euroopa Liidu liikmesriikidega. Viimase kontekstis saab olulise koha ka energiadialoog Põhjamaade (Läänemere regioon) ning Poolaga. Kompleksi lähipiirkonnas aset leidvad välised mõjud on samuti määrava tähtsusega ning nt sündmused Ukrainas on olnud energiadialoogi intensiivistavaks aspektiks Balti riikide ja Euroopa Liidu vahel. Energiakoostöö suund liigub positiivse sõltuvussuhte kinnistamise suunal – oluliseks saab koostöömaatriks Euroopa Liiduga ning viiakse ellu mõlemale poolele olulisi energiapoliitilisi eesmärke (energiajulgeoleku kindlustamine).

Strukturealne muutus toob seega kaasa regionaalse tasandi transformatsiooni, kus on omavahel tihedalt põimunud sisemise ja välise transformatsiooni tulemusena asetleidnud muutused.

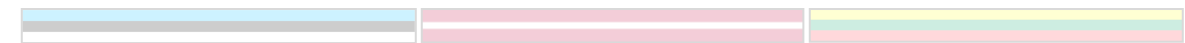

Olulise muutusena leiab aset Balti energiajulgeoleku kompleksi sümbioos naaberregioonidega (vt joonis nr. 2). Liitumine mõne teise regionaalse energiajulgeoleku kompleksiga (Läänemere regionaalne energiajulgeoleku kompleks) või julgeoleku kogukonnaga, mille üheks tegevusvaldkonnaks on ka energiajulgeoleku kindlustamine (Euroopa Liit), tõuseb päevakorda, kui Balti riikide energiajulgeolekualane koostöö peaks ennast lõplikult minetama. Senised koostöömotiivid ja naaberregioonidega alustatud projektide algstaadium ei anna hetkel alust viidata regionaalse kompleksi lõplikule lagunemisele. Suurem tõenäosus on seega mitme regionaalse kompleksi omavahelisel põimumisel (nt Läänemere või Euroopa Liidu egiidi all).

Joonis nr.2. Uus Balti regionaalse energiakoostöö mudel:

Strukturealne mudeli muutus tingib muutused ka senises energia julgeolekualase koostöö vormis. Mitme strukturealse suuna põimumine toob esile erinevad faktorid, mis mõjutavad uue energiajulgeolekualase koostöösuuna kujunemist ehk näitavad milliseks kujuneb uus regionaalne koostöövorm. Uue kujunenud Balti energiakoostöö mudeli alusel võib näha koostöö intensiivsuse aeglustumist Balti regiooni tasandil. Energiakoostöö seismajäämine ei ole aga päevakajaline seoses varasemalt selgitatud regionaalsuse printsiibiga. Koostöö intensiivsus on suurenenud aga Euroopa Liiduga. Ennustatav on ka Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi liikumine suurema sümbioosi poole teiste regionaalsete

komplekside ja kogukondadega – lähitulevikus lõppevad BEMIP projektid ning täiendavate energiaühenduste valmimisega peaks vähenema ka Venemaa monopoolne gaasitarnija positsioon.

Järeldus: *Energiajulgeoleku kompleksi strukturealne muutus viitab Balti regioonis esile kerkinud muutustele energiasõltuvuses ja vastastikustes energiakoostöö motiivides uue energiakoostöö mudeli avaldumisega.*

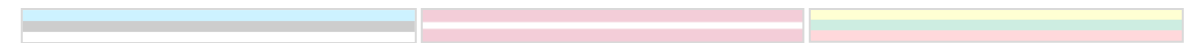
Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi energiasõltuvussuhete ja koostööprojektide dünaamiline iseloom kujundab Balti riikide (tegevus)analüüsitasandite dünaamilisuse, mis tekitab mudeli strukturealse muutuse. Strukturealne muutus viib aga uue regionaalse kompleksi mudeli tekkimiseni. Energiasõltuvuslik muutus on tingitud koostöösuhete liikumisega positiive sõltuvussuhte poole (koostööle Euroopa Liidu ja tema liikmesriikidega) ning Balti energiakoostöö motivatsioon on muutunud koos sellega (regionaalselt tasandilt kompleksi väliste koostööpartnerite suunas). Samas ei ole regionaalse koostöö aspekt on tähtsust minetanud ning Balti regionaalne energiajulgeoleku kompleks jääb püsima. Regionaalseid koostöö aluseid hakkab täiendama kompleksi väline koostööraamistik uute partneritega.

Järgnevalt konkreetsetest edasise energiakoostöö väljunditest.

3.3.1. Balti riikide energiajulgeolekualase koostöö tulevik

Balti riikide regionaalse energiajulgeoleku kompleksi strukturealne muutus lõi alused uue mudeli kujunemiseks, mille põhjal luuakse ka uus energiajulgeoleku koostööraamistik.

Energiajulgeolekualase koostöö regionaalsel tasandil tuleb rakendada süsteemset lähenemist energiaprojektide elluviimisel, võttes arvesse asjaolu, et kulutused vähenevad ühisprojektide edendamisel. Regionaalse energiakoostöö aluseks on ka põhimõte, et kolm Balti riiki on juba seotud energiainfrastruktuuri alusel ning laiema mastaabiga julgeolekuprojektid (nt koos kompleksi väliste partneritega) toetavad lõpptulemusena terve

Balti regiooni energiajulgeolekut. Eesti, Läti ja Leedu energiaprojektidest on hetkel tegevuses nt kolmanda Läti-Eesti elektriliini rajamine ning Kurzeme ringi väljaehitamine. Projektid peaksid lõpule jõudma vastavalt 2018. ja 2020. aastal. Tulevikuprojektidena peaksid rakenduse saama eelkõige näiteks taastuvate energiaallikate kasutuselevõtuga seotud ühisalgatused.

Balti regionaalse energiajulgeoleku kompleksi koostöö Euroopa Liidu ja tema liikmesriikidega – eelkõige Soome, Rootsi ja Poolaga – areneb mitme erineva koostööspekti alusel. BEMIPi raames algatatud projektide valmimisaeg jääb perioodi 2015-2020 ning pideva protsessina toimub Balti regiooni elektrivõrkude moderniseerimine ja nt maagaasihoiustamise tingimuste arendamine.

Balti regiooni ja Euroopa Liidu koostööraamistik näeb välja järgmine:

- ✓ Energiaühendused Poolaga (GIPL, LitPol Link);
- ✓ Leedu ja Rootsi elektrienergia ühendus (NordBalt);
- ✓ regionaalse LNG-terminali rajamine;
- ✓ Soome ja Eesti maagaasiühendus (Balticconnector);
- ✓ Visaginase tuumaelektrijaama ehitamine;
- ✓ Turureeglite ühtsustamine ja gaasituru liberaliseerimine.

Balti riikide energiajulgeoleku kindlustamiseks ja hetkel veel monopolse maagaasitarnija monopolse positsiooni kuritarvitamise vältimiseks tuleb lähtuda kahest aspektist:

- 1) julgustada Eestit, Lätit ja Leedut ühiste pragmaatiliste projektide elluviimisel ning energiastrateegiate planeerimisel ja turgude arendamisel;
- 2) Euroopa Liidu toetus Baltikumi energiajulgeoleku kindlustamisel ja investeeringutel kolmandate riikidega.

Tegemist on peamiselt Euroopa Liidu rolliga Balti energiajulgeoleku kindlustamisel. Nende aspektide järgimisel on võimalik jõuda Baltikumi turgude liberaliseerimiseni, ilma et õõnestataks Balti riikide energiajulgeolekut.

Energiaenklaavi staatuse minetamine loob Eesti, Läti ja Leedu jaoks uue olukorra, kus tehakse tihedat koostööd Euroopa Liidu ja Läänemere regiooniga ning püsima jääb ka senine regionaalne formuleering.

LISAD

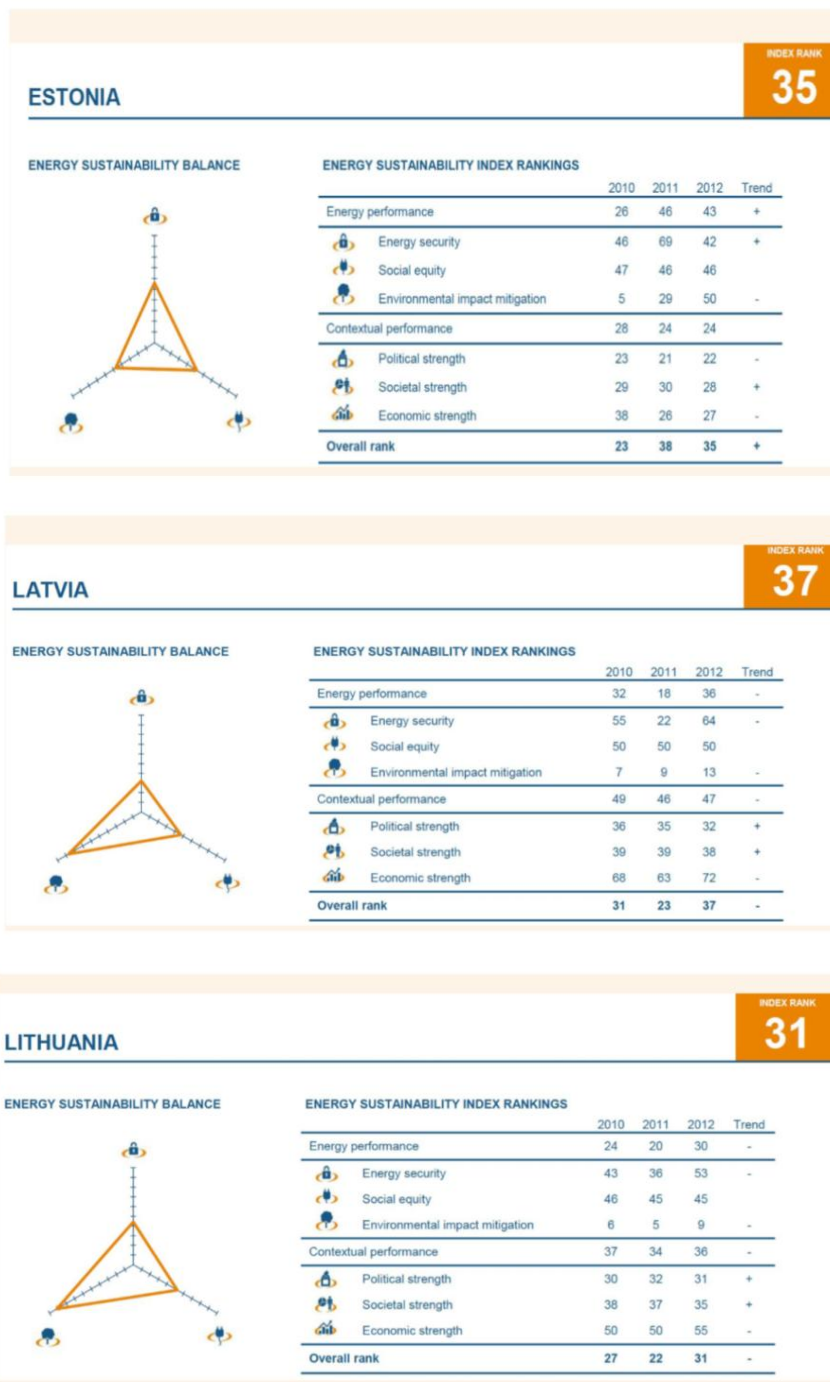
Lisa 1. Baltic elektri- ja gaasiühendused.

Allikas: International Centre for Defence Studies. (<2013.a lõpu seisuga – EstLink-2 on nüüd valmis)

Lisa 2. Eesti, Läti ja Leedu energiasõltuvustase.

Energiajulgeoleku seos teiste sektoritega. *Allikas: World Energy Council.*

LATVIA

INDEX RANK
37

ENERGY SUSTAINABILITY BALANCE

ENERGY SUSTAINABILITY INDEX RANKINGS

	2010	2011	2012	Trend
Energy performance	32	18	36	-
Energy security	55	22	64	-
Social equity	50	50	50	
Environmental impact mitigation	7	9	13	-
Contextual performance	49	46	47	-
Political strength	36	35	32	+
Societal strength	39	39	38	+
Economic strength	68	63	72	-
Overall rank	31	23	37	-

LITHUANIA

INDEX RANK
31

ENERGY SUSTAINABILITY BALANCE

ENERGY SUSTAINABILITY INDEX RANKINGS

	2010	2011	2012	Trend
Energy performance	24	20	30	-
Energy security	43	36	53	-
Social equity	46	45	45	
Environmental impact mitigation	6	5	9	-
Contextual performance	37	34	36	-
Political strength	30	32	31	+
Societal strength	38	37	35	+
Economic strength	50	50	55	-
Overall rank	27	22	31	-

KASUTATUD KIRJANDUS

Raamatud, artiklid

Aasaru, Heikki. Balti riikide energiastrateegiat tutvustati avalikkusele, ERR, 08.06.2007. <http://uudised.err.ee/v/majandus/7b5724d2-b8e2-4d38-8152-19cfbeab751d> (14.05.2014)

Adomaitis, Nerijus. Lithuania parliament approves nuclear deal. 21.06.2012. Reuters. <http://www.reuters.com/article/2012/06/21/lithuania-energy-idUSL5E8HLBX620120621> (19.04.2014)

Alliksaar, Kaisa (2013), Ühe elektribörsi anatoomia. Diplomaatia, veebruar 2013. <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/uhe-elektriborsi-anatoomia/> (04.03.2014)

Attila, Farkas. 2012. Energy Security from a Regional Perspective – the Concept of Regional Energy Security Complexes. Central European University. Hungary; lk 33, 41.

Bengtsson, R. (2012) The EU Strategy for the Baltic Sea Region: Golden or missed opportunity? Kogumikust: Eesti Välispoliitika Aastaraamat 2011, koostaja: Andres Kasekamp, Eesti Välispoliitika Instituut, Tallinn, lk 14.

Bieleck, K. Jan (2002); „Energy Security: is the wolf at the door“; The Quarterly Review of Economics and Finance, Vol 42:2; lk 236.

BNS, Lithuanian party agreement gives support to Visaginas N-plant project. The Lithuanian Tribune. 29.03.2014. <http://www.lithuaniantribune.com/65984/lithuanian-party-agreement-gives-support-to-visaginas-n-plant-project-201465984/> (20.05.2014)

BNS, Läti lükkab elektrituru lõpliku avamise edasi, Postimees, E24, 3.märts 2014, <http://e24.postimees.ee/2715896/lati-lukkab-elektrituru-lopliku-avamise-edasi> (07.03.2014)

BNS, Läti peaminister tegi ettepaneku elektrituru avamine edasi lükata, Postimees, E24, 5.veebbruar 2014. <http://e24.postimees.ee/2686124/lati-peaminister-tegi-ettepaneku-elektrituru-avanemine-edasi-lukata> (15.02.2014)

BNS, Tööandjate Keskliit, Balti Assamblee soovib koordineerida liikmesriikide majanduskoostööd, 08.02.2013. <http://www.tooandjad.ee/ru/2014-01-20-08-34-27/2014-01-20-08-33-26/uudised/16384-balti-assamblee-soovitab-koordineerida-liikmesriikide-majanduskoostoeod> (15.02.2014)

Bryza, Matthew J. 2012. Baltic Energy Security: Today`s Historic Opportunity. Tallinn: International Centre for Defence Studies. <http://www.diplomaatia.ee/en/article/baltic-energy-security-todays-historic-opportunity/> (14.03.2014)

Bryza, Matthew J; Tuohy, Emmet C. 2013. Connecting the Baltic States to Europe`s Gas Market. Tallinn: International Centre for Defence Studies, lk 2, 5.

Buzan, Barry. 1991. People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-Cold War era. 2nd edition. Harvester Wheatsheaf, Worcester; lk 116, 188, 190.

Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. Regions and Powers. The structure of International Security. Cambridge University Press; lk 35, 40, 44-53, 71-73.

Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. Security: A New Framework for Analysis. Lynne Rienner, London; lk 7, 8, 16-17, 21-45.

Carstei, Mihaela. 2012. Baltic Energy Security: Building a European Energy Future. Atlantic Council, Washington DC, United States. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=144162> (17.03.2014)

Cohen, Richard. Mihalka, Michael. (2001). Cooperative Security: New Horizons for International Order. The Marshall Centre Papers , No 3; lk 6

Crandall, Matthew, 2012. Russian energy transit in the Baltic Sea Region, ECPR Graduate Conference; lk 4, 7. <http://www.ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/926ae37c-0145-4b92-8b9b-1bcb34561c3e.pdf> (19.02.2014)

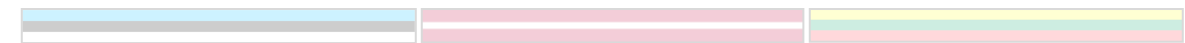
Deutch, Karl W. 1957. Political Community and the North Atlantic Area. Princeton University Press, Princeton; lk 6.

Dubash, K. Navroz; Florini, Ann (2011); „Mapping Global Energy Governance“; Global Policy 2, sept; lk 6-18.

Dudzinska, Kinga (2012) Energy Policy in the Baltic States – United or Separate? The Polish Institute of International Affairs, No. 37. Sept 2012.

Eesti energiapoliitika Euroopa Liidu energiapoliitika kontekstis, Toim: Mäe, A., 2006, Eesti Välispoliitika Instituut; lk 7.

Elletson, Dr H. 2006, Baltic Independence and Russian Foreign Energy Policy. Report of Global Market Briefings Series on Russian foreign energy policy; lk 27.

Eng, Gary & Bin Haji Mohamad, Ahmed & Konishi, Shiro & Singam Rajoo, Java & Sinyugin, Oleg & Lin, Chung-Yang (2003): Energy Security Initiative: Some Aspects of Oil Security. Asia Pasific Energy Research Centre. Tokyo; lk 4.

Goldthau, Andreas; Sovacool, Benjamin K (2012); „The Uniqueness of the Energy Security, Justice and Governance Problem“, Energy Policy 41, February.

Грибач, Алексей [Aleksi Gribach], “Зампред правления «Газпрома» Валерий Голубев: «Цена газа для Литвы не зависит от состава правления Lietuvos Dujos» [Gazprom deputy chairman Valery Golubev: “The price of gas for Lithuania does not depend on the composition of the board of Lietuvos Dujos”], Московские Новости [Moskovskie Novosti], <http://www.mn.ru/business/20110211/300430801.html> (14.05.2014)

Grigas, Agnia. 2012. Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States. Chatham House.
http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_grigas.pdf (14.05.2014)

Gulbinaite, Simona; Nissen, Mark; Valciukaite, Silvestra. 2013. Energy Security in the Baltic States. Roskilde University; supervisor: Torben Dyrberg; lk 25.
<http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/11480/1/Full%20project,%20final.pdf> (12.04.2014)

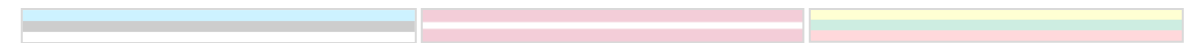
Hadfield, Amelia, 2008. Energy and foreign Policy: EU-Russia Energy Dynamics; in Steve Smith, Amelia Hadfield, and Tim Dunne, eds, Foreign Policy; Theories, Actors, Cases, Oxford University Press, Oxford; lk 322.

Hankewitz, Gert D. Eesti ja Läti sõlmisid uue elektriühenduse ehitamiseks koostöömemorandumi. E24. 02.03.2012. <http://e24.postimees.ee/758002/eesti-ja-lati-solmisid-uee-elektrihenduse-ehitamiseks-koostoomemorandumi> (14.03.2014)

Hurrell, Andrew. 1995. Explaining the resurgence of regionalism in the world politics. Review of international Studies, 21; lk. 333

Ikla, J. ja Frosch, T. (2012) Recent development in the Estonian energy market, Norcous, Tallinn, The European Energy Handbook 2012; lk 118.

Jaagant, Urmas. Minister Juhan Partsi isetegevus LNG terminali teemal jahmatas valitsust. Eesti Päevaleht. 21.01.2014.

Janeliunas, Tomas (2009): "Lithuanian energy strategy and its implications on regional cooperation." in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart. Riga: Latvian Institute of international affairs; lk 190-192, 195; 200, 207,219. <http://www.janeliunas.lt/files/energy.pdf> (18.03.2014)

Kara, Mikko et. All (2004): Energia Soumessa – Tekniikka, talous ja ympäristövaikutukset. Edita. Helsinki; lk 64, 68-69.

Kasesalu, Allan. MKM tutvustab Balti riikide ühist energiasstrateegiat. Äripäev, 07.06.2007. <http://www.aripaev.ee/Default.aspx?PublicationId=d21586bb-df64-4da0-a381-9f63ebfc2673> (10.03.2014)

Kaski, Antti. 2001. The security complex : a theoretical analysis and the Baltic case. Turku : Turun yliopisto; lk 11; 31; 47-49; 56; 58; 75; 79; 81; 83; 92- 95; 98.

Kennedy, Charles. Gazprom Takes on Lithuania with New LNG Terminal. Oilprice. 29.11.2014. <http://oilprice.com/Energy/Natural-Gas/Gazprom-Takes-on-Lithuania-with-New-LNG-Terminal.html> (30.01.2014)

Keohane, Robert O. 1989. International Institutions and State Power. Essays in International Relations Theory. Westview Press, Boulder, Colorado; lk 38-39.

Kisel, E. (2007) Läti meie omast erinev energeetika, Diplomaatia nr. 47 <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/lati-meie-omast-erinev-energeetika/> (26.03.2014)

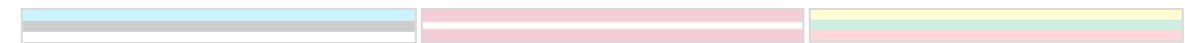
Klare, Michael T. 2008. Energy Security. In: Paul D. Williams, ed. 2008. Security Studies: An Introduction. London: Routledge. Ch. 32; lk 484, 488.

Kond, Ragnar. Eesti ja Läti püüavad koos tõhustada energiajulgeolekut. ERR. 25.04.2014. <http://uudised.err.ee/v/eesti/fafd664a-9dc5-4e04-b372-d2ae47e63248> (25.04.2014)

Koorits, V. „Veskimägi sõnul ei takista Soome LNG terminal Eestil oma terminali ehitust“, Delfi, 07.05.12.

Koranyi, David; Sprüds, Andris. Natural Gas and Enenrgy Security in the Visegrad and the Baltic States. Center for Translatic Relations. http://transatlantic.sais-jhu.edu/partnerships/Cornerstone%20Project/cornerstone_project_koranyi_spruds_paper.pdf (03.03.2014)

Kukke, Moonika (2011), Energiaturukorraldus. Kirjastus Äripäev, lk 11.

Mäe, Andres. (2013) Mitut gaasitermini vajab Läänemere idakallas? Diplomaatia 2013, nr 118/119. <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/mitut-gaasitermini-vajab-laanemere-idakallas/> (23.02.2014)

Maigre, Merle (2010) Balti energia ja julgeolek. Praeguseid energiapoliitilisi otsuseid tuntakse alles ülejäärmiste valimiste ajal. Diplomaatia, aprill; <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/balti-energia-ja-julgeolek/> (12.02.2014)

Maigre, Merle; 2010; Energy Security Concerns of the Baltic States. Analysis. International Centre for Defence Studies, lk 3, 6-7, 9, 11. http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf (15.02.2014)

Malmlof, Tomas. 2011. Nordic-Baltic Security in the 21st Century: The Regional Agenda and the Global Role. Baltic Energy Markets: The Case of electricity; lk 30, 32. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?ord633=grp1&ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=132980> (12.05.2014)

McDonald, Matt (2008); „Securitisation and the Construction of Security“; European Journal of International Relations, Vol 14:4.

Mcsweeney, Bill (1996); „Identity and security: Buzan and the Copenhagen school“; Review of International Studies, Vol 22:1; lk 81-93.

Mälik, Raul. (2006) Estonia and energy security. Estonian Ministry of Foreign Affairs Yearbook 2006, lk 72.

Mölder, Holger (2006). NATO's Role in the Post- Modern European Security Environment, Cooperative Security and the Experience of the Baltic Sea Region. Baltic Security & Defence Review. Vol. 8; lk 14.

Noël, Pierre; Findlater, Sachi; Chyong, Chi Kong. (2012) The Cost of Improving Gas Supply Security in the Baltic States. University of Cambridge Working Paper in Economics. EPRG Working Paper. <http://www.econ.cam.ac.uk/dae/repec/cam/pdf/cwpe1204.pdf> (20.05.2014)

Parts, Juhan. 2013. Speech by Minister Juhan Parts at the International Oil Shale Symposium. Tallinn. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. <http://www.mkm.ee/en> (01.02.2014)

Petras, Vaida. Sekmokas: Lithuania postpones signing Visaginas NPP concession agreement. The Baltic Course, 26.06.2012. <http://www.baltic-course.com/eng/energy/?doc=59240> (20.05.2014)

- Ränk, S. „, LNG terminal võib tulla ka igasse Balti riiki“ Äripäev, 16.05.2011, <http://leht.aripaev.ee/?PublicationId=464dc490-fb94-4024-9b75258ddc8543a9&articleid=31790&paperid=4E76F2B8-166F-4119-943E-87CC90C74F03> (19.05.2014)
- Raukas, Anto (2004), “Opening a new decade”, Oil Shale. Estonian Academy Publishers, Vol.21 (1), lk.1.
- Reimer, Andres. Gazprom kasutab meie kosimiseks „Pisuhännast“ laenatud kavalat taktikat. Eesti Päevaleht. 21.01.2014.
- Reimer, Andres. LNG-terminal ehitatakse tõenäoliselt Soome. Postimees, 29.04.2014
- Reimer, Andres; Inselberg, Kadri. Gaasiprojektid takerduvad Eesti ja Soome eri huvidesse. Postimees, 24.04.2014. <http://uudised.ee/go/58677-36/> (24.04.2014)
- Reinap, Aivar. EstLink-2 annab Eestile ligi 50 miljonit eurot kasu aastas. E24. 08.02.2014. <http://e24.postimees.ee/2690554/veskimagi-estlink-2-annab-eestile-ligi-50-miljonit-eurot-kasu-aastas> (13.03.2014)
- Ribulis, Aili. (2005),Balti parlamentaarne koostöö: minevikust tulevikku; Eesti Välispoliitika Instituut. file:///C:/Users/Elke/Downloads/Balti_koostoo.pdf (14.05.2014)
- Römpezyk, Elmar; Oja, Ahto; 2008. Energy policy dialogues in the Baltic Sea Region : do we face a failed debate on energy policy in the Baltic Sea region? : Riga: nuclear - energy - out? : Tallinn: bio - energies - in? Friedrich Ebert Stiftung Baltics, Riga-Tallinn.
- Simson, Priit. Balti ühtsusest: jugobalidid ja kadakaviikingid. Eesti Päevaleht.. 21.01.2014.
- Smith, Steve. 2005. The Contested Concept of Security, in Critical Security Studies and World Politics. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Sööt, P-M., Aeg uuteks tarneallikateks, Postimees, 11.04.2012. <http://arvamus.postimees.ee/804786/peet-mati-soot-aeg-uuteks-tarneallikateks> (19.05.2014)
- Sovacool, Benjamin K. 2011. The Routledge Handbook of Energy Security. Abington, England; New York: Routledge.
- Sprüds, A. (2010) Latvian Energy Policy: Towards a Sustainable And Transparent Energy Sector, Soros Foundation. <http://liia.lv/en/publications/latvian-energy-policy-towards-a-sustainable-and-tr/> (15.03.2014)

Spruds, A. 2009. Latvia`s Energy Strategy: Between Structural entrapments and policy choices. in: Andris Spruds/Toms Rostoks (eds.): Energy. Pulling the Baltic Sea region together or apart. Riga: Latvian Institute of international affairs; lk 223-249.

Spruds, A. (2011) Russia in the Baltic Sea regional energy architrtur. Estonian Foreign Policy Yearbook 2011; lk 36. www.evi.ee (20.05.2014)

Srarnosciak, J. 2000. Cooperation in the Council of the Baltic Sea states. I. Petovka and E.Markova (Eds.) Regional Cooperation in Central and Eastern Europe . Economic Policy Institute. Sofia; lk 86

Faser, Cameron. 2007.The Nord Stream Gas Pipeline Project and Its Strategic Implications. A briefing note, Brussels, European Parliament (Dec), lk 4-5.

Vaičiūnas, Ž. (2010) Leedu energiajulgeolek pärast Ignalina tuumaelektrijaama sulgemist, Diplomaatia, nr 80. <http://www.diplomaatia.ee/arhiiv/diplomaatia-nr-80-aprill-2010/> (10.02.2014)

Veiderma, M. „Igaüks enda eest“, Postimees, 03.05.2012.
<http://arvamus.postimees.ee/828282/mihkel-veiderma-igauks-iseenese-eest/> (12.03.2014)

Wæver, Ole. 1989. `Conflict of Vision – Vision of Conflict`, in Wæver et al. 1989; lk 283-325.

Weiser, Dieter. 1994. „Geopolitik“ – Renaissance eines umstrittenen Begriffs. Aussenpolitik , Vol 45, No 4; lk 403, 408.

Weyers, Jasper T. 2013. Energy security of the Baltic States. Universitat Pompeu Fabra, Barcelone; lk 11-12, 15, 17, 19-20.

Whist, Bendik Solum. (2009) Nord Stream: A litmus test for intra-EU Solidarity? Estonian Foreign Policy Yearbook 2009 . www.evi.ee (20.05.2014)

Yergin, D. 2012. The Quest: Energy, Security, and the remaking of the modern world. London: Penguin Books.

Zelensky, Mikhail, 2009; Changing the Energy Security Balance in the Baltic Sea Region: Building Regional Energy Security Complex and Community. Nord Stream gas pipeline case study. University of Tampere. Master´s Thesis; lk 6, 21-23.

Dokumendid/ analüüsid

Analysis of Costs and Benefits of Regional Liquefied Natural Gas Solution in the East Baltic Area, Including Proposal for Location and Technical Options under the Baltic Energy Market Interconnection Plan (Milan: Booz & Co., November 2012); Kui vaja viidet: Samal teemal vt ka Mart Raamat, “Public Debate on the Baltic LNG Terminal: A Step in the Right Direction”,

ICDS, [http://icds.ee/index.php?id=73&L=1&tx_ttnews\[tt_news\]=1200&tx_ttnews\[backPid\]=71&cHash=8966a47a0e](http://icds.ee/index.php?id=73&L=1&tx_ttnews[tt_news]=1200&tx_ttnews[backPid]=71&cHash=8966a47a0e) (12.03.2014)

Annual Report on Electricity and Natural Gas Markets of the Republic of Lithuania to the European Commission, National Control Commission for Prices and Energy, Vilnius, 2011, lk 15

Balti Energiastrateegia – Baltic Energy Strategy. 1999. Baltic Council of Ministers – Energy Committee. April, 1999. Vilnius, Riga, Tallinn; <http://www.ena.lt/pdfai/BES.pdf> (09.12.2013)

Balti riikide energiasstrateegia, kommenteeritud väljaanne, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. 17.06.2014.

Baltic Council of Ministers, Report by The Committee on Energy; Issues in the Baltic energy market, 2005, Kuressaare.

Baltic Energy Market Interconnection Plan, 5th progress report, june 2012 – july 2013; lk 5, 8-9.

Communique of the Ministers of Economy of Lithuania, Latvia, Estonia and Poland. 4 February 2008, Vilnius.

http://www.ukmin.lt/lt/veiklos_kryptys/energetica/informacija/doc/Communique_2008.PDF (17.10.2014)

Eesti elektrimajanduse arengukava 2008-2018, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, <http://www.mkm.ee/public/ELMAK.pdf> (17.04.2014)

Eesti Riigikogu, Uuringud, Eesti energiajulgeoleku analüüs, EVI, 2006.

http://www.riigikogu.ee/?rep_id=577301 (14.02.2014)

Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused 2010. <http://www.vm.ee/?q=node/9180> (20.02.2014)

Eesti Vabariigi, Läti Vabariigi ja Leedu Vabariigi parlamentaarse ja valitsustevahelise koostöö kokkulepe, http://web-static.vm.ee/static/failid/132/1994_06_Kokkulepe_%20parlamentaarset_ja_valitsustevahelisest_koostoost_est.pdf (17.02.2014)

Energy infrastructure priorities for 2020 and beyond - A Blueprint for an integrated European energy network, 2010, Euroopa Komisjon, Brüssel

Euroopa Komisjon, 2.strateegiline energiaülevaade, http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008_11_ser2_en.htm (27.04.2014)

European Commission, Baltic Energy Market Interconnection Plan, Final report, 2009, http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm (21.02.2014)

Eurostat – Your key to European statistics; European Commission; Estonia; Latvia; Lithuania. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (07.02.2014)

FOI issues report on security and defence policy in the Baltic region; Swedish Defence Research Agency; 2012. <http://www.foi.se/en/Top-menu/Pressroom/News/2012/FOI-issues-report-on-security-and-defence-policy-in-the-Baltic-region/> (14.04.2014)

International Energy Agency 2006. World Energy Outlook. IEA Publications. Paris Cedex; lk 313-314.

International Energy Agency, National Energy Independence Strategy, Lithuania, lk 2-6, 28. <http://www.iea.org/policiesandmeasures/pams/lithuania/name,44281,en.php> (22.04.2014)

Joint Risk Assessment of Security of Gas Supply of Estonia, Latvia, Lithuania, 2012, lk 37-38.

Läti pikaajaline energiastrateegia aastani 2030; Competitive energy for society; lk 5-6, 8-10. http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Latvian_energy_long_term_strategy.pdf (13.05.2014)

Latvias Statistika, Energy, Key Indicators, 2013, Production, imports, exports and consumption. <http://www.csb.gov.lv/en/statistikas-temas/energy-key-indicators-30736.html> 24.04.2014.

Lithuania Energy efficiency report. [http://www05.abb.com/global/scot/scot316.nsf/veritydisplay/a3c71b29cf91b0b2c12578c300485fd0/\\$file/lithuania.pdf](http://www05.abb.com/global/scot/scot316.nsf/veritydisplay/a3c71b29cf91b0b2c12578c300485fd0/$file/lithuania.pdf) (24.04.2014)

Lithuanian Presidency, 2013. Focus Europe – Future Lithuanian Presidency of the Council of the European Union. <http://www.eu2013.lt/en/> (04.05.2014)

Maagaasi siseturu direktiiv 2003/55/EÜ, <http://www.mkm.ee/elektri-ja-gaasi-siseturg/> (12.04.2014)

Parliament of the Republic of Lithuania. Energy minister of the Republic of Lithuania, 2012. National energy independence strategy. <http://www.lrv.lt/EP/strategija-EN.pdf> (25.03.2014)

Power sector development in a Common Baltic Electricity Market, by COWI and Elkraft, May 2005. <http://www.cowi.com/menu/project/IndustryandEnergy/Energy/Pages/PowerSectorDevelopmentInACommonBalticElectricityMarket.aspx> (14.05.2014)

Rahvusvaheline Aatomiennergia agentuur, IAEA, (2007), Analyses of Energy Supply Options and Security of Energy Supply in the Baltic States (co-ordinated, March 2005; February 2007etc.), Viin, lk 8.

The Effects of the Russian Energy Sector on the Security of the Baltic States, 2006, Russian Energy Sector and Baltic Security, lk 76-77.

Truuts, Helle, Energy, Statistical Yearbook of Estonia 2013; lk 311-315. <http://www.stat.ee/65374> (17.03.2014)

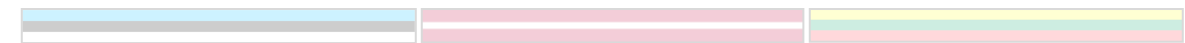
Ülevaade Eesti julgeolekupoliitika aluste (2010) elluviimisest, 2013. <http://www.vm.ee/?q=node/9180> (17.05.2014)

Internetiallikad

ABB, The world`s longest HVDC Light cable, NordBalt HVDC Light connection, Sweden-Lithuania, [http://www05.abb.com/global/scot/scot245.nsf/veritydisplay/8b682feba2f4e10ec1257937003e299f/\\$file/Project%20NordBalt%20-%20300%20kV%20HVDC%20Light%20subm.pdf](http://www05.abb.com/global/scot/scot245.nsf/veritydisplay/8b682feba2f4e10ec1257937003e299f/$file/Project%20NordBalt%20-%20300%20kV%20HVDC%20Light%20subm.pdf) (14.05.2014)

Amber Grid, The gas interconnection Poland-Lithuania (GIPL); <http://www.ambergrid.lt/en/transmission-system/dvelopment-of-the-transmission-system/the-gas-interconnection-Poland-Lithuania> (17.05.2014)

BaltPool Energy Exchange, Electricity Market in Lithuania, <http://www.baltpool.lt/en/electricity-market-in-lithuania> (11.05.2014)

BaltPool, The Gas Exchange, <http://www.baltpool.lt/en/the-gas-exchange> (14.04.2014)

Balti Assamblee, Committees of the Baltic Assembly.
<http://baltasam.org/en/structure/comitees> (14.03.2014)

Balti Assamblee, Partners of the Baltic Assembly, <http://baltasam.org/en/cooperation/1303-partners-of-the-baltic-assembly> (14.05.2014)

Balti Assamblee, sessioonid ja dokumendid. <http://baltasam.org/en/sessions-and-documents> (13.05.2014)

Baltic Energy Market Profile. 2013 September. By ERRA, ECA, PUC and NCC; lk 15, 17, 21, 26-28.

Baltic News Network, Latvia's gas market to be opened no sooner than three years from now. 6.märts 2014. <http://bnn-news.com/latvias-gas-market-opened-sooner-years-111032/> (24.04.2014)

BalticExport, Project for enhancing capacity of gas connection between Latvia and Lithuania successfully implemented. <http://balticexport.com/?lang=en&article=nosledzies-latvijas-un-lietuvass-dabaszgases-starpsavienojuma-kapacitates-paaugstinanas-projekts> (02.03.2014)

Eesti Energia kodulehekül. Mis on põlevkivi? <https://www.energia.ee/polevkivi> (09.12.2013)

Eesti Gaas <http://www.gaas.ee/maagaas/maagaas-eestis/> (24.04.2014)

Eesti Statistika. Pressiteated. <http://www.stat.ee/57641> (24.03.2014)

Eesti Vabariigi Välisministeerium, Balti koostöö; <http://www.vm.ee/?q=node/4461> (23.02.2014)

Eesti Vabariigi Valitsus, Eesti eesistumine 2018, <http://valitsus.ee/et/riigikantselei/euroopa-liit/euroopa-liidu-eesistumine> (14.05.2014)

Eestile hakkaks kuuluma 22 protsenti Visaginase tuumaelektrijaamast, Postimees, 09.5.2012 <http://www.e24.ee/835348/eestile-hakkaks-kuuluma-22-protsenti-visaginase-tuumaelektrijaamast/> (15.02.2014)

Elering, elektrisüsteem, <http://elering.ee/elekttrisusteem/> (12.04.2014)

Elering, EstLink-1. <http://elering.ee/estlink-1/> (12.03.2014)

Elering, Euroopa ühtne elektriturg, <http://elering.ee/euroopa-uhhtne-elektriturg/> (14.05.2014)

Elering, Mida tähendab avatud elektriturg?, <http://elering.ee/elektrituru-avanemine/> (04.05.2014)

Elering'i kodulehekülg. Balti regionaalse piirkonna Euroopaga ühendamise projekt. <http://elering.ee/bemip/> (09.11.2013)

Energy Delta Institute, Latvian Gas profile, <http://www.energydelta.org/mainmenu/energy-knowledge/country-gas-profiles/latvia> 24.04.2014.

EstLink-2 kodulehekülg. EstLink-1 vs EstLink-2. <http://estlink2.elering.ee/estlink-1-vs-estlink-2/> (12.03.2014)

EstLink-2 teabeleht. Elering. http://estlink2.elering.ee/public/Dokumendid/EL2_teabeleht_A4_est.pdf (12.03.2014)

Euroopa Liidu Nõukogu, <http://www.consilium.europa.eu/council?lang=et> (24.04.2014)

European Commission, Baltic Energy Market Interconnection Plan, BEMIP http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm (16.10.2013)

European Commission, EU-Russia Energy Relations. http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/russia/russia_en.htm (15.02.2014)

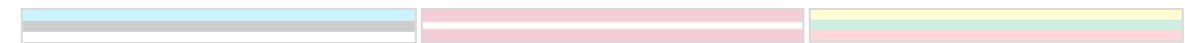
European Commission, Single market for gas and electricity. http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/legislation/legislation_en.htm (12.05.2014)

European Dialogue, In Estonia, Lithuania's foreign minister discussed ways to strengthen regional cooperation. <http://eurodialogue.eu/energy-security/In-Estonia-Lithuania-Foreign-Minister-Discussed-Ways-To-Strengthen-Regional-Cooperation> (26.04.2014)

European Union, energy, http://europa.eu/pol/ener/index_en.htm (20.03.2014)

Klaipeda Sea Port. Review of cargo turnover in Klaipeda and neighbouring ports. <http://www.portofklaipeda.lt/> (20.03.2014).

Latvia's presidency of the Council of the European Union; Ministry of Finance of the Republic of Latvia; <http://www.eiro.lv/en/media/media-kit/latvia-s-presidency-of-the-council-of-the-european-union> (12.03.2014)

Latvian energy in figures, 2013, Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija.
[http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Brosura_Latvijas_energetika_skaitlos_2013\(1\).pdf](http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Brosura_Latvijas_energetika_skaitlos_2013(1).pdf) 24.04.2014.

Latvian Transmission System Operator. Electricity Market in Latvia,
http://www.ast.lv/eng/electricity_market/ (17.03.2014)

Latvia's priorities for EU presidency to be defined by early 2014, The Baltic Course;
http://www.baltic-course.com/eng/baltic_states/?doc=75510 (12.03.2014)

Latvijas Gāze veebilehekūlg: <http://www.lg.lv/?id=194&lang=eng> (03.02.2014)

Leedu Energiaministerium, Tegevussuunised,
http://www.enmin.lt/en/activity/veiklos_kryptys/ (12.05.14)

LitGrid. About NordBalt. <http://www.litgrid.eu/index.php?act=js/nordbalt&item=136>
(16.04.2014)

Lithuania and Latvia agreed to continue strengthening the cooperation with Nordic countries. <http://eurodialogue.eu/osce/Lithuania-And-Latvia-Agreed-To-Continue-Strengthening-The-Cooperation-With-Nordic-Countries> (26.04.2014)

LitPol Link. About the project. <http://www.litpol-link.com/en/about-litpol-link/>
(15.05.2015)

Majandus- ja Kommunikatsiooni ministerium; energeetika, <http://www.mkm.ee/326447/>
(13.05.2014)

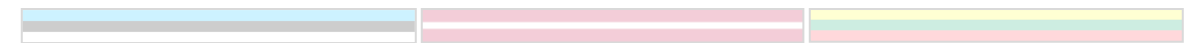
Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium, Euroopa Liidu eesistumine.
<http://www.mkm.ee/el-eesistumised-ja-eesti-prioriteetid/> (14.05.2014)

Ministry of economy, Latvia, working areas, energy,
<http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30166> (27.03.2014)

Ministry of Energy of the Republic of Lithuania. Syderiai Underground gas storage.
http://www.enmin.lt/en/activity/veiklos_kryptys/strateginiai_projektai/syderiai.php?clear_cache=Y (25.04.2014)

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Estonia. Estonian Economy, Volume 10, No. 11, November 2006, lk 5. http://web-static.vm.ee/static/failid/147/economy_Nov2006.pdf
(07.05.2014)

Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Latvia, Declaration of the Prime Ministers of Lithuania, Latvia, Estonia on security of supply in the Baltic States and common

European energy policy, 27 February 2006, Trakai, Lithuania,
<http://www.am.gov.lv/en/news/DomesticNews/2006/February/27-1/> (13.05.2014)

NATO Energy Security, Centre of Excellence, Lithuania,
<http://www.enseccoe.org/en/about-us/centre-of-excellence.html> (15.01.2014)

Natural Gas Europe. Poland and Lithuania to Link Gas Grids for 2018.
<http://www.naturalgaseurope.com/poland-and-lithuania-to-link-gas-grids-for-2018-4853>
(09.03.2014)

New perspectives on European governance: energy security, policy instruments and
integration dynamics. Political Perspectives 2012, Vol 6 (1), lk 43.
http://www.politicalperspectives.org.uk/wp-content/uploads/PP_intro2.pdf (20.03.2014)

Nord Pool Spot, bidding areas; <http://www.nordpoolspot.com/How-does-it-work/Bidding-areas/> (12.05.2014)

Nord Pool Spot, <http://www.nordpoolspot.com/About-us/> (21.03.2014)

Overview of the work of the BA Committees in 2011.
http://baltasam.org/images/front/_pdf/Economic_Environm_ed.pdf (13.05.2014)

Overview of the work of the Economics, Energy and Innovations Committee of the Baltic
Assembly in 2012. http://baltasam.org/images/pdf_2012/economics_2012_2.pdf
(13.05.2014)

President Adamkus discussed important Baltic and Eastern European issues with Finnish
Prime Minister and MPs; Mr. Adamkus` speech at the Baltic Sea Round Table, Helsinki,
23 April 2008; Speech of V, Adamkus at the meeting with the Finnish Foreign Minister
Alexander Stubb, 30.March 2008 <http://www.president.lt/> (14.03.2014)

Priorities and Activities of the Baltic Assembly under Estonian Presidency in 2014.
http://baltasam.org/images/2014/Working_activities_2014.pdf (13.05.2014)

Priorities of the Baltic Assembly for 2014.
http://baltasam.org/images/pdf_2013/BAPriorities_2014.pdf (13.05.2014)

Reconstruction and Development plan. Latvian Transmission System Operator.
http://www.ast.lv/eng/par_ast/transmission_network/reconstructions_and_development_plans
(04.01.2014)

Russia to build Kaliningrad nuclear plant. United Press International. 29.09.2009.
http://www.upi.com/Science_News/Resource-Wars/2009/09/29/Russia-to-build-Kaliningrad-nuclear-plant/UPI-96641254255230/ (24.04.2014)

The Baltic Course, Construction of electricity bridge NordBalt between Lithuania and Sweden started.<http://www.baltic-course.com/eng/energy/?doc=90381> (12.05.2014)

The Kurzeme Ring. Latvijas elektriskie tīkli AS.
http://www.let.latvenergo.lv/portal/page/portal/english/LET/LET/about_network/KURZEME_RING/ (14.02.2014)

The Ministry of Economy of Republic of Lithuania. News release, 7.December 2008.
<http://www.ukmin.lt/lt/documentai/ziniasklaidai/detail.php?ID=23919> (12.01.2014)

U.S. Energy Information Administration, Lithuania. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=LH> (12.05.2014)

U.S. Energy Information Administration,Latvia. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=LG> (23.04.2014)

U.S. Energy Information Administration.Estonia. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=EN> (15.05.2014)

Upstream, Latvia to pitch Nord Stream alternative,
<http://www.upstreamonline.com/live/article176161.ece> (10.02.2014)

Vytautas Landsbergis`s interview to Rosbalt news agency, 20 April 2009
<http://www.rosbalt.ru/2009/04/20/634800.html> (15.05.2014)

World Nuclear Association, Nuclear Power in Lithuania, <http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-G-N/Lithuania/> (12.04.2014)

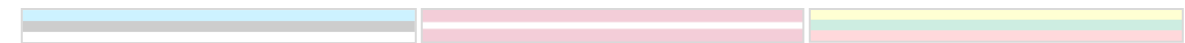
VÕÕRKEELNE RESÜMEE

Baltic energy security cooperation in the context of structural change of the regional energy security complex

The purpose of this work is to analyze the energy policies of the Baltic States as viewed through the prism of interests of each country and from a wider regional and global perspective using the regional energy security complex as a theoretical framework. The essential factor that determines the energy policy of each of the Baltic States is the distinct structure of their energy sectors. Despite that, in all three countries – in Estonia, Latvia and Lithuania – energy security has been given high priority, which emerges from the state level energy policies. Most important is the diversification of energy supplies, especially away from dependency on Russian gas. Due to their limited ability to act on their own, especially on large, costly projects, teamwork would be expected. Several factors are conducive to this, but one in particular is the geopolitical situation of a common neighbour, Russia, for whom energy is more than just a business. Energy cooperation has crossed also regional borders and has earned a priority status at the level of European Union, particularly due Baltic region`s isolation from the EU energy market.

The research question is: “How the structural change of the regional energy security complex explains the changes of energy dependency and energy cooperation motives in the Baltic region?”

The focus on the Baltic States as a region allows to use **the Regional Energy Security Complex theory**. The original idea of regional security complexes comes from Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde. According to them regional security complexes can be seen as a group of units whose major security issues are so interlinked, that their security problems cannot reasonably be analyzed or resolved apart from one another. The basic assumption is that physical neighbourhood (or proximity) enhances the security links of the states. This close interdependency of security issues is also interrelated with the historical context of security in the region. Two components with different dynamics define a complex understanding of regional security – historical patterns of amity and enmity (between the states which form a

regional security complex and states – from outside the region – who have important impact on security complex) and the degree on how the energy dependency is perceived in the region. The last aspect of regional security is also connected with the geopolitical factor, which explains how certain groups of actors perceive the same threatening phenomena (for example the dependency on certain energy supplier).

Energy and energy security became a distinctive topic of current security discussions and debates about a decade ago. Energy security as a concept is now widely used, but its definitions vary and are often limited to the economic and environmental aspects of the phenomena. The political factor of energy security came to dominate in the concept after several energy disputes between energy consumers and suppliers (in Europe, for example after the 2005-2006 gas price dispute between Ukraine and Russia). The meaning of energy security can be formulated as follow: the reliable and affordable supply of energy on a continuing, uninterrupted basis, to meet a state's vital requirements.

The regional energy security complexes are formed by energy related interaction between states in a limited geographical area, which also includes an energy dependency relationship between the states involved and perception of this dependency as a threat or an advantage. There are two types of energy dependency which interplay in energy security complex – energy dependency can be perceived as an unequal and threatening dependency (negative dependency) or as a mutually beneficial interdependency (positive dependency). Also amity and enmity patterns can be seen as factors that explain why certain energy dependencies are politicized and why others are not.

Cooperation in the energy sector for Baltic states, is a key to political stability, security of energy supply, economic growth and sustainable development in the region. The Baltic energy security complex is formed according to its geographical and geopolitical factors – physical energy interconnections between Estonia, Latvia and Lithuania, common energy political purposes, already started regional energy infrastructure projects, cooperation in the context of Baltic Assembly and dependency on Russian energy supplies (thus proximity to Russia). With regard to rather small national energy markets in the Baltic countries, well planned regional energy infrastructure, historically developed tight cooperation between the three countries and projects of regional scope are most economically viable solutions for regional energy market

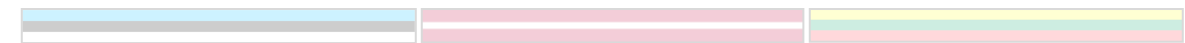
development. In spite of internal differences (different energy profiles), the Baltic states face similar strategic challenges of security of energy supply, sustainability and competitiveness. Currently regional cooperation between the three Baltic countries on energy issues, is based on regional electricity modernization projects (The Kurzeme Ring and Third Estonian-Latvian transmission network interconnection). Cooperation on energy issues in the context of Baltic Assembly was more intensive in the beginning of 90's than nowadays.

Development of the energy markets of Baltic states as a national state, regional partner and as the European Union member state, will determine the future process of energy cooperation in the Baltic regional energy security complex and its structural change. Relations with Russia and cooperation with European Union are thus the key factors.

The Baltic-Russian relations can be characterized on changing energy relations terms. Firstly, reasons why energy security have been at the top of Estonian, Latvian and Lithuanian political agenda are: Baltic States have suffered from energy shortages on several occasions since becoming independent in the 1990s and they are dependent on Russian monopolistic gas supplies. This kind of relationship forms a negative energy dependency. Secondly occurs the fact, that recently the Russian-Baltic energy dependency relations have been changed, due the process, that Baltic states have now other energy connections with EU and their dependency on Russian supplies have decreased.

The achievements on energy independence are viewed as the highest priority for the whole Baltic region and the integration into **European energy network** is considered as the one of the right ways to achieve this. Lately several cooperation frameworks have been established with the high involvement of the European Commission. Most important is the Baltic energy market interconnection plan (BEMIP). Baltic states cooperation with European Union creates a positive energy dependency relation, which is mutually beneficial for both partners. Estonia, Latvia and Lithuania face similar strategic challenges of security of energy supply, sustainability and competitiveness, which are also central goals of EU energy policy.

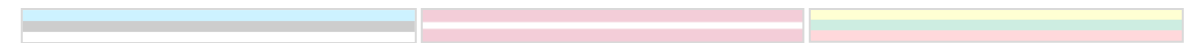
Due to changes in the relations between Baltic states themselves and with other regions, **Baltic regional energy security complex undergoes a structural change**. Structural change of the energy security complex model can be analyzed in the context of analytical levels. Levels can

be divided as follows: maintenance of the status quo, internal transformation, external transformation, overlay and mixture of different levels. Structure of the energy complex may change as a result of changes in the energy dependency and according to the dynamics of energy projects and initiatives. Changes accrue from different factors, which have acquired important place in the context of regional energy security cooperation. These modifiers can be for example the new energy policy players in the region (as European Union) or other events which affect the regional energy balance (Ukraine and Nord Stream).

There are two levels, which are playing important role in the case of the Baltic regional energy security complex structural change – the concurrence of internal and external transformation. Internal transformation is linked with the emergence of new regional energy projects (between Estonia, Latvia and Lithuania), which foster future regional energy cooperation. The other aspect of the internal transformation is connected with the fact, that current common projects and initiatives will face significant obstacles and their progress is delayed or ended. For Baltic states these kind of projects are for example – a plan to construct a LNG terminal and Visaginas nuclear power plant. External transformation is linked with the emergence of new energy cooperation partners from outside the region (for ex. the Baltic-EU cooperation plus the Baltic-Nordic cooperation dimension). Also other external variables possess important role in the context of Baltic energy cooperation – The Nord Stream project and LNG terminal in the Kaliningrad region have positive effect to encourage energy cooperation between Estonia, Latvia and Estonia, and recent events in Ukraine intend to deepen cooperation in energy sector between EU and Baltic states.

The developments in the Baltic region have been dynamic and energy cooperation results have remind mixed. The dominating analytical level will have the position to determine the way how Estonia, Latvia and Lithuania cooperate in energy sector (in the present and future). Joining the EU had generally more positive effects on the energy security and energy cooperation of the Baltic States. Firstly, the Baltic energy market interconnection plan (BEMIP) and all available EU financial funds and instruments for regional projects, require also effective cooperation in the regional level (particularly as regards cost allocation of regional cross border projects). Secondly, until joining the European Union the Baltic states have been also able to reduce their dependency on Russia to some degree. Thirdly, mutually beneficial interdependency between

Estonia, Latvia, Lithuania and EU, is also characterized as positive one. Mentioned three processes took the Baltic regional cooperation from negative energy dependency towards positive one.

Changes in the Baltic states activity levels create a new Baltic regional energy security complex model. New energy cooperation activities have now a symbiotic relation with European Union and Nordic countries and Poland (last two – as members of the EU – according to the projects from BEMIP plan). The Baltic energy cooperation initiatives have thus moved from regional level to the external level. At the same time also regional factors remain important – proximity to Russia and ongoing Baltic regional energy security projects. According to this the Baltic regional energy security complex won't fall apart, but will for a new structure in cooperation with EU.

The changes of energy dependency and energy cooperation motives in the Baltic region are explained by the structural change of the regional energy security complex according to the following process:

- 1) *the dynamic status of energy dependency and energy cooperation motives*
CREATE
- 2) *the dynamic status of analytical levels*
WHICH CREATES
- 3) *the structural change of the model (the Baltic regional energy security complex model)*
WHICH CREATES
- 4) *a new Baltic regional energy security complex model.*

The future perspectives are a number of complementary projects within the BEMIP plan that must be completed. For example: electricity connectors between Lithuania and Sweden (NordBalt); between Lithuania and Poland (LitPol Link); the construction of a joint regional LNG gas terminal; to build a new nuclear power plant in Visaginas etc. Also regional level initiatives - The Kurzeme Ring and Third Estonian-Latvian transmission network interconnection etc – must be finished. Further efforts, regional integrity and international awareness are still needed to foster energy security awareness in the Baltic region. Energy cooperation progress in the Baltic region will reflect how Estonia, Latvia, Lithuania and their partners will be able to manage balancing the national, regional, and EU-wide goals.